فڕینی پیدرۆ لە بێکۆتادا

یوسف عزەدین

کتێبی ژنەفتن

١٣

فڕینی پیدرۆ لە بێکۆتادا

یوسف عزەدین

فڕینی پیدرۆ لە بێکۆتادا

یوسف عزەدین

وەشانی ژنەفتن
jineftin.krd
ناونیشان: فڕینی پیدرۆ لە بێکۆتایدا
دانەر: یوسف عزەدین
بابەت: دیالۆگ و وتاری ئەدەبی
دیزاینی: گەیلان عەبدولا
مێژووی بڵاوکردنەوە:
هەولێر، نیسانی ٢٠٢٢
چاپی یەکەم: ئەلیکترۆنی
١٥٣ لاپەڕە
Email: jineftin@jneftin.krd
مافی لەچاپدانەوەی ئەلیکترۆنی و کاغەزی پارێزراوە.
بڵاوکردنەوەی پاژ یان بەشێک لە وتار و کتێبەکان تەنیا بە ئاماژەدان بە سەرچاوەکە ڕێ پێدراوە.

پێڕست:

هەمووان لە پاڵتۆکەی گۆگۆڵ-ەوە هاتووینەتە دەرەوە.......................٩

نزیکبوونەوە لە وێڵگەی گێڕانەوەکانی ڕۆڵفۆ..................................٢٤

کێ سالە شێتی کوشت...٤١

دەنگەکانی نێو بیرەوەرییەکانی موسا عەنتەر....................................٥٥

نەوا موکرجی خوێنەرە نموونەییەکەی ئولیس....................................٧٢

فڕینی پیدرۆ لە بێکۆتادا..٧٨

وەڵامی پرسیارەکانی کوردپرێس...٩٥

هەڤپەیڤینێکی تایبەت بە یەشار کەمال...١٠٤

گفتوگۆیەکی ڕۆژنامەی ڕووداو..١٣٣

هەمووان لە پاڵتۆکەی گۆگۆڵ-ەوە هاتووینەتە دەرەوە

ئەو بوونەوەرانەی کە لە پشکنەری گشتی و دەروونە مردووەکانی گۆگۆڵدا لە بەرچاوماندا بەرجەستە دەبێت؛ هیچ نین، کە هیچیش نەبن، کەواتە هەموو شتێکن.

ئەمیل سیۆران[1]

گۆگۆڵ ئەو ئەدیبە کەپوو باریکە قژخاوە سەرنجڕاکێشەیە، وەک لە وێنەکانی گەنجێتیدا بە بزەیەکی شاراوەی سەر لێوەکانییەوە تێمان دەڕوانێ؛ گەر پێشتر نەزانین کە ئەوە هەوە، ڕەنگە بە ڕوخساریدا وا بزانین، یەکێکە لە نیگارکێشە وردبین و باشەکانی یەکێک لە قوتابخانەکانی وێنەکێشان. هەر بۆیە ئەوانەی ئەویان لە دنیای گێڕانەوەدا بە نیگارکێشێکی بە سەلیقە و شارەزای وێنەکردنی سیما و ئاکارەکانی مرۆڤی تێکشکاو و تەریک و داماو ناساندووە، بەهەڵەدا نەچوون و بگرە دەتوانم بڵێم؛ گۆگۆڵ لە دنیای

[1] وەهم و شوناس/یوسف عزەدین/ چاپخانەی یاد/سلێمانی ٢٠١٢، لاپەڕە١٥٣

گێڕانەوەدا جۆرە نیگارکێش و نەخشـــێنەرێکی تـایبەتی پۆرترێتی کـاراکتەرە ئەنتی هێرۆ-کـانییەتی، لەگەڵ ئەو ڕیتمە تراژیدییە پەردەپۆشکراوەی کە لە بەرەوپێشچوونی ڕووداوە بە ڕووکەش تەنز ئامێزەکانیدا لامـان ڕۆشـــن دەبێتەوە، بێگومان تێکەڵ بە شـــێوازێکی خســـتنەڕووی ئیغتیرابی، بە نـاو ڕیـالیســـتی و کۆمێدی، بەڵام جودا و جیـاواز و ترازاو لە زۆربەی چەشـــنە نووســـینەکـانی پێشووتری دنیای ئەدەبیاتی ڕووسی و بگرە جیهانیش!

مایەی پرسیاریشە کاتێک چەند بەیتە شیعرێکی پووشکین-م بیر دەکەوێتەوە؛ باس لەوە دەکات هەندێک بەیتە شـیعر بۆ فڕێدانە نێو ئـاگر دەنووســـێت. واتە هێـندە پڕە و لە ناخەوە بە دەیان فیکرە و دەربڕین و دەستەواژە و وێنەی شـــیعری ئێخەی پێ دەگرن؛ دەتوانێـت هێنـدێـک لەو گوزارشت و دەربڕین و وێنانەی کە لەنێو دێڕ و بەیتەکاندا دایاندەڕێژێت و دەیانووسـێت، پێش ئەوەی کەس بیانبینێت هەڵیاندەداتە نێو ئاگرەوە. بۆیە دەبێت لاشـــمان ســـەیر نەبێت، کاتێک پاش خوێندنەوە و قاڵبوونەوەمان لە دنیای گۆگۆڵ-دا دەگەینە ئەو ڕاســـتییەی کە هەردوو فیکرەی

تێکستی، پشکنەری گشتی و دەروونە مردووەکان-ی لە پووشکینەوە وەرگرتووە. یان با بڵێین پووشکین ویستوویەتی بەرەو ئاڕاستەی ئەو جۆرە نووسینەیدا بەرێت و لە کاتێکدا خۆی بە چەشن و شێوازێکی تر نووسیویەتی و ئەمەش بەشێکە لە بلیمەتی و داهێنانی لەبن نەهاتووی زاتێکی وەک پووشکین و هەر ئەویش بووە کە هەر لە سەرەتاوە بۆتە ناسێنەری سەرەکیی گۆگۆڵ و لە بواری نووسیندا دەستگیرۆیی کردووە و هەندێک لە بابەتەکانیشی بۆ بڵاوکردووەتەوە. هەر لە سەرەتاوە درکی بە بلیمەتی گۆگۆڵ لە بواری گێڕانەوەدا کردووە. هەر بۆیە کاتێک گۆگۆڵ تێکستی "پشکنەری گشتی" دەنووسێت، ئەوەی لەیاد ناچێت لە زاری کەسایەتیی سەرەکیی تێکستەکەیەوە کە ناوی خلیستیکۆف-ە، گەورەیی پووشکین نیشان بدات؛ کاتێک بۆ خۆ گەورەکردنی خۆی لای خەڵکە سادەکە، ئاماژە بەوە

دەدات کە لە پترسبۆرگ تەنانەت هاوڕێی کەسایەتییەکی مەزنی وەک پووشکینیشە.[2]

ئەوەی تا ئێستاش لەبارەی پێوەندیی پۆزەتیفانەی گۆگۆڵ و پووشکین-ەوە خراوەتە ڕوو، لەلایەن زۆربەی توێژەران و ئەدیبانی ڕووسەوە سەلمێنراوە، تەنها کەسێک کە لەم یاسایە لا دەدا، دەرهێنەری بەناوبانگ –ئایزنشتین-ەو ئەو پێی وابووە گۆگۆڵ هەڵگری ئێرەیی و حەسادەتێکی شاراوە بووە بەرانبەر بە پووشکین و هەر ئەوەشە وای لێ کردووە، شتێکی دژ و جودا بە شێوازی نووسینی ئەو دابهێنێت.[3]

بەڵام ئەم ڕاوبۆچوونەی ئایزنشتین، تا ئێستا تەنها و تەریک ماوەتەوە و پێناچێت وا بەئاسانی کەسانێکی

[2] https://kitabat.com/2013/05/21/%D8%BA%D9%88%D8%BA%D9%88%D9%84-%D9%88%D8%A8%D9%88%D8%B4%D9%83%D9%8A%D9%86/

[3] هەمان سەرچاوەی پێشوو

ئەکادیمی و شـــارەزا، لە ئەدەبیاتی ڕووســـیدا؛ بچنە پاڵ ڕاست و دروستی ئەوەی ورووژاندوویەتی.

پێش ئەوەی بەتەواوی ڕۆبچینە نێو بابەتەکەمان و سـەفەر لەتەک بەســـەرهاتی پاڵتۆکەی گۆگۆڵ-دا بکەین، دەشـــێت کەمێک باســـی ڕاســـتکردنەوە، یان لابردن و جێکردنەوە و تەنـانەت ســـڕینەوەی هەنـدێـک وشــەی نـاتەواو و دروستکراوی نێو دنیای ئەدەبیاتی کوردی بکەین.

هەژار-ی زمـانـزان و لـێـکـۆڵەر لە بەرایـی "هەمـبـانە بۆرینە"کەیـدا دەڵێت: "بە نـاوی کوردایەتی تۆخ، لە زمـانە بەســـتەزمـانەکەی، وا لاواز و پەرەوازە و بێ خودانمـان بوونە مێمڵ، قل بەقل و چڵ بەچڵی زۆر بەوردی دەپشکنن و هەر وشـەیەک بۆنی عارەبییەکی کۆنی یان فارسـییەکی مردووی هەزار ساڵەی لێ بێت، ئەو زانا کوردپەروەرانەی پێ شـــێت دەبن. وەک دزێکیـان لەنێو کـادێن دا گرتبێ، دوشـمنی ڕای ئیمانت بێ، چی پێ دەکەن! هەروا چەقۆیە و لێی دەسوێن، دەیدەنە بەر پلار و جوێن، کارێکی بەسـەردا دەهێنن دۆم بەژنی خۆی نەکردبێ. ئـاوڕوی وێژەری وشـــەکەش بە مەردەی کاوڕای پیوازفرۆش ئەوەن! مەڵێ

قەڵەم! بێژە پێنوس.. مەیژە کـاغەز! بوێژە تێنوس.. نەبێژ دەفتەر! بڵێ پەڕاو..."

ئیتر هەر لە درێژەی ئەو ڕیتمی دەســـتکـاریکردن و ئاوەژووکردن و هەڵگێڕانەوە و شـێواندن و دروسـتکردنی زاراوە و وشـەی نوێی زوبانی کوردیەشدا، کەسێک دێت و مام + وەســـتا، لێک دەدات و دەیکاتە مامۆســـتا و بەبێ ئەوەی بیری لەوە کردبێتەوە، ئەی چۆن دەبێـت هەمـان وشـەش بۆ مێینەش بەکار بهێنرێت؟! کەچی داخەکەم بەبێ پرســـیارکردن و هەڵوێســـتە لەســـەرکردنێکی جدی وا ساڵانێکە سەپێنراوە و بەکار دەهێنرێت.

کەسـێک دێت و وشـەیەک بە ناوی ڕەخنە-وە فڕێ دەداتە نێوەندی نووســـینەوە و بەبێ ئەوەی ئەســـڵ و فەســـڵی وشـەکە ڕۆشـن بێت و لە زمانی کوردیدا شـوێنجێگەیەکی لەوەوپێشـــی هەبووبێت، کەچی تا ئێســـتا بڕی کردووە و ئیدی دیار نییە، کەی دەتوانین شـــتێکی نوێی لەجێ بەکار بهێنین.

ســـەبارەت بە وشـــەی -چی+ڕۆک-یشـــەوە؛ پێدەچێت بابایەکی نیمچەحیکایەتباز، لە بەروارێکی نەزانراودا هاتبێت

و وشەیەکی لێکدراوی لەچی + ناوەڕۆک دروست کردبێت و لەو ڕۆژەوە گێڕانەوەی حیکایەتی بە شێوە تەکنیکییەکەی ئێستای؛ ناو نابێت چی+ ڕۆک و نووسەرەکەشی ناو نابێت، چی- ڕۆک- نووس.

کوردێکی بەوبەختی خاوەن سەدان حیکایەت و سەرگوزشتە و ئەفسانە و داستان و بەسەرهاتە گێڕانەوە، بێیت ناوێکی لێکدراوی دروستکراوی ناقۆڵا بەسەر کاریگەرترین ژانرێکی ئەدەبیی نیمچە ئەنتۆلۆژییانەی ئەودا بسەپێنیت. کوردێک تەنها شوێنەوارێک لە مێژووەکەی ڕاشکاوانە مابێتەوە، زمانەکەیەتی و مانەوەی چەندین ساڵەی زمانەکەشی لە ڕێی گێڕانەوەکانییەوە بووە و دەبێت بۆ نەتوانێت وەک فارس؛ کورتە داستان و داستانی درێژ یان باڵا بەکار بهێنێت. یان گەر وشەی حیکایەت، بە جۆرە گێڕانەوەیەکی کۆن و تەقلیدی دێتە پێشچاو! خۆ دەکرا وشەیەکی کوردیی پڕ مەغزاو مانای وەک – بەسەرهات-ی لەجێی چی+ڕۆک بەکار هێنابا.

بۆیە وەک خۆم؛ دەمێکە پێم وایە گەڕانەوە بۆ خودی وشەی گێڕانەوە، سەرد- نێرێتیڤ دروستترە و لە زمانی

عەرەبيشـــــدا بۆ تێكســـــتە نوێيەكـانى ئەم دواييـانەى نووسـەرانيان زياتر سـەرد و بۆ نووسـەرەكەشـى سـاريد بەكار دەهێنرێت و ئێمەش دەتوانين گێڕانەوە و گێڕەڕەوە يان ئينگليزييەكەى بەكار بهێنين، دەشـــێت ژانرە ئەدەبييە ســـــەردييەكانيش لە كورتە نێرەيتيڤ و نۆڤلێت و نۆڤێللاو ڕۆمان-دا بناسـينرێت، يان بەهەر شـێوازێكى تر كە جودا بێت لەوەى سالآنێكە سەپێنراوە.

ڕەخنەگرى ئەمريكى - جوديت لايبوفيتز- لە كتێبى (سـەرد و مەبەســـتداريتى لە نۆڤێللادا) ئـامـاژە بە تێكەڵ كردنى نۆڤلێت و نۆڤێللا و كورتەڕۆمـان و بەكـارهێنـانيـان وەك ئەوەى يەك شـــــت بن دەكات! لە كـاتێكدا كورتەڕۆمـان كورتكراوەى ڕۆمـــانە و نۆڤلێـــت درێژكراوەى كورتە نێرێتيڤە، بەڵام نۆڤێللا ژانرێكى تـايبەت بەخۆيەتى و زيـاتريش لە ئەدەبيـاتى ئەوروپيـدا نـاســـــراوترە وەك لە ئەدەبياتى شـوێنانى ترو تايبەتە بە ڕووداوە كارەسـاتبار و بابەتە سـەرنجڕاكێشـە كاريگەرەكان، بەدەر لەو درێژدادڕى و فێڵ و تەڵەكەيەى لە نووسـينى ڕۆماندا بەكار دەهێنرێت،

بە مەبەسـتی درێژکردنەوەی؛ بە شـێوەیەک کە دەبێتە حەشووکردن و داگیرکردنی قەبارەی زیاتر!

نۆڤێللا لە ئەڵمانیا لەسەر دەستی؛ (هنریک ڤۆن کلیست و گێرهارت هۆبتمان و تۆماس مان و کافکا)، گەیشتە ئاستێکی باڵا و لە نموونەی نۆڤێللاش؛ مەسخی کافکا و لەبارەی پیاوان و مشکەکانی جۆن شتاینبێک و مەزرای ئاژەڵانی جۆرج ئۆرویل و پیرەمێرد و دەریای هەمەنگوایی و کۆلۆنێل کەسی نییە نامەی بۆ بنێرێتی گابریل گارسیا مارکیز، شایانی ئاماژە پێدانن.

بە هەرحاڵ با لێرەوە بگەڕێینەوە سەر بابەتە سەرەکییەکمان، سەبارەت بە گۆگۆڵ و دەشێت بڵێین، ئەوێکی بە ڕەگەز ئۆکرانی، هەر لە سەرەتای نووسینەکانییەوە و تا دواییەکانی تەمەنیشی زۆر تۆختر هەست بەوە دەکرێت، پرسیارگەل و پڕۆبلمە ئینسانی و ئیشکالە فەلسەفی و ئەنتۆلۆژییەکان لە دنیای ئەودا؛ بە پلەی یەکەم جێی خۆیان کردووەتەوە و بە تایبەتیش پاش فەشەل هێنانی لە بڵاوکردنەوەی قەسیدەڕۆمانی هانزکولگارتن- و کڕینەوەی سەرجەم نوسخەکانی و

هەڵهاتنی بۆ دەرەوەی وڵات و پاشان گەڕانەوەیی و بڵاوکردنەوەی کتێبی؛ شەوانە ئاهەنگ لە مەزرای نزیک دیکانکای هەڵهێنجراو لە فۆلکلۆری ئۆکرانی و بەپشت بەستن بە زۆر لە گێڕانەوە حیکایەتەکانی دایکی. بەم کتێبەشی توانی شکستی پێشووتری لە بواری نووسیندا بسڕێتەوە و جدییانە جێی خۆی بکاتەوە و ئیدی لێرەوە ئیدامە بە کارەکانی داهاتووی خۆشی بدات.

دەگمەنن؛ ئەو ئەدیبانەی کە توانیویانە لە تەمەنێکی کورتدا وەک گۆگۆڵ، بگەنە ئاست داهێنانی شێوازێکی نوێ لە نووسینێکی ڕیالیستییانەی تژی لە تەنز و کۆمیدیایەکی هاوتا لەگەڵ بێتامبوون و وێرانبوونی زیندەگیی بنیادەمان و نغرۆبوونی لە ڕۆتیناتی دووبارەبوونەوە و سووڕانەوە لەنێو بازنەکانی بیرۆکراتییەت و ڕەهایی دەسەڵاتە تۆتالیتارەکاندا.

کاراکتەری ئەنتی هێرۆی نێرێتیڤی پاڵتۆی گۆگۆڵ، ئەکاکی ئەکاکیڤیچ-ی فەرمانبەر، لە بوونە کۆمەڵایەتییەکەدا وەک نەبوو ئەژمار دەکرێت و هەر لە سەرەتای بەسەرهاتی لەدایکبوونییەوە کێشەیەکی زۆر لە چییەتیی ناونانییەوە

پەیدا دەبێت و پاش هەڵدانەوەی تەقویمی ئەرسۆزکسی بە مەبەستی دۆزینەوەی ناوێکی گونجاو بۆی، کەچی ناو بۆ ئەو دەبێتە قاتی و لەنێو کۆمەڵێک ناوی ناقۆڵای وەک؛ تریڤللاو دلاوڤارکاش و بافیکاخی و فاختیسی، بڕیار دەدرێت جارێکی تر ناوی باوکی لێ بنرێتەوە و بەمەش ناوی دەبێتە ئەکاکی ئەکاکیفیچ و لە ڕووسیشدا بە پیسایی دەوترێت ئەکاکی و هەروەها نازناوی خێزانەکەشی باشمچکین، وەک لە خودی گێڕانەوەی پاڵتۆدا ئاماژەی پێ دراوە: بەڕوونی و ئاشکرایی دیارە لە وشەی باشمک-ەوە وەرگیراوە، کە بە واتای پێڵاو دێت لە ڕووسیدا.[4]

کاتێک ئەم کەسایەتییە لە تێکستە گێڕانەوەی پاڵتۆدا بەتەواوی دەخرێتە نێو زەلکاوی هیچ بوون و پەراوێزە و ئیدی ئاکاکی ئەکاکیڤیچ بە جۆرێک لە جۆرەکان ون دەبێت و پاڵتۆ دەبێتە کاراکتەری سەرەکی و ناکرێت لەنێو ئەو سەرما کوشندەیەی ڕووسیادا هیچ شتێک لە پاڵتۆ گرنگتر و بەئەهمیەتتر و جوانتر و گەرمتر و بەقیمەتتر بێت، ئەو

[4] المعطف و الانف/ ترجمة الدكتور محمد الخزاعی/بحرين ٢٠١٣

هەموو شـــتێکەو تەنانەت کاتێک بیترۆڤیچ-ی بەرگدروو، پـاڵتۆکە بۆ ئەکـاکی ئەکاکیڤیچ دەدروویێت و پـاش پرۆڤە پێکردن و تەواوبوون و لەبەرکردنی لەلایەن ئەکاکی-یەوە دوور و نزیک وەدووی دەکەوێت و بەشـــاگەشـــکەییەوە دەڕوانێتە ئەو توحفەیەی کە پاڵتۆیە و خۆشـــی وەســـتا بەرگدرووەکەیەتی.

ئیدی هەر ئەم پاڵتۆیەشــە دەبێتە ســەبەبکاری داوەتکردنی زۆرەملێیانەی بۆ داوەتێکی شەوانەی یەکێک لە کەسایەتییە هەبووەکـانی نێو فەرمـانگەکەیی و دواجـار گەڕانەوەی درەنگ وەختی و دزرانی پاڵتۆکەی لە کۆڵانێکی تاریکدا.

پـاش دیمەنی دزرانی پـاڵتۆکە؛ خوێنەر خۆی لێ دەبێتە کاراکتەرە بێ پاڵتۆکە و بەو سەرمایە هاوار بە چواردەوری خۆیدا دەکات و ناڵە و ســـەدای دەگاتە هەر گوێیەک کە مەبەســـتی بێت، گوێڕادێرێت بۆ ئـازاری قووڵی هەموو ئەوانەی وەک ئەکاکی ئەکاکیڤیچ، چ پاش دەردەســەرییەکی زۆر دەتوانن ببنە خاوەن پاڵتۆیەکی نوێی شـــایســـتە و چ ناشـتوانن لەنێو شـلۆقی یاسـاکانی دەوڵەت و خافڵبوون و گوێپێنەدانی پۆلیس و پاســـەوانەکاندا، نەهێڵن پاڵتۆکەیان

بدزرێت! کاتێکیش بێ پاڵتۆ دەمێنێتەوە و بە مەبەستی دۆزینەوەی دەگاتە لای –کەسایەتییە گرنگەکە- و ئەویش بە جۆرێک تێی دەخوورێت و دەری دەکات، کە ئیدی هیچ هیوایەکی بۆ نامێنێتەوە، جگە لە مەرگ و بۆیە دەمرێت و پاش مردنیشی دەبێتە تارماییی ئەکاکی ئەکاکیڤیچ و پاڵتۆ لەبەر بنیادەمان دادەکەنێت و تا دەگاتە ئەوەی حەقی خۆی لە –کەسایەتییە گرنگەکە-ش دەکاتەوە و پاڵتۆکەی بەری دادەکەنێت.

هەمووان لە پاڵتۆکەی گۆگۆڵ-وە هاتووینەتە دەرەوە!؟

یەکێکە لەو گوزاشتە زۆر کاریگەر و دێرینانەی کە ئەوەی خوێنەری ئەدەبیاتی ڕووسی بووبێت، بێشک گوێبیستی بووە، بەڵام ساغکردنەوەی ئەسڵی بێژەرەکەی، ئێستاشی لەگەڵدا بێت، جێگەی مشتومڕ و قسەوباسە و هەر بۆیە کەسایەتییەکی شارەزا و پسپۆڕ لە ئەدەبیاتی ڕووسیدا وەک دکتۆر؛ جەودەت هۆشیار[5]، پاش قووڵبوونەوەی لەنێو

[5] - https://www.facebook.com/jawdat.heshyar

کۆمەڵێک سەرچاوەی کۆن و نوێدا، دەگاتە ئەو ڕاستییەی کە هیچ کام لە ڤیۆدۆر دۆستۆیڤسکی و ئیڤان تۆرگنێف و دیمتری گریگۆرڤیچ، خاوەنی ئەو گوزارشتە نین و پێی وایە نووسەر و دیپلۆماسی فەڕەنسی - یۆژین میلکبۆر دی فۆگۆی سەفیری فەڕەنسا لە پترسبۆرگی پایتەختی ئەو دەمی ڕووسیای تزاری و لەمیانی وتار و نووسین و کتێبەکانییەوە، ئەو گوتەزایەی کە دەڵێت هەمووان لە پاڵتۆکەی گۆگۆڵ-ەوە هاوتووینەتە دەرەوە، داویەتە پاڵ نووسەری ڕۆمانی –لانەوازان- بەبێ ناوهێنانی ئەوەی کە نووسەرەکەی دۆستۆیڤسکی-یە و لەڕاستیشدا دۆستۆیڤسکی فیکرەی ڕۆمانەکەی لەپاڵتۆ-ەوە وەرگرتووەو بە شێوازێکی جودا مامەڵەیەکی داهێنەرانەی لەگەڵ کردووەو لە دیمەنێکیدا کاراکتەری –لانەوازان- دیفوشکین، نێرێتیڤی پاڵتۆ دەخوێنێتەوە.

یۆژین میلکبۆر دی فۆگۆ، لەنیسانی ١٩٠٩ لەیادی سەد ساڵەی لەدایکبوونی گۆگۆڵ لە مۆسکۆ لە وتارێکیدا دەڵێت:

"هەموو ئەم نەوانەی ئەدەبیــات؛ لە پــاڵتۆکەی گۆگۆڵ هاتوونەتە دەرەوە، پاڵتۆکەی ئەکاکی ئەکاکیڤیچ".[6]

بۆ زیاتر ناســینی دنیای ئەدەبیاتی ناوازەی ئەو گێڕەڕەوە بەنامێیەش؛ لە جوانترین گوزارشتێکیدا - ئەمیل سیۆران- ســـەبــارەت بەگۆگۆڵ وتویەتی: واقیعییەتەکەی هێنــدە گەورەیە تا ئەو ڕادەیەی ئەو کەســـــایەتییانەی کە هەڵیان دەســـــووڕێنێــت دەبنە نەبوو، بەڵکوو دەبنە ڕمووزاتی جووڵاو کە بەتەواویی ئێمەی تێداین، کەســایەتییەکانی ئەو شکست ناهێنن و ناکەون، چونکە لە سەرەتاوە شکستیان هێناوە و کەوتوون. ئەوەی ئێمە لەودا خۆشـــمان دەوێت؛ ئەو ڕکەیەتی بۆ خەڵکی.. توندوتیژییەتی.. چەشنی بینینیەتی بۆ دنیایەکی تاوانبار.[7]

ســـەرنــج: لە ئەدەب و هــونەریــی کــوردســـــتــانــی نوێ/ژ:٨٢٢٦/١٩/١١/٢٠٢٠بڵاو بووەتەوە.

---

[6] هەمان سەرچاوەی پێشوو

[7] وەهم و شوناس، چاپخانەی یاد/٢٠١٢/ لاپەڕە ١٥٤

نزیکبوونەوە لە ویلگەی گێڕانەوەکانی ڕۆڵفۆ

"خوان ڕۆڵفۆ بە سێ سەد لاپەڕە توانی بگاتە ئاستی سۆفۆکلیس"

گابریل گارسیا مارکیز

پێدەچێت شـــیاو بێت بڵێین؛ زۆرێک لەو تێکســـتانەی بە درێژاییی مێژووی نووســـین و خوێندنەوە، خوێنەرانیان ســـەرســـام کردووە و توانیوویانە پێ بە پێی زەمەنە جیاوازەکان، لە ئاست خوێندنەوە و تەئویلی نوێدا بن، ئەو جۆرە تێکســـتانەن کە کورت و پوخت و تۆکمە بونیاد نراون، تەنانەت پارادۆکســـە فەلســـەفی و فیکرییەکانیش؛ ئەوانەی دەکرێت لە دێڕێکی کـاریگەردا جێیـان ببێتەوە، دواتر هەر ئەو دێڕەشـە لەمیانی سـەدان لاپەڕە لێکۆڵینەوە و نووســـین، هەوڵی یەکـاڵاکردنەوە و لێ حـاڵیبوونی دەدرێت.

کــاریگەرترین وتەیەکی مەولانــا جەلالەدینی ڕۆمی کە کرۆکی فەلسەفە سۆفیگەرییەکەیەتی، دەفەرمووێت:

هەرچییەکیت ببە؛ بەڵام وەرە.

ئیدی ئەم بانگهێشـــتەیە، گەر من و تۆ؛ بەرەوڕووی بچین، دەتوانین لەمیـــانییەوە پێ بنێینە نێو مەودایەکی نوێی تێڕوانین و چەشـــنێکی جودا و نوێ لە مامەڵەکردن لەتەک ئیگۆی خۆمان و دواجار گەیشـــتنە جۆرێک لە تێڕوانینی باڵا و شایستە؛ بۆ خوێندنەوەیەکی سەرلەنوێی هەموو ئەو شتگەلانەی لە دەرەوەڕا ئابلۆوقەیان داوین.

پرســـیارێک کە ئێخەی زۆربەی خوێنەرانی تێکســـتە درێژەکان دەگرێت؛ ئاخۆ لە کاتێکدا کافکا لە هەفتا هەشـــتا لاپەڕەیەکدا باشـــترین شـــاکارێکی، مەســـخەکەی جێ دەکـاتەوە. یـان خوان ڕۆڵفۆ لە ســـەد لاپەڕەدا یـاخوود کەمتردا، پیدرۆ پارامۆکەی لە بەرزترین ئاستی تەکنیکی و فانتازی و بە تازەترین شـــێوازێکی گێڕانەوەی ناتەقلیدی دەنووســـێتەوە؛ بە چەشـــنێک هەموو خوێنەرە جدییەکانی ئەو نێرێتیڤەی ســـەرســـام کردووە، ڕەنگە یەکێک لە هۆکارەکانی ئەو ســـەرســـامکردنەشـــی پەیوەســـت بێت بە

ئەتمۆسفێرە میتافیزیکییە ناتەقلیدییەکەی. دەشێت خوێنەری جدی؛ لەمیانی وەسف و دەنگ و خشپە و چرپە و سامی گێڕەڕەوە مردووەکانەوە، بێ هیچ زانیارییەکی پێش وەختیش، بزانێت مامەڵە لەگەڵ نێرێتیڤێکی سەیروسەمەرەی کەم وێنەدا دەکات.

بەهەرحاڵ گەر بگەڕێینەوە سەر پرسیارەکەمان؛ ئەی بۆ دەبێت توخمێک لە نووسەران هەبن، بەتایبەتیش ڕۆماننووسان، هیچ ڕێچکە و ڕێگەیەکی درێژدادڕی و ڕێکخستنی قسەوباسی بێسەرەوبەرە و گێڕانەوەی بێتام نامێنێت پەنای بۆ نەبەن. بۆ دەبێت خوێنەری نموونەیی پاش خوێندنەوەی چەند سەد لاپەڕەیەکی ڕۆمانێکی قەبارە گەورەی پێشتر ڕیکلام بۆکراوی گەورەکراو، بگاتە هیچ؛ بگاتە ئەو ڕاستییەی کە لەپشت ئەو هەموو دێڕە سەقەتانەوە، کەسێک لەپشت هالەی گەورەکردنەوە خۆی مەڵاس داوە و دەیەوێت زۆرترین پانتایی بە بێکەڵکترین باس و خواسی زیادە پڕ بکاتەوە! چ ئەمە بەشێکە لەو سادییەتەی ئەو جۆرە نووسەرانە دەرئەنجامی کەموکوڕییە سایکۆلۆژییەکانیان پەنای بۆ دەبەن. چ خۆ

فووتێکردن و خۆ زل پیشـــــان دان بەشـــێکە لەو چەکە بایۆلۆژییە دێرینەی هەندێک لە ئاژەڵان پەنای بۆ دەبەن و مەبەســـــتیانە گیانەوەرانی لەخۆ گەورەتر و بەهێزتری پێ بترسێنن.

هەر بۆ نموونە؛ ڕۆماننووسێکی زۆر ناسراوی شایستە بە ڕێز و خۆشـــەویســـتی بەندە، لە یەکێک لە ڕۆمانەکانیدا تا ڕاددەی بـێـزارکـردنـی خـوێـنەر بـاس لە حـیـکـایەت و بگرەوبەردەی فەرشـــفرۆشـــێک دەکات. یان بە باســـی کـاراکتەرێکی زۆر خۆری نەگبەت؛ خەریکە لە پێســـتی خۆتت دێنێتە دەرەوە. یان لە شـــوێنیکی تردا بەحیســـاب باســـی کۆمەڵێک پیاوکوژ، یان ژنکوژت بۆ دەکات، جا واز لەوەش بێنە، هەیانە خەریکی عەتر دروســتکردنە و ڕەبەن ئاسا لە قۆناغی پاکبوونەوەیەدا. بەڵام لە هەمووی هەزەلیتر هەر یەکێک لەم پیاوکوژانە شـوێن دەسـتی کوشـتنەکانی جیـاوازە لەوەی تر و ئیتر بە چەشـــنی فیلمی کۆمیـدی عەســـابە و بەتایبەتیش جۆری ئەنیمەیشـنەکەی، یەکێکیان ڕاســـت و چەپ فیشـــەک دەنێت بە کوژراوەکانییەوە و یەکێکی تریـان نـازانم دەینێت بە کوێیەوە و ئیتر خوێنەر

نازانیت پێبکەنێت یان بگری. خۆ ئەم نووســـــەرە بەڕێزە هەر ئەبوو شـــتێک زانیاری لەبارەی فیشـــەک تەقاندن و چۆنییەتی کوشت و کوشتار و ئەو جۆرە بگرەو بەردانەی ئیغتیالاتەوە بزانێت. وەک چۆن گابریل گارسـیا مارکیز، لە چاوپێکەوتنێکیدا باس لەوە دەکات چۆن فیدڵ کاسـتـــرۆ باســی هەڵەیەکی نێو ڕۆمانێکی خۆی بۆ کردووە، لەبارەی مەودای پێکانی ئەو چەکەی کە ئەم لە ڕۆمانێکیدا باســـی کردووە. جا ئەوەی بڵێت، ئەدەبی فانتازی و جادووگەری و ئەفســووناوی و هاوشــێوەکانی ئەم جۆرە وردەکارییە واقیعییانە لەخۆ ناگرێت، وەڵامەکە ئەوەیە ســـەرەتا ئەو تێکســـتەی من بە نموونە هێناومەتەوە چەند خاتریشـــی بگریت؛ هەر ڕیالیســـتییە؟! لەوەش زیاتر تەنها لە ئەدەبە ســوریالییە بەرزەفڕەکاندا دەشــێت بە چەشــنی ســەیر و سەمەرەیی خەونەکان هەموو ئەوەی لەنێو نێریتیڤێکدا ڕوو دەدات شــیاوی وەرگرتن بێت، ئەمیش تائەو ڕاددەیەی کە نەبێتە فیلمی کـارتۆنی منـداڵان.. لەوەش گرنگتر کـاتێـک دەقێکی جادوویی وەک "فڕینی پیدرۆ لە بێکۆتادا" کە باس لە فڕینی کەســـایەتییەکی واقیعیت بۆ دەکات و دەزانیت لە حەقیقەتدا ئەمە ناشـــێت و کاری کردە نییە.. بەڵام کاتێک

پیدرۆ دەفڕێت؛ هەر بەڕاستی وەک کەسێک دەفڕێت کە توانای فڕینی پێ بەخشرابێت، ئەویش بەکەمبوونەوەی کێشی، یان کەمبوونەوەی هێزی ڕاکێشانی زەمین بۆ کەسەکە. هەموو ئەمانەش گەر لەنێو فیزیا و تێڕوانینە فیزیاییەکاندا جێشی نەبێتەوە، بەڵام لە پانتایی و مەودایی ئەو ئەدەبە تایبەت و باڵایەدا جێی دەبێتەوە.. سەرنجڕاکێشترین دیمەنێکی نێرەتیڤەکەش بەستنەوەی لاقی پیدرۆیە بە گوریسێکەوە بۆ ئەوەی تەواو لە حەوادا ون نەبێت و لەژێر کۆنترۆڵدا بمێنێتەوە. چەند سەیرە کەسێک وەک ئەوەی چەشنە نەخۆشییەکی ناوازەی گرتبێت؛ یان لەبەر هەر هۆکارێکی تر؛ ئەم توانای فڕین و بەرزبوونەوەیەی لا دروست دەبێت و دواجاریش دەبێتە ئەو پیاوەی کە هەمیشە با لەگەڵ خۆیدا دەیبرد.

لێرەدا دەبێت ئەوەش بڵێین، هەبوونی وردەکاری لە تێکستدا؛ جیاوازە لە حەشووکردن و درێژدادڕی و پڕکردنەوە و زیادەڕەوی بە نیازی هەڵخەڵەتاندنی خوێنەر. چونکە زۆربڵێیی و حەشووکردن و درێژدادڕی، گوزارشتە لە نەتوانینی نووسەر بەئیدامەدانێکی دیالێکتیکانە، بەوەی

مەبەستییەتی بیگێڕێتەوە. ئەمە جگە لەونکردنی سەرەداوی بنەڕەتی گێڕانەوەکان؛ زۆربەی کاتیش نووسەرانی ئەو جۆرە درێژدادڕییە حەیران ئاسایە، لە توانایاندا نییە بابەتێکی فرەجەمسەری پەلوپۆ بڵاو، کورت و پوخت لە داڕژگەی تەکنیکێکی ڕاکێشەرانەدا چڕ بکەنەوە.

گەورەترین توانستێکی کاریگەرانەی گێڕانەوەی کەمەندکێشانەی گابریل گارسیا مارکیز لە ڕۆمانی؛ کۆڵۆڵۆنێڵ کەسی نییە نامەی بۆ بنووسێت-دا دەردەکەوێت، هەروەک بۆ خۆشی ئاماژە بەوە دەدات کە بۆیە ڕۆمانی سەد ساڵ لە تەنهایی نووسیووە، تاوەکوو خوێنەران ڕۆمانی کۆڵۆنێڵەکەی بخوێننەوە.

هەر پەیوەست بە قسەوباس دەربارەی حەشووکردن و درێژدادڕی، زاتێکی نەرجسی مەشرەبی خۆشەویست کە بە حیساب ڕۆماننووسە، کار دەگاتە ئەوەی لە ڕۆمانێکیدا زیاد لە چل پەنجا لاپەڕەی بە بڵاوکردنەوەی بابەتی وەرگێڕاوی نێو ویکیپیدیای ئەم نووسەر و ئەو نووسەر پڕ بکاتەوە و لەوانە وەرگێڕانی زانیارییەکانی دەقاودەقی ویکیپیدیای جۆرج سیمنۆن-ەو وەک ئەوەی زانیارییەکان

هی خۆی و دەرئەنجامی خوێندنەوەی قووڵی بێت، ئاوا ترنجانوویەتییە نێو بەشی دوورودرێژی زنجیرە گێڕانەوەی ڕۆمانەکەی و لە هەمووشی سەیرتر خودی بابەتی سەرەکیی ڕۆمانەکەی لە هەردوو ڕۆمانی سێبەری باو، گەمەی فریشتە-ی کارلۆس ڕویز زافۆن-ەوە دزییەوە، پێشتریش زۆربەی ئەو نێریتیڤانەی بۆرخیس ساڵانێکی دوور و درێژی تەمەنی لە نووسینیدا سەرف کردبوو، ئەو بێ سڵەمینەوە و شەرمکردن؛ پاش گەمەپێکردنێکی ئیبلیسییانەی زۆر وەستایانە و پێش و پاش خستنێکی کارامانەی ماتماتیکی و کەمێک دەستکاریی حیلەبازانە، زۆربەی تێکستەکانی ئەو زاتەی بەهەڵەوگێڕاوی و سەقەتی، کردە داهێنانی خۆی و کەسیفانە لە ئەدەبیاتی کوردیدا بە بێدەنگی جێی خۆی کردۆتەوە. وەک چۆن لە هەندێک وتار و دیالۆگەکانی پێشووتریشدا ئاماژەم پێ داوە؛ دزین جیایە لەکەوتنە ژێر کاریگەری، یان ئیلهام وەرگرتن لە نووسەرانی تر و زۆر شێوازی تری ڕێگەپێدراوی ئاشکرا، وەک تەوزیفکردنەوەی فیکرەیەک بە ئاماژەکردن بە ئەسڵ و فەسڵی سکچڕاڵە نێریتیڤەکەی و دانەرەکەی. بەڵام نەشیاوە تۆ ڕۆحی نووسەرەکە بدزیت

و بە تەمســـــیل کردن و تەقەمووس خۆت لێ ببێتە ئەو. لەوەش سـەیرتر ئەوەیە کەسـانێک هەبن جا بە ڕاسـت یان بە درۆ باوەڕ بەوە بهێنن کە تۆ هەر ئەویت. چ هەزەلیاتێکە حاڵی ئەو نووسـەرانەی کە چەشـەبوون بەدزینی ئەدەبیاتی گەلان و تا بشنووسن هەر دەدزن.

چەند جوانە کاتێک گۆسـتاڤ فلۆبێر- لە نووسـینێکیدا باس لەوە دەکات، پێش ئەوەی بەتەواوی فێری خوێندنەوە ببێت، زۆربەی ڕۆمـانی دۆنکیخۆتەی سـێرڤـانتیسـی ئەزبەرەکردووە و تەنانەت لە نووسـینی؛ مەدام بۆڤاری-یشـدا زۆر سـوودی لە شـێوازی نووسـینی دۆن کیخۆتە وەرگرتووە.

با بێینەوە سەر باسی خوان ڕۆڵفۆو بڵێین ئەو جیاواز لەو نووسـەرە دیکتاتۆرە سـادییانەی، چێژ لە درێژدادڕی و حەشـووکردنی تێکسـت و ئەشـکەنجەدانی خوێنەر دەبینن، مەبەسـتێتی بەکورتی و پوختی و بەکەمترین گوزارشـت و ئـامـاژە، بتخـاتە نێو وێڵگەی گێڕانەوەکـانییەوە. مـارکیز سـەبارەت بە سـەرسـامبوونی خۆی بە پیدرۆ پارامۆ دەنووسـێت: "ئەلفارۆ مۆتیس؛ بە هەنگاوە فراوانەکانی

شـــەش نهۆمی بڕی و بە باوەشـــێک کتێبەوە خۆی کرد بە شـــــووقەکەمدا و لەنێو هەموویاندا کورترین و بچووکترین کتێبی جیا کردووە و بە پێکەنینەوە پێی وتم؛ ئەم نەفرەتییە بخوێنەرەوە تا فێر ببیت. ئەو کتێبە ڕۆمانی پیدرۆ پارامۆ بوو، هەر ئەو شـــــەوە تا بۆ دووەمجار لە خوێندنەوەی نەبوومەوە، نەمتوانی بخەوم."

کاتێک ڕۆڵفۆ ڕۆمانی پیدرۆ پارامۆ دەنووسێت، سەرەتا لە دووســـــەد و پەنجا لاپەڕەدا جێی دەکاتەوە و بەڵام دواتر پاش پێداچوونەوە و پاکنووسکردنی سەد و پەنجا لاپەڕەی لێ فڕێدەدات و تەنها ســـەد لاپەڕەیەکی دەهێڵێتەوە. ڕەنگە ئەمەش هۆکارێکی تری جوانی و جدییەتی ئەم تێکســــتە بێت، چ کارەســــاتێک دەبوو ئەگەر لەجێی لابردنی ئەو کۆمەڵە لاپەڕەیە، ئەوەندەی تریشی بخستایەتە سەر!؟

ئەمە لەکاتێکدا تراژیدیای ســــەرجەم مرۆڤەکانی ئەمریکای لاتین؛ بەتایبەتیش مەکسیک بە ئێستاشەوە بێکۆتا گێڕانەوە و بەسەرهات لەخۆ دەگرێت، سەرباری کێشەی شوناس و ناسنامە و ئینتیمایان، کەمێک هاوشێوەی کورد؛ بە جۆرێکە ڕوون نییە لە ڕابردوودا چی بوون؟! لە ئێســتاشــدا چین و

لە داهـاتووشـــــدا دەبنە چی؟! هەردەم نـادیـارییەک لە سەرتاپای بوونیاندا هەیە، بێدەسەلاتی و سەقامگیربوون و مەنگییان، لە هەندێک کاتدا تا ئەو پەڕێتی و کەچی دڕبوون و کوشـــندەیی و توانای لە ناوبردنی بەرامبەریان، لەکاتی چاوەڕواننەکراودا، هەر بە هەمان شێوە تا ئەوپەڕێتی.

خوان ڕۆلفۆ لەبـارەی جووتیـارە ســـادە و ســـاکـارە مەکسـیکییەکانەوە دەڵێت: "کاتێک لەگەڵیان دەدوێت، وادێت بە خەیاڵتدا کە توانای کوشـتنی مێشـێکیان نییە، خەڵکانێک تا ئەوپەڕی لەسەرەخۆو هێمنن... جۆرێک لەو جووتیارانەی لەگەڵ ئەوەی فێڵباز و تەڵەکەباز و لەئامادەباشـیدان، بەلام نیەتیـان پـاکە؛ کەچی لەگەڵ ئەوەشـــدا لەپشـــت هەر پیاوێکیانەوە کۆمەڵێک کاری تاوانکاری شـــاردراوەتەوە، ئیـدی ئیشـــەکەت لێ تێکەڵ دەبێـت.. نـازانیـت لەگەڵ کێ مامەڵە دەکەیت، لەگەڵ بکوژێکی پڕۆفیشـــناڵ، یان لەگەڵ جووتیارێکی سادە و ساکار."

خوان ڕۆلفۆ ســاڵی ١٩١٨ لە ئەپۆلکۆ-ســایۆلای ســەر بە ناوچەی خالیســـکۆ-ی مەکســـیک هاتۆتە دنیاوە، زێدی نووســـەر شـــوێنێکی وشـــک و برنگ و وێرانەخاکە،

خەڵکەکەی لەبەر ئەم هۆکـارە و لەبەر هەڵگیرسـانی شـۆڕشـەکانی ناوچەکەش، بە ناچاری ڕوویانکردووەتە شـوێنانی تر.. خانەوادەکەی ڕۆڵفۆش پاش لەدایکبوونی بە چەند ساڵێک؛ ڕوویانکردۆتە سان گابرێل و کەچی لەوێش ئاشووب و نەهامەتی دەستبەرداریيان نەبووە. ساڵی ١٩٢٦ شۆڕشی لۆس کریستیرۆس بەرپا دەبێت و بۆ سێ ساڵ بەردەوام دەبێت و دەبێتە مایەی کوژرانی باوک و هەموو مامەکانی ڕۆڵفۆ.. لەبارەی ئەمەوە دەڵێت: "منداڵیم گەلێک سـەخت و دژوار بوو.. تەواوی ئەندامانی خانەوادەکەمان، پاش کوژرانیان؛ لاشـەکانیان لێرە و لەوێ فڕێدران.. ناتوانین هەموو ئەمە بخەینە ئەسـتۆی شـۆڕش، چونکە ئەوە شـتێکە ڕەگ و ڕیشـەی لە قووڵاییيەکانی ڕابردوودا داکوتیووە، شـتێکی قەدەری نالۆژیکییانەیە.. تا ئەمڕۆ یەک هۆکار و بەڵگە نادۆزمەوە کە بووە هۆکاری کوشـتنی ئەو کۆمەڵە کەسـەی خانەوادەکەمان؛ بەو شـێوەیە و هەروەها هەموو ئەو کوشت و بڕ و لەناوبردنانەی دیکەش."

ڕۆڵفۆ بۆ بەدەسـتهێنانی بژێوی ژیانی؛ چەندین ئیش و کاری جۆراوجۆری تاقی کردۆتەوە، ڕەنگە دیارترینیشـیان

کـــارکردنی بوویێـــت لەکـــارگەی دروســـــتکردنی تـــایەی ئۆتۆمبێلدا و لە نامەکانیشیدا بۆ هاوسەرەکەی ئەو دەمەی دەســـتگیران بوون، بەســـەرهاتی ئەو ســـەردەمانەی ژیانی، ڕەنگی داوەتەوە و هەر دواتریش ئەم نـامـانە لەدووتوێی کتێبێکی سەربەخۆدا بڵاو کراونەتەوە.

هەرچەند تێکســـتە ئەدەبییەکانی ڕۆڵفۆ زانراون؛ بەڵام پاش بڵاوبوونەوەی هەواڵی دۆزینەوەی کۆمەڵە نووســــینێکی نوێی ڕۆڵفۆ؛ دواجـار دەرکەوت بـابەتەکـان بریتیین، لەو موحـازەرانەی لێرە و لەوێی ئەم کۆڕ و ئەو ســـیمینـار پێشکەشی کردوون، لەگەڵ هەندێک وتاری بڵاونەکراوەش، بەڵام ئەوەی زانراوە ڕۆڵفۆ ســـاڵی ١٩٥٣ کۆمەڵە نێرەتیڤی (پێدەشــــت دەســـــووتێت) بڵاو دەکاتەوە و ١٩٥٥ ڕۆمانی پیدرۆ پارامۆ و پاش یانزە ســـاڵیش لە بێدەنگی تێکســـتێکی بەناوی لاکۆردییرا تەواو دەکات و لەنێوان ساڵانی ١٩٥٦-١٩٥٨یشــــدا (کەڵەشـــێرێک لە ئاڵتوون)ی نووســـیووە و ١٩٨٠دا بە چاپێکی زۆر خراپی پڕ لە هەڵە بڵاوکراوەتەوە و دواتر لە ســـاڵی ٢٠١٠دا پاش ڕاســـتکردنەوەی هەڵەکانی پێشووتر، بە شێوازێکی باشتر چاپ کراوەتەوە.

بەڵام ئەو زیاتر بە پیدرۆ پارامۆکەی دەناسـریێتەوە و پێی دەگاتە ئاسـتی نووسـەرە باشـەکانی جیهان و وەک بۆرخیسـیش لەبارەیەوە وتوویەتی:"پیدرۆ پارامۆ یەکێکە لەباشـترین ڕۆمانەکانی ئەدەبی ئیسـپانی و بگرە ئەدەبی جیهانیش".

زۆر جـاران ڕۆڵفۆ ئەوەی دووبـارە کردۆتەوە، ئەو لە خوێنەربوونیدا پرۆفیشناڵە، بەڵام لە نووسەر بوونیدا تەنها ئـارەزوومەنـدێکە. لە وتـارەکـانیـدا بەتـایبەتیش ئەوانەی لەژیـانیـدا بڵاو نەکرابوونەوە. کۆمەڵێـک وردەکـاری و زانیاریی کاریگەر دەدۆزینەوە، ئاوڕ لە هەندێک نووسـەری جدی و کارامەی کەمتر ناسـراوی نێو دنیای میدیاتیکی دەداتەوە، بە ڕاوبۆچوونی ئەو لەباشـترینەکانن لە بواری نووسـینی نێرەتیڤ و ڕۆماندا وەک؛ فرانسـیسـکۆ ڕۆخاس گۆنزەنلیز، ئەندەریس ئینسـبستروسا، ڕۆزا یوکاستیانوس، ڕۆمۆن ڕۆبین، ئیراکیلیۆ زیبیـدا.. هەروەهـا لە وتـارێکی بڵاونەکراوەیدا باس لە نێرێتیڤێکی نووسـەرێک بە ناوی فیرناندۆ ئیسکۆ بینێچی دەکات کە گوایە لە باخا کالیفۆرنیا نیشتەجێیە و یەکێکە لە دیارترین گێڕەڕەوەکانی مەکسیک.

بەڵام لە ساڵی ٢٠٠٦دا نووسەرێکی نیشتەجێی هەمان شوێن بە ناوی دانیێل سادا لەبارەی ئەو نووسەرەی ڕۆڵفۆ ئاماژەی پێ داوە، وتی؛ هیچ کەسێک نییە دوور و نزیک هیچ شتێک لەبارەی ئەو نووسەرەوە بزانێت.

لە ڕوویەکی تریشەوە قسەوباسی گەرم و گوڕ تا هەنووکەش لەنێوان هەوادارانی ئەدەبیاتی ڕۆڵفۆدا بەردەوامە، کە بۆچی هاوشێوەی نووسەرانی تر بە زنجیرەیەک لە ڕۆمان و نێریتیڤی بەردەوام درێژەی بە بڵاوکردنەوەی کتێب نەداوە، هەر بۆ نموونە هاوشێوەی ئەو ڕۆماننووسانەی کە ساڵانە یان چەند ساڵ جارێک لانی کەم ڕۆمانێک بڵاو دەکەنەوە؟

پێدەچێت زۆر هۆکار هەبن، بەڵام سەیرترینیان ئەو شوبهاندنەی گەورە نووسەری هیندۆراسی؛ ئۆگۆستۆ مۆنتیرۆسۆ- ی هاوڕێی ڕۆڵفۆیە لە نێریتیڤێکیدا و لەکتێبی (بەرانە ڕەشەکەو حیکایەتی تریش)دا بڵاو کراوەتەوە.. کاراکتەری نێریتیڤەکە ڕێوییەکە پاش ئەوەی هەست بە بێزاری و بێوازی دەکات، بڕیار دەدات ببێتە نووسەر، هەر بۆیە نێریتیڤێک دەنووسێت و دەبێتە مایەی سەرسامبوونی

خوێنەرانێکی زۆر، ئیتر وێڕای دەستخۆشی و پێداهەڵدانی داوای تێکستێکی نوێی لێ دەکەن و ئەویش تێکستی دووهەمیش دەنووسێت و وەک جاری پێشوو مەدح و سەنایەکی زۆر دەکرێت و ئینجا داوای تێکستێکی تریشی لێ دەکەن و ئیتر لێرەدا ڕێوی لەبەر ئەوەی ڕێوییە؛ لەگەمەی چواردەورەکەی تێدەگات و دەزانێت ئەم هەموو داواکاری بەردەوامبوونە لێی؛ بۆ ئەوەیە بە نووسینی دەقێکی خراپ تێ بکەوێت و تا ئەو دەم هەر ئەم موعجیبانەی لە ئێستادا پێیدا هەڵدەدەن؛ لە لووتکەی ناوبانگ و شۆرەتییەوە فڕێیدەنە خوارەوە.

سەرچاوەکان:

بیدروبارامو/خوان رولفو/ترجمە؛صالح علمانی/سعودیە-الدمام٢٠١٣

السهل یحترق/خوان رولفو/ترجمە؛علی عبدالرؤوف البمبی/القاهره٢٠١٣

*https://hafryat.com/ar/blog/%D8%A8%D9%8A%D8%AF%D8%B1%D9%88-%D8%A8%D8%A7%D8%B1%D8%A7%D9%85%D9%88-%D9%84%D8%AE%D9%88%D8%A7%D9%86-%D8%B1%D9%88%D9%84%D9%81%D9%88-

%D8%AA%D8%A7%D8%B1%D9%8A%D8%AE-
%D8%A8%D8%A3%D9%83%D9%85%D9%84%D9%87-
%D9%81%D9%8A-%D9%85%D8%A6%D8%A9-
%D8%B5%D9%81%D8%AD%D8%A9-
%D9%85%D8%AF%D9%87%D8%B4%D8%A9

http://dipnotkitap.net/OYKU_ve_NOVELLA/Pedro_Paramo.htm

سەرنج: لەئەدەب و هونەری کوردستانی نوێ، ژمارە ٨٥٧٨-٢٠٢٢بڵاو بۆتەوە.

كێ ساله شێتی كوشت

گێڕانەوەیەكی نیمچە بێكۆتا لە جوگرافیای گێڕانەوەی كوردیدا

"مەنووســـــن؛ بە نووســـــین دەچنە نێو دنیایەكی پڕ لە نەهامەتی و تەنهاییيەوە، هەروەها جۆرێكیش لە خۆشـــــاردنەوە لە دنیا.. كردەی نووســـــین وەك ئەوە وایە لەگروپێكی ئايينییەوە فەرمان وەربگریت.. بەكورتی و پوختی نووسین دەردە..."

پۆڵ ئۆستەر

عەلی كەریم دانەری ڕۆمانی 'كێ ساله شـێتی كوشـت'، لە دواییەكانی تەمەنیدا بە قەولی پۆڵ ئۆســـــتەر، دەچێتە نێو دنیـا پڕ لە نەهـامەتی و دەردئـامێزەكەی نووســـــینەوە و لەپەنجا و نۆ ســـــاڵیدا لە مۆســـــكۆ دەبێتە هاوڕێی عومەر بابەكر ســـەلیم و هەر ئەویش لە پێشـــەكی بەرگی یەكەمی ڕۆمـانەكەدا نـووســـــیویەتـی: بەهـۆی تـامەزرۆییم لە خوێنـدنەوەی كوردی و كۆڕی شـــــیعری لەو كـاتـانەدا

باسەکان هێنایانە سەر ڕۆمانەکەی دکتۆر عەلی و پێی وتم کە بێتاقەتی شتێکی نووسیوە و حەز دەکات بیخوێنمەوە و بزانم چۆنە، هەر لەم خاڵەوە تا ٢٠١١ ئەگەر بڵێم ئەم ڕۆمانە زیاتر لە ٣٠ جار نووسراوەتەوە و گۆڕانکاری بە سەردا هاتووە لەلایەن خودی دکتۆر عەلی-یەوەو بۆ خۆشم دەیان جار تۆماری دەنگیم بۆ کردووە تا لە ڕستەکان و دەربڕینەکان دڵنیاببمەوە و دەربڕینەکان سادە و بێ کێشە بن. هەر کاتێک تێبینییەکم دەدایە، ئەو نەدەهات ئەو خاڵە ڕاست بکاتەوە یان بیگۆڕێت، بەڵکوو لە سەرەتاوە ڕۆمانەکەی دەنووسییەوە، تا هەستم پێ کرد، ئیتر وازم لە تێبینییەکان هێنا و تا تەواوی نەکرد پێیدا نەچوومەوە و تەنها وشە عەرەبییەکانم کە هەندێک جار هەبوون، لە ڕستەکاندا دەگۆڕینەوە بە وشە کوردییەکان".

جێگەی ئاماژە پێدانیشە، کە نامەیەکی عەلی کەمال بۆ عومەر بابەکر سەلیم، لەپێشەکی بەرگی یەکەمدا بڵاو کراوەتەوە و تێیدا هاتووە: "یەکەم.. باسی کوشتنی سالە شێت؛ لە کۆتاییی بەرگی دووهەمدا تەواو دەبێت.. لە بەرگی سێهەمدا سالە لە ئاسمانە و بووە بە مەلائیکەت لە

بەهەشت، لە هەموو تەنگ و چەڵەمەیەکدا ڕۆحی سالە پەیا ئەبێت، بۆ یارمەتی دانیشتووانی سلێمانی.... کاک عومەر، بڕوام پێبکە بەرگی سێهەم ئەمەندە بەرزە خۆم سەرم لێ دەرناچێ، چۆن شتی واخۆش و پڕ لەنوکتەو پێکەنینم بەخەیاڵدا هاتووە.."

لەم سەرەتایەوە، ئەگەر منی نووسەری ئەم کورتە خوێندنەوەیەش شتێکی ئەوتۆ نەدرکێنم؛ ئەوە خوێنەری زیرەک دەتوانێت هێدی هێدی لە پەنهان و نهێنی کۆدەکانی ئەم دانەرە و هاوڕێکەی بگات و کەمێک لە ماجەراکانی پشت کەوالیسی کردەی گێڕانەوەی 'کێ سالە شێتی کوشت' حاڵی ببێت.

هەروەها دەشێت خوێنەر، چەندین پرسیاری تریشی لا دروست ببێت و ئیدی ئەوەی ئێمەش لێرەدا مەبەستمانە وەک خوێنەرێکی ئەم گێڕانەوە تولانییە، وروژاندنی چەشنە پرسیارێکە؛ دوور بێت لە شارچێتی و بەرزکردنەوە و پێداهەڵدانی کوێرانە، یان لێدان و دژایەتی کردنێکی بێمانا.

حەقیقەتی ئەم گێڕانەوەیە؛ دواجار قابیل بە هەموو جۆرە خوێندنەوە و تێڕوانین و بگرە و بەردە و قووڵ بوونەوە و گرتنەخۆ و ڕەتکردنەوە و هەڵوەشـــاندنەوەی ســـەرجەم چەمکە ئەبستمۆلۆژی و تەفکیکییەکانە.. سەرباری پێویست بوون بە هەڵســەنگاندێکی جدی و کاریگەر. چونکە ناکرێت مــانــدووبوون و هەوڵــدانی بەردەوامــی دانەرەکەی لە دواییەکانی تەمەنیدا بەهەند وەرنەگیرێت و زۆر بەوردی لەوە تێنەگەین بۆ ئەم پیاوە، لەو کاتەوە کەدەزانێت کەسێک گوێگریەتی یــان بــا بڵێین خوێنەرێتی، بە فیعلی هەوڵی نووســـینەوەی گێڕانەوەیەکی نیمچەبێکۆتــا دەدات وەک عومەر بابەکر سەلیم-ی هاوڕێی ئاماژەی پێ دەدات: "هەر کاتێک تێبینییەکم دەدایە، ئەو نەدەهات ئەو خاڵە ڕاســـت بکاتەوە یان بیگۆڕێت، بەڵکوو لە ســـەرەتاوە ڕۆمانەکەی دەنووسییەوە، تا هەستم پێ کرد، ئیتر وازم لە تێبینییەکان هێنا و تا تەواوی نەکرد پێیدا نەچوومەوە."

کەواتە دانەر لە تەمەنێکدا کە زۆرێک لە خەڵکی لەو تەمەندا، تووشـــی لە بیرچوونەوە و ئەزهایمەر دەبن، کەچی ئەم بەپـێـچەوانەوە لە بەرزتـریـن ئـاســـتـی گەنـجـێـتـی

یـادەوەرییەکـانیـدا بووە و بە زیـادەوە هەموو ئەوەی سـالانێک لە زاکیرەی خۆیدا پاراستوونی؛ لەمیانی گێڕانەوەی بەسەرهات و ڕووداوەکاندا هەڵیڕشتوون. بەڵام ئاخۆ ئەم هەڵڕشتنە، لەو جۆرە تێکستانەی هێناوەتە بوون کە تەنها لە قاڵبێکدا ڕادەوەستن؛ ئیتر ناشێت دەستکارییان بکەیت و دەبێت لەو فۆرمەدا پارێزراو بن و گونجاو نییە بە شێوەیەکی تر ئەندێشەیان بکەیت. یان پێچەوانەکەیەتی و ئاشکراشە هەر لە پێشەکی ڕۆمانەکەوە دیارە کە پێچەوانەکەیەتی.

دەکرێت ئەم ڕۆمانە وەک تێکستێکی دەرەوەی گێڕانەوەی تا ئێستا بڵاوکراوەی نێو ئەدەبیاتی کوردی، بخوێنرێتەوە و بە جۆرێک لە جۆرەکان، لە جۆری چەشنی تەنز و گاڵتەوگەپ و قۆشمەچێتییەکی هاوشێوەی 'ڕشتەی مرواری' و 'قووتووی عەتار' و زۆرێک لە شیعرەکانی 'شێخ ڕەزا' و کۆمەڵێک لە نوکتە و قسە و باسە نووسراو و نەنووسراوە سێکسییەکانە. وەک پۆلێنکردنیش هەن ئەم جۆرە تێستکتانە دەخەنە نێو کایەی ئەدەبیاتی میللییەوە؛ ئەگەر دروست بێت وای ناو بنرێت یان.

پۆڵ ئۆستەر دەڵێت؛ کەمجار خۆم وەک نۆڤێللانووس دێتە پێشچاو و زیاتر خۆم بە گێڕەڕەوەی حیکایەتەکان و خۆم بە حیکایەتخوان دەزانم.

دەشێت بەسانایی لەم تێڕوانینەی پۆڵ ئۆستەر-ەوە بگەینە گرنگی و بەرزی توانستی گێڕانەوە و بوون بە گێڕەڕەوە، کەواتە ناو هێنانی ئەم تێکست و ئەو تێکست بە هەر ناوبراوێک، لەکورتە نێرەیتیڤ- سەرد- ەوە تا نۆڤێل و نۆڤێللا و ڕۆمان هیچ نین، ئەگەر توانای گێڕانەوە و ڕاکێشانی خوێنەر نەگاتە پلەیەکی باڵا، ئەلحەقی ئەمەش بەتەواوی و بەتایبەتیش لە بەرگی یەکەمی کێ ساله شێتی کوشت-دا، بە ئاشکرا زاڵە و دەزانیت؛ گێڕەڕەوەکەی بە فیترەت گێڕەڕەوەیە و ئیدی ئامادەیە هەموو کەرستەکانی جەزبکردنی خوێنەر بەکار بهێنێت، ئەگەر بەمەش زمان بهێنێتەوە ئاست زمانی بازاڕ و لگاوخانە و مەلها و گوزەری نێربازان و چەقۆکێشەکان و خوێڕی و نامەرد و ناکەس بەچەکانیش.. بەم ئاماژەیەشمان؛ نە مەبەستمانە ئەم دوو بەرگی ڕۆمانە حەوا بدەین و نەگەرەکیشمانە لە هەڵدێر هەڵیدەینە خوارەوە. بەڵکوو دەشێت بڵێین ئەوەی

عەلی کەریم کردوویەتی، وەک نووســــەرێکی دەرەوەی نووســــەرە پرۆفیشـــــناڵ و تەقلیـدییەکـان، بەتەواوی نووســــینەوەیە بە زمانی خەڵکی ئاســــایی ڕەشــــۆک و نەخوێندەوار و ســــادە و ســــاکارەوە، بە ڕیتمی "ڕشــــتەی مرواری" و هـاوچەشـــــنەکانی کە بەمەش بە نـاچاری لە زۆربەی جومگەکانی ڕۆمانەکەدا لەپێناو نەدۆڕاندنی ئاستی بازاڕێتیی ئاخافتن و دیالۆگەکاندا، قوربانی بە تەکنیک و بەهـای ڕۆمـانەکەی داوە. چونکە هەر لە ســـــەرەتـاوە مەبەســـتی نووســـەر خســـتنەپێکەنینی خوێنەر-ەو وەک لە پێشەکییە ئاماژە پێدراوەکەماندا هاتووە:

(کاک عومەر، بڕوام پێبکە بەرگی ســـــێهەم ئەمەندە بەرزە خۆم ســـــەرم لێ دەرناچێ، چۆن وا شــــتی خۆش و پڕ لە نوکتە و پێکەنینم بە خەیاڵدا هاتووە)

باشـە ڕەنگە یەکێک بپرسـێت، ئەی ناشـێت ئێمەش ڕۆمانی هەزەلی و کۆمێـدیی هـاوشـــــێوەی گێڕانەوە میللیەکـانی هەندێک لە میللەتانمان هەبێت!؟ بێگومان دنیای نووســــــین فراوان و دەرکەی نووســــــینیش والآیە. ئەم زاتە دانەرە؛ لە کاتی نووســــینەوەی ڕۆمانەکەیدا و بەهەڵهێنجان لە بینینی

فیلم و خوێندنەوەی گێڕانەوە پۆلیسییەکانی سەردەمانی گەنجێتی خۆی؛ هەر لە شێرلۆک هۆڵمز-ەوە بۆ ئەجاسا کریستی و ئەوانەی تر، بە تایبەتیش ماجەرەکانی شێرلۆک هۆڵمز-ی نووسەری ئۆسکۆتلەندی -ئارسەر کۆنان دویل- کە بە ئاشکرا و شاراوە، بە شێوازێکی تر و ئیشپێکردنێکی خۆماڵییەوە هێناویەتە نێو ڕۆمانەکەیەوە و هەرچەندە مەبەستی ئێمە لێرەدا ئەوە نییە کە بڵێین ئەم جۆرە ئەدەبە کەمایەسییە لەچاو ژانرەکانی دیکەی دنیای گێڕانەوە و نووسینی کورتە نێرێتیڤو نۆڤێڵ و نۆڤێللا و ڕۆماندا. بەڵکوو مەبەستمان ئەوەیە بڵێین، ساڵانێکی دوور و درێژی ئەم زاتە لە یەکێتیی سۆڤێتی جاران، ئەگەر خوێنەرێکی جدی بووایە، ئەوە بێگومان دەیتوانی لەڕێی خوێندنەوە و دیراسەکردنی هەندێک نموونەی ئەدەبیاتی تەنزئامێزی نووسەرانی ڕووسەوە، بە تایبەتیش گۆگۆڵ-ەوە؛ هەمان بەسەرهات و سەرگوزشتەی سالە شێت و خەڵکەکانی ترمان لەنێو ئەندازەسازییەکی دیکەی تەکنیکە گێڕانەوەیەکی ئەدەبیانەی باڵادا بخاتە پێشچاو.

نووسەری ڕۆمانی ناوبراو، زۆر خۆڕسکانە و لە تەمەنێکی هەڵکشاوی نزیکە کۆتاییدا، دەکەوێتە جۆرە گێڕانەوەیەکی جیاواز و جودا لەگەڵ چەشن و شێوازی گێڕانەوەی باوی ئەدەبیاتدا و لە هەمووشی گرنگتر توانای تەواویەتی لە بەکارهێنان و دروستکردنی دیالۆگی بەردەوامدا! بالانەبوون و پتەونەبوونی دیالۆگ؛ کەموکوڕییەکی زۆربەی گێڕانەوەکانی پێشووتری ئەدەبیاتی کوردی بووە. واتە ئەدەبیاتی سەردی- نێرەیتیڤ-ی کوردی زیاتر وەسفی بووە و کەمجار توانیویەتی لەڕێی دیالۆگی لۆژیکی و جالیبەوە خوێنەر کەمەندکێش بکات. ئەم جۆرە دیالۆگەی کە نووسەر لە دوو بەرگی بەردەستی ڕۆمانەکەیدا بەکاری هێناوە، زیاتر لە سیناریۆ دەچێت و زێدەتریش هەر لەو ڕێیەوە دنیایەک بەسەرهاتی بێکۆتا و لەبن نەهاتووت بۆ دەگێڕێتەوە و ئەمەش ڕاستییەکە و ناکرێت نکوولی لێبکرێت، ئەگەر زۆر هەڵە و کەموکوڕیش لەخۆ بگرێت. بەڵام دواجار زیندوویەتیی دەق لەوەدایە قابیل بە جەدەل و بگرە و بەردە بێت، بە جیا لە پێداهەڵدان و لێدان و بەرزکردنەوەی، شتێکی تر بێت.

بەڕاستی ڕۆمانی کێ سالە شێتی کوشت؟! بە هەموو ئەو بێزارییەی کە وەک خوێنەرێک لە خوێندنەوەیەدا ڕووبەڕووی بوومەوە، یاخود لەگەڵ زۆر دیمەن و بەسەرهاتی کاڵوکرچ و نەشاز و بێماناى تێکترنجاوی نێو ڕۆمانەکە نامۆ و تەریک مامەوە. بەڵام ناشێت توانای گێڕانەوەی نیمچە بێکۆتای دانەرەکەی نەبینین. دانەر؛ لە توخمی ئەو حیکایەتخوانانەیە، کە بە منداڵی لە بە سالاچووەکانەوە بیستبووم، کە چۆن چۆنی لێرە و لەوێی هەندێک لە شوێنەکاندا هەبوون و تەنانەت هەندێکیان لە فلانە قاوەخانە و فیسارە مەجلیسدا بوونی نیمچە بەردەوامیان هەبووە. ئیتر وەک بۆیان دەگێڕامەوە، هەبوون ئەوەندە ڕۆچوونەتە نێو دنیای گێڕانەوەکان و هێندە بەرجەستەی کەسایەتییەکانیان کردووە. کە جار جارە گێڕانەوە و نواندنیان تێکەڵ کردووە و جار هەبووە دارعەساکەی دەستیان لێبۆتەوە شمشێر و لە کاتی وەشاندنیاندا گۆزە و شەربەئاوێکی نزیکەدەستیان شکاندووە.

ئێمە لێرەدا خوێنەرین و ڕەنگە بتوانین بەپێی ئەم خوێندنەوەی ئێستامان ئەمەی ئێستای لەبارەوە بڵێین و دەشێت لە خوێندنەوەکانی تریشماندا بۆ هەمان ڕۆمان ئەگەر کاتمان بۆ ڕەخسا، شتی نوێ و جیاوازتر بڵێین. کەواتە ئەوەی خوێنەر دەیڵێت، ناشێت وەستاو بێت و وەک سوێندی خواردبێت؛ تاسەر و دوای چەندین خوێندنەوە هەر ئەوە بێت. چونکە ئەم جۆرە دەمارگیرییە لە سەپاندنی ڕاوبۆچوونێکی دیاریکراودا، دۆگمایە و هەر ئەمەشە حاڵی ئەدەبیاتی میلۆدرامییانەی کوردی. پرسیارە گرنگەکە ئەوەیە؛ بۆ دەبێت لە دنیای گێڕانەوەدا، هەر ئەوانە هەبن کەهەن و هەر ئەوانەش بخوێنرێنەوە و ناویشیان وەک بەسامترین و جوانترین و گەورەترین گێڕەڕەوەی کورد بهێنرێت و چەند دام و دەزگایەکیش کار بۆ ناساندن و ڕیکلامکردن بۆ ئەو جۆرە نووسەرە پێشتر هەڵبژێردراو و دیاریکراوانە بکەن.

ئەوەتا عەلی کەریم؛ ئەم نەخشەیە دەشێوێنێت و بە تەمەنێکی گەورە و لە دەرەوەی ئەم دنیای ڕیکلام و گەورەکردنەی ئێستای واقیعی چاپ و بڵاوکردنەوەی

کوردییەوە، دێت و بە چەشــن و شــێوازێکی جودا، جۆرە گێڕانەوەیەکی تر دەهێنێتە نێو دنیای ئەدەبیاتی گێڕانەوەی کوردییەوە. هەرچەند ئێمەی خوێنەر ناتوانین، هیچ زیاد و کەمێک بخەینە سەر ئەم تێکستە نووسراوە ناوبراوە. بەڵام دەشێت هەندێک تەمەننامان هەبێت و بتوانین بڵێین خۆزگە دانەر، بە چەشـــنی گۆگۆڵ، بابەتێکی زۆر ســـانای وەک پێداویستی کاراکتەری تێکستی پاڵتۆ-ئەکاکی ئەکاکیڤیچ-ی بۆ پاڵتۆیەک کردبایەتە بابەتێکی تەفکیکی زۆر کاریگەر.

بێگومـان بمـانەوێـت و نەمـانەوێـت کۆمێـدیـا تەڵخەکەی گۆگۆڵ؛ دیوەکەی ئەودیوی شـــتەکانمان پیشـــان دەدات و ڕووبەڕووی کۆمەڵێک پرســیاری ویژدانی و ئەخلاقی زۆر کاریگەرمان دەکاتەوە. بەڵام لە ڕۆمانی کێ ســاڵە شــێتی کوشــت؛ وەک نووســـەرەکەشــی ئاماژەی پێ دەدات و بۆ خســتنەپێکەنینی خوێنەرە. باشــە خۆ دەشــێت خوێنەر، بە خوێندنەوەی تێکســـتە گێڕانەوەکانی عەزیز نەســـین-یش پێبکەنێت. بەڵام ئاخۆ ئەو تێکســـتانەی ئەو تا چەند لە کۆمەڵە جومگەیەکـدا دەبنەوە بە یەکپـارچە گێڕانەوەی ســـەرزارەکی کـالۆکرچ!؟ بێگومـان نـابن و هیچ زیـاد و کەمییەک لە بەکارهێنانی وشـــەو دەســـتەواژە و دیمەن و درێژکردنەوە و یـان کورتکردنەوەی گێڕانەوەکـانـدا نییە،

گێلەپیاو-ەکەی عەزیزنەســـین و زووربەی تێکســـتەکانی تریشـــی. کـاتێک دەتخەنە پێکەنین و وات لێ دەکەن لە پێکەنیندا دەســـت بکەیتە گریان، پێویســـتیان بەوە نییە، ئەدەب دابەزێنە ئاست نوکتەبازاڕییە سێکسییەکان، یاخود زمانی نووســـین پڕ بکەن لە جوێن و جۆرێک لە بەکەم زانین و ســووک ســەیرکردنی ئەوانی تر. ڕاســتە؛ گەر ئەم ڕۆمـانەی 'عەلی کەریم' یـادەوەری بووایە، ئەوە لەڕووی مێژووییەوە، گواســـتنەوەی ئەو هەموو جوێن و دزێوی و شزوز و ناشیرینییە، بە جۆرێکی تر مامەڵەی لەگەڵ دەکرا، بەڵام مەســـەلەکە لێرەدا، ناوهێنانی هەزار و دووســـەد و قســـوور لاپەڕەی ئەم دوو بەرگەیە بە ڕۆمـان و دیـارە بەرگی سێیەمی تەواوکراو یان نەکراویش؛ درێژەی هەمان گێڕانەوەی دانەرە.

لە کۆتاییی ئەم کورتەخوێندنەوە ســـادەیەشـــماندا دەڵێین؛ ئەوەی لێرەدا وتومانە، نە بۆ هێنانە خوارەوەی ئاســـتی ڕۆمانی کێ سـاڵە شـێتی کوشـت-و نە بۆ بەرزکردنەوەی بێ زەمینەو لەخۆڕاشـــیەتی. یـان بـا بڵێین، نـاشـــێت خوێندنەوەی ڕاســـتەقینە و جدی بۆ هیچ کـام لەم دوو مەرامە بێـت؛ بەڵکوو خوێنـدنەوە هەر ئەوەیە کە تۆی خوێنەر لەماوەیەکی دیاریکراوی خوێندنەوەی خۆتدا پێی

دەگەیت و نە ڕاستە و نە هەڵەشـە، نە عەلی کەریم-یش لە نووســـینەوەی زنجیرە گێڕانەوەکـانیـدا بەهەڵەدا چووە. بەڵکوو ئەوەی ئەو نووســـیویەتی، جۆرە گێڕانەوەیەکی نیمچە بێکۆتای نێو جوگرافیای گێڕانەوەی کوردییە و وەک پۆڵ ئۆســـتەر-یش دەڵێت؛ ئەگەر پاڵنەرێکی توند و پتەوت بۆ نووسین نەبێت، ئەو دەم پێویست ناکات بنووسیت.

ژێدەر: کێ ســالە شــێتی کوشــت/ ڕۆمان ٢بەرگ/ لەبڵاوکراوەکانی کتێبخانەی وشە/٢٠١٩

ســـەرنج: لەئەدەب و هونەری کوردســـتانی نوێ ژمارە ٨٢١١ی ٢٠٢٠/١٠/٢٩ بڵاوبۆتەوە.

دەنگەکانی نێو بیرەوەرییەکانی موسا عەنتەر

(دەنگی ئەقڵ؛ هێمن و خامۆشە)

زیگمۆند فرۆید

چ سـەیرە گەورە بیرمەند و فەیلەسـووفێکی بەنامێی وەک ئەڕستۆ، خولّقێنەری پرسیارە پڕ ئیشکال و ورووژێنەری پارادۆکسـە مەعریفییەکان، زۆر ڕاشـکاوانە و بە زوبانێکی بێگرێ و گۆڵ بڵێـت؛ کۆیلەداری و بەکۆیلەکردنی ئەوانی دیکە لە پێداویسـتییە کۆمەڵایەتییەکانە و حەتمەن پاسـاوی بۆ ئەمەش لەو دۆگمایەوە سـەرچاوە دەگرێت کە پێی وایە خەڵکانێک بە خانەدانی دێنە دنیا و خەڵکانیکی تریش بۆیە دێنە دنیا تا ببنە کۆیلە و مامەڵەیەکی هاوشـێوەی ئاژەڵان یان بگرە لەوان کەمتریشیان لەگەڵ بکرێت.

خودی ئەو ئەڕستۆیەی کە بە یەکەمین ئوسـتاد ناسـراوە، پێی وابووە شـاڵاوە سـەربازییە داگیرکارییەکانی خاوەن کۆیلەکان، بە تایبەتیش گریکەکان بۆ بەدەسـتهێنانی کۆیلە،

شــەرعی و ڕێگەپێدراوە؛ هەروەک چۆن ڕاوکردنی ئاژەڵان شــەرعی و ڕێگەپێدراوە. چەمکی ئازادی لای ئەو بە واتای مـانەوەی خـاوەن کۆیلەکـان لە دەســــەڵاتی ڕەهـایـانـدا و هەروەهـا مـانەوەی کۆیلەکانیش لە کۆیلەبوونیاندایە کە بە بۆچوونی ئەڕســتۆ ئەوپەڕی چاکەکارییە کاتێک کۆیلەیەک دەکرێتە کۆیلە و بەمەش بەختیــار دەبێــت لە ژیــانێکی ئـازادانەی تـایبەت بە خۆیـدا؛ چونکە ئەو تەنهـا بۆ ئەوە هاتۆتە دنیاوە، تا ببێتە کۆیلە. هەر بۆیە ســەیر نییە، کاتێک دەزانین لە هەنــدێــک جــارانــدا، ڕێژەی کۆیلەکــان لە ســەداهەشــتای دانیشــتووانی ئەســینای پێکهێناوە و جگە لە ســیاســەتکردن و بەشــداریکردن لە حوکم و دەســەڵاتدا کە قەدەغە بووە لێیــان. لە زۆرێــک کــاری جۆراوجۆردا بەکارهێنراون وبەڕای ئەڕســــتۆش باشــــترین جۆرەکانی کۆیلەش، لە ڕەگەزە ئاسیایی و نەتەوەکانی تری جیاواز لە ڕەگەزی گریکیدا هەڵدەکەون و هەموو ئەو ڕەگەز و توخمە مرۆڤە غەیرە گریکییانەشی بە بەڕبەڕ ناوبردووە.

باشــــترین نموونەیەکی زیندووش بۆ بەرجەســــتەبوون و پڕاکتیزەکردنی بیرۆکەی بەکۆیلەکردنی میللەتــانی تر، لە

خودی کار و کردەوەی داگیرکارییانەی، ئەسکەندەری مەکەدۆنی؛ شاگردەکەی ئەرستۆدا دەبینینەوە.

بەسەرهاتی بەکۆیلەکردنی مرۆڤ و قۆناغی کۆیلەداری لەڕووی مێژووییەوە، زۆر پێش ئەسکەندەری مەکەدۆنی دەستی پێ کردووە و پاش چەندین سەدەی یەک لەدوای یەکیش ئیدامەی هەبووە و لە هەمووشی سەرنجڕاکێشتر و تراژیدیتر، داهێنانێکی ئیبلیسیانەی مرۆڤ بووە، بۆ خەساندنی کۆیلەکان؛ نەک هەر هاوشێوەی ئاژەڵان، بەڵکوو زۆر لەوانیش خراپتر!

سێ هەزار و پێنج سەد ساڵ پێش زایین، سیستمی کۆیلەداری لای سۆمەرییەکان لە میزۆپۆتامیادا دەبینرێتەوە و پاشان ئاشوورییەکان یەکێک بوون لەو دەسەڵاتدارە دلڕەقانەی بەنامێ بوون لە خەساندنی کۆیلەکانیاندا، هەروەها فیرعەونییەکان، چینییەکان و ...

پێناچێت بە درێژایی مێژوو، هیچ حوکم و دەسەڵاتدارییەک بەخستنەگەڕی ئەقڵانییەت و جێبەجێکردنی نەرم و نیانی، توانیبێتی درێژە بەتەمەنی حوکمی خۆی بدات و ڕەنگە

ئەستەمیش بێت، دەسەڵاتێکی لەو چەشنە ڕاشکاوانە لەماوەیەکی زەمەنی بەرچاودا ببینرێتەوە.

ئیدی مێژووی کڕین و فرۆشتنی کۆیلەکان و بەکارهێنانیان بە درێژاییی مێژوو بەردەوام دەبێت، تا دەگاتە سەردەمی دەسەڵاتدارە ئەمەویی و عەباسیی و سەلجووقی و دواجار لای عوسمانییەکان لە شێوازێکی پەرەپێدراو و سیستەماتیکدا، دەبێتە دەزگەیەکی تایبەتی گرنگ لە حوکمداری سوڵتانە یەک لە دوای یەکەکاندا. ئەو منداڵە خەسێنراوانەی کە زۆربەیان لەلایەن باندەکانی ڕفاندن و خەساندنەوە دابین دەکران و پاش کڕینەوەیان لەلایەن کاربەدەستانەوە، دوای چەندین جۆر مەشق پێکردن و شێوازی فێرکارییانە، تێکەڵ بە حاشیەی کۆشکی سوڵتان و شوێنە هەستیارەکان دەکران؛ بە تایبەتیش شوێنی تایبەتی مانەوە و گوزەرانی ژن و کەنیزەکەکانی سوڵتان و دەسەڵاتداران. حەتمەن لە زۆر کاروباری جۆراوجۆردا بەکار دەهێنران، لەوانە بەتاڵکردنەوەی ئارەزووە سێکسییە هۆمۆسێکچەڵەکانی سوڵتان و پایەدارەکانی دەوڵەت، تا دەگەیشتە کاروبارە موخابەراتی و سیاسی و

سەربازییەکانیش، هەر بۆ نموونە سوڵتان مەحموود یەکێک لەکۆیلەخەسێنراوە باوەڕپێکراوەکانی خۆی گەیاندە بەرزترین پلەی سەربازی و کاروبارێکی زۆری دەوڵەتی دایە دەست و پلەی پاشاشی پێ بەخشی.

ئەوەی مێژووشی خوێندبێتەوە، دەزانێت چۆن کافوری ئەخشیدی لە کۆیلەیەکی خەسێنراوەوە گەیشتە بەرزترین پلەکانی حوکم و دەسەڵاتدارێتی سەردەمەکەی خۆی.

تەنانەت لای خانەوادە چینییە هەژارەکان، لە سەردەمانی قۆناغی کۆیلەداری و حوکمی ئیمپراتۆرەکاندا، بە ویستی خۆیان و بگرە بە کۆشش و هەوڵێکی زۆر منداڵێک یان چەند منداڵێکی نێرینەیان دەناردە کۆشک تاببێتە کۆیلەیەکی خەسێنراو، بێگومان بە هەمان شێوەش خانەوادە نەدارەکان منداڵی مێینەشیان دەنارد تا ببێتە کەنیزەک. جێگەی سەرنجە کاتێک لە سەرچاوە مێژووییەکاندا، ئاماژە بە بەکارهێنانی منداڵانی ڕەش پێستی کۆیلەی خەسێنراو لە خزمەتکردنی دێر و کڵێساکاندا کراوە و بەتایبەتیش ئەو شوێنە تایبەتانەی کە ڕاهیبەکانی تێدا ماونەتەوە.

دکتۆرێکی فەڕەنسی بە ناوی دکتۆر کلۆت کە لە سەردەمی محەمەد عەلی پـاشـــــادا، لە نیوەی یەکەمی ســـەدەی نۆزدەیەمدا پزیشک و بەڕێوەبەری سێکتۆری تەندروستی بووە، لە کتێبێکی ناوازە و گرنگیدا کە پێشکەش بە خودی محەمەد عەلی پاشـــای کردووە؛ بە ناوی ناســـاندن یان خســـتنەڕوویەکی تـایبەت بەمیســـر.. لەلایەن محەمەد مەســـعودی کارمەندی وەزارەتی دەرەوەی میســـری لە نیوەی یەکەمی ســـەدەی بیســـتدا کراوەتە عەرەبی و لە ل٦٣٠ی کتێبەکەدا* دکتۆر کلۆت، ســـەبـارەت بەکردەی بەردەوامی خەساندن لە میسردا دەنووسێت: "لە ئێستادا کردەی خەســـاندن تەنها لە میســـردا ماوە و ئێرە بۆتە ســـەرچاوەی ناردنی کۆیلە خەســـێنراوەکان بۆ شـــوێنانی تری دنیا، هەردوو شـاری ئەسیووت و جورجا تاقانەن لە مانەوەی ئەم کردەیە تێیاندا و کێش باوەڕ دەکات؛ سەرانی ئەم کردەیە نەک هەر کۆمەڵیک مەسیحیین، بەڵکوو پیاوانی ئەکلیرۆســـی قیبتیین کە بوونەتە مایەی شـــەرمەزاری بۆ ئایین و پەڵەیەکی ڕەش بەتەوێڵی مرۆڤایەتییەوە.... ئەوانە ســـالانە ٣٠٠ کەس دەخەســـێنن؛ بریتیین لە منداڵانێک تەمەنیان لە مابەینی ٦-٩ ساڵاندایە.."

هەروەهـا دکتـۆر کلـۆت لە هەمـان سـەرچـاوەی ئاماژەپێکراوماندا دەڵێت: "بەو پێیەی پێیان وایە پاییزان لە بارترین وەرزە بۆ خەسـاندن، لە پاییزدا دەخەسـێنرێن و خەسـاندنیش تەنها بڕینەوەی ئەندامی نێرینە، چووک ناگرێتەوە، بەڵکو گەڵ و گونەکەشی لەبنڕا لەگەڵ دەبڕنەوە و بە خێراییی ڕۆنی قرچاوو دەکەن بەسـەر شـوێنی بڕینەوەکەدا. پاشـان خەنەی تێدەگرن و ئینجا منداڵە ئەشـکەنجەدراوەکە تا ئاسـت سـەر ورگی لەنێو عەرددا دەنێژن و پاش بیسـت و چوار سـەعات لەنێو عەردەکەی دەردەهێننەوە و شوێنی برینەکەی بە قووڕی ئەبلیزو ڕۆن چەور دەکەن.. بەم کردەیەش چواریەکی ئەو منـداڵانەی دەخەسـێنرێن دەمرن و ئەوانەی دەشـمێنن، ژیانی لەوەو دوایان لە بێدەسەڵاتی و ئازاردا دەگوزەرێنن".

بەسـەرهاتی خەسـێنراوەکان؛ سـامناکترین بەسـەرهاتێکی تراژیـدییە کە دەلالەتێکی ڕوونە بۆ بێ سـنووربوونی دڕندەیی هەموو ئەوانەی بەدرێژایی مێژووی ئەو کردەیە بەشداری ئەکتیڤ و ڕاستەوخۆیان کردووە و ئەوەی وای

لێ کردین ئەم کورتەپێشـــەکییەش بخەینە ڕوو، بەشـــێکی کتێبی بیرەوەرییەکانم-ی موسا عەنتەرە**

لەبەشـــی (ئاغای حەرەم و ســـومبول ئاغا) لەلاپەڕە ٥١٩-٥٢٠دا هـاتووە: "خـانی دایکی گەورە لە ئیســـتـانبووڵ، بـازاڕێکی گەورەی کڕین و فرۆشـــتنی کۆیلە بوو، من خۆشـم شـوێنەکەم بینیووە، کاتی خۆیشـی لەوێ، لەسـەر سـەکۆیەکی وەک سـەکۆی شـانۆگەری کۆیلەکانیان نمایش دەکرد، بەڵام ئەو کاتەی من بینیم کۆیلەی لێ نەدەفرۆشـرا. ســـاڵی ١٩٢٣، کاتێک کۆشـــکی عەبدولمەجیدی دوایین سوڵتانی عوسمانی بێ خاوەن دەمێنێتەوە و پەرش و بڵاو دەبێ، دوای ئەوەی ســـوڵتـان بەرەو ئەورووپـا دەرکرا. کۆیلەکان بێ خاوەن مانەوە، ئەوسـا لە کۆشـک دوو جۆر کۆیلە و جارییەی ڕەش و سـپی هەبوو. کۆیلە ڕەشـــەکان ئەوانە بوون کە لە ئەفریقاوە بەدەســـــت هـاتبوون، بەڵام سـپی پێسـتەکان ئەوانە بوون کە لە ئەوروپا و قەفقاسـیا هێنرابوونە ئیســـتـانبووڵ، لە ســـەردەمەکـانی کۆتـاییی دەسـەڵاتدارێتی عوسـمانی کۆیلە لە ئەورووپاوە نەدەهێنران، بەڵکوو زیاتر لە قەفقاســـیاوە کۆیلە دەهات و زۆربەیان

چەرکەس و جۆرجی بوون، چونکە خەڵکی وڵاتانی قەفقاس زۆر جوانن. تا ئەو ئاستەی لەویَ شوێنیان بۆ پێگەیاندنی کۆیلە کردبۆوە. دەڵێن پیاوە دەوڵەمەندەکان بایی پێویستی خۆیان زیاتر، کەنیزەکی جوان جوانیان دەکڕی، هیچ یەکێکیشیان لە٢٠-٣٠ دانە کەمتریان نەدەکڕی، جگە لەو کەنیزەکانە ٢-٣ دانە کۆیلەی گەنجی قۆزیشیان دەکڕی، ئینجا ئەوانەیان بەیەکەوە جووت دەکردو ئەو منداڵانەی لەوانە دەکەوتنەوە، وەکوو بەرخ دەیانفرۆشتن.

ساڵی ١٩٤١ کە هاتمە ئیستانبووڵ، ٣٥ دانە لەو کەنیزەک و کۆیلە و خەدەم و حەشەمانە لە ژیان مابوون. ئەو کۆیلە و کەنیزەکانە کاتیک کۆشکی دوایین سوڵتانی عوسمانی نامێنێت، دەکەونە کوچە و کۆڵانەکان هەریەکە و لەلایەک بە سەدەقە و زەکاتی دەوڵەمەندەکان خۆیان بە ژیانەوە هەڵواسیبوو... دەربارەی ئەو ژیانە کولەمەرگییەیان ڕۆژێک کاک فالیح ڕیفقی بەسەرهاتێکی ئاوای بۆ گێڕامەوە:

ئەو قوڕبەسەرانە پەرێشان ببوون، چونکە کابرا لەنێو کۆشک گەورە بووە، بۆیە زۆربەیان کەسانی خوێندەوار و ڕۆشنبیر بوون، منیش ئێوارەیەک دۆخی ژیانیانم بۆ

ئەتـاتورک بـاس کرد، بەڵام ئەو لەگەڵ ئەوەی گوتی: "نـانـا شـــتی وا چۆن دەبێت" بەڵام بە ڕووداوەکە نیگەران بوو، بۆیە فەرمانی دەرکرد تا داهاتی خانی گەورەی سـیرکەجی ئیستانبووڵ بدرێتە ئەوان کە لە سـولْتانەکانەوە جێماوە، لە کادیکۆیش کۆشـــکێکی ســـوڵتانەکان هەیە، با هەموویان بە درێژاییی تەمەنیان لەوێ بژین، وەک دیاریشـــە کەســـیان منـدالْیـان نییە، بۆیە کە مردن شـــوێنەکـانیـان دووبـارە ڕادەستی دەوڵەت دەکرێتەوە. فەرمانەکەی ئەتاتورک دوای دەرچوونی جێبەجێ کرا، بۆیە من بیرم دێ دوای ئەوە ژیانێکی ئیسراحەتیان بەسەربرد".

ئاشـکرایە سـەرتاپای کتێبی بیرەوەرییەکانی موسـا عەنتەر شـــایانی هەڵوێســـتەکردن و لێخوردبوونەوە و تاوتوێکردن و لێکۆلینەوەیە. بەو شـێوازە سـادەوسـاکارە خۆڕسـکەی لە گێڕانەوەی ڕووداوەکاندا، ڕاســـتگۆیانە ڕووبەڕووی دەیان پرسیاری ئەنتۆلۆژی و مێژوویی و کۆمەڵایەتی و سیاسـی و ســـایکۆلۆژیت دەکاتەوە! ئەم چەشـــنە لە نووســـینەوەی بیرەوەری مەدرەسـەیەکی بێ وێنە و تایبەتە، بەدڵنیایشـەوە کەمن ئەوانەی توانیویانە ئاوا بەڕاشـــکاویی و ڕاســـتگۆیانە

ئەوەی دەیـانەوێـت لەمیـانی زنجیرە گێڕانەوەکـانیـانەوە بەرجەسـتەی بکەن. ئەمەش بە واتای ئەوە نایەت، کە هیچ بن دێڕ و واتـای شـاراوە و پەنهـان لەنێو کتێبی بیرەوەرییەکـانی ئەو زاتەدا نییە و هەروا هەر چییەکی لەهەگبەدا بووە هەڵیڕشـتووە. نەخێر وەک پێشـتر ئاماژەم پێدا؛ ئەم چەشنە لە نووسینەوەی بیرەوەری مەدرەسەیەکی بێ وێنە و تایبەتە، واتە گێڕانەوەکانی تەنها ماتەڕیاڵێک نین بۆ درامـا و فیلم و نێرێتیڤ و ڕۆمـان و ژانرەکـانی تری ئەدەب کەبێگومان دەشێت لەو ڕووانەشـەوە سـوودی لێ وەربگیرێت و بکرێتە سـەرچاوە. بەڵکوو دەتوانین بڵێین ئەم پیـاوە لەپشـت نـاونـانی کتێبەکەی بەکتێبی بیرەوەرییەکانم و پێبەخشـینی خەسـڵەت و سـیمایەکی ئەدەبی سـادەو سـاکار، ویسـتوویەتی جێگە بۆ نهێنییە مێژووییە گەورەکان بکاتەوە، لەوانە گەر خوێنەر لاپەڕە ٥٥٧ تـا لاپەڕە ٥٥٩ی کتێبەکە بخوێنێتەوە، ڕاسـتی ئەو ئەرشیفکردن و درکاندنی زانیارییە تایبەت و نهێنییانەی بۆ دەردەکەوێت.

موســـا عەنتەر پیاوی ســـەدەکەی خۆیەتی و یەکێکە لەو مەزنانەی کە ناشێت لە داهاتوودا؛ بەبێ ناسین و ناساندن و کـارکردن لەســـەر تێڕوانینە فیکری و کلتووری و سیاسـییەکانی، هەنگاوێکی ڕاسـت و دروسـت بنرێت. ئەم پیـاوە پێش ئەوەی بکوژرێت، زۆربەی ئەوەی ویســـتی گوتی؛ جا چ بە شـێوازە ئۆڕێنتاڵەکەی کە کەسە نزیکەکانی لێی ئاگادارن و چ بە شـێوازە نووسـراوەکەشـی وەک ئەم کتێبەی کە پێشـــتر بە تورکییەکەی خوێنـدبوومەوە و دواجـاریـش بەم وەرگـێـڕانە کـوردیـیە جـدی و جوانەی"محەمەد عزەدین" شادمان بووم.

جا هەر بۆیە وەک خۆم مەبەســتم بوو، زیاتر هەڵوێســتە لەســـەر ئەو بەشـــە تـایبەتەی بکەم کە تێیـدا دوایین بەســـەرهـاتی تراژیـدی کۆیلە و خەســـێنراوەکـانی عوسمانییەکانمان پێ دەناسێنێت!؟ بابەتێکی زۆر تایبەت و گرنگی مێژووییە، دەرکەیەکی کراوەی خوێنـدنەوەی ماجەڕای ڕووداوە مێژووییەکانە بە شـێوەیەکی بابەتییانە، چونکە هەر لەپاڵ ئەم جۆرە شەرعیەتدانە بە بازرگانیکردن بە کۆیلە و مـامەڵەپێکردنیـانەوە لە قەڵەمڕەوی حوکمی

عوســــمــانییەکــانـدا، لە هەمــان کــاتیشــــدا لەڕووی تەلارســازییانەوە وەک لە وتارێکی ســاڵانێک لەمەوپێشـمدا ئـامـاژەم پێدابوو، شـــوێن و جێگە هێلانەی باڵندەیان لە دیزاینی کۆشــــک و باڵەخانەکانیاندا جێ کردۆتەوە. یان دەشــێت بڵێین مێژوو یەک ئاســت و یەک ئاڕاســتە نییەو دەتوانرێت لەزۆر ڕووی ترەوە بڕوانرێتە هەمان مێژووی ساڵانێکی دووردرێژی عوسمانییەکان.

جوانی نووســــینەوەی مێژوو ئەوەیە لە ڕک و کینەوە هەڵنەقووڵێت.. هەروەک چۆن موســــا عەنتەر بەو پەڕی ئاگاییەوە ســـــەرنجمان بۆ ئەو هەڵوێســــتە مێژووییەی ئەتـاتورک ڕادەکێشــــێت و تێمـان دەگەیەنێت ئەو وەک سەرۆکی دەوڵەتێک، لەئاست گرفتێکی پێشتر خووڵقێنراوی دەسەڵاتێکی پێشووتردا، دەستەوسان و خەم سارد نابێت و بەڵکوو بەوپەڕی گرنگییەوە مشــــووری بۆ دەخوا. بۆیە پێویستە وەک خوێنەرێکی جدی بپرسین، بۆ موسا عەنتەر دەیەوێت ڕوویەکی تری ئەو زاتەمان پیشـان بدات. ڕاسـتە ئەوەی لەزاری فـالیح ڕیفقییەوە دەیگێڕێتەوە، حەقیقەتێکی مێژووییە، بەڵام دەشــیا خۆی لێ ببوێرێت و نەیگێڕێتەوە؟

بێگوومـــان ئەمە یەکێکە لەو پـــارادۆکســــــە جوانـــانەی گێڕانەوەکانی موسا عەنتەر و خوێنەری بەسەلیقە و جدی پەلکێشــــی دنیایەک پرســــیار و هەڵدانەوەی ســــەرلەنوێی پەڕەکانی مێژوو دەکات.

هەروەک چۆن لێکۆڵەرێکی کـاریگەری ئەڵمـانی بە ڕەگەز هیندی***، پســپۆڕ لە مێژووی عوســمانییەکاندا بە ناوی ســــورەیا فـاروقی، بە شــــێوازێکی نوێی لێکۆڵینەوە و وەدەرخســــتنی مێژووی نـاڕەســــمی و شـــــاراوە، زۆر حەقیقەتی نوێی کەمتر ئاوڕلێدراوەی هێنایە ڕوو، بەشـێکی نهێنیی کــارکردنە مێژووییەکەشــــی پەیوەســــــت بوو بەدەســــتبردنی بۆ ئەو بەڵگەو نووســــین و نامانەی دیلە ڕۆژئـاواییەکـان نووســــیبوویـان کەتێیـانـدا هەیە پێش ئازادبوونی ســــاڵانێکی دوورودرێژی وەک دیلێک لەژێر سایەی دەسەڵاتی عوسمانییەکاندا بەسەر بردبوو.

لەو ســــەرچاوانە نووســــینەکانی دیلێکی ئەڵمانییە بە ناوی میخائیل هیری(١٥٦٠-١٦٢٣) کە بۆ ماوەی دەســــاڵ وەک ســــەوڵ لێدەری پـاپۆڕەکـان ڕەتێنـدراوەتەوە و دەڵێت جـارێکیـان کـاتێـک خـاوەنی ئەو پـاپۆڕەی تێیـدا وەک

کۆیلەیەک کارمان تێیدا دەکرد، داوای لە کاپتنی پاپۆڕەکە کرد کە زیاتر بە قامچی پشـــتمان ســـوور بکاتەوە و تا دەست و برد بکەین و چالاک بین، کەچی لە وەڵامدا کاپتن بەگژیدا دەچێتەوە و دەڵێت ئەم گیراوو دیلانە پێویســـتیان بە خۆراکی زیاترە نەک لێدان و تەنانەت پێیدا هەڵدەشاخێت و دەڵێت؛ ئەوانیش وەک تۆ مرۆڤن و دەبێت وەک مرۆڤ مـــامەڵەیـــان لەگەڵـــدا بکەیـــت.. نەک وەک ئـــاژەڵ. بەپێی گێڕانەوەکەی میخـــائیـــل هیری دواجـــار کـــاتێـــک خـــاوەن پاپۆڕەکە دەبینێت، ســــەرجەم دیل و شـــاگردەکانی کاپتن پاڵپشتیی دەکەن، هیچی پێ ناکرێت و ئەمەو زۆر نموونەی کاریگەریی مرۆڤ دۆستانەی ئینسانەکان، کەلێرەدا جێیان نابێتەوە.

شـایانی باسـە موسـا عەنتەر لە سـەرجەمی گێڕانەوەکانیدا، پێناچێت مەبەســـتی بووبێت خۆیمان لابکاتە پاڵەوان، بگرە مامەڵەیەکی ئەنتی هێرۆش لەگەڵ خۆیدا دەکات! بەتایبەت کاتێک دەبینین ئەو موســـــایەی چەند جارێک دەگیرێت و ئەشکەنجە دەدرێت، کەچی دواجار دەتوانێت لەگەڵ زۆرێک لە پیاوانی دەوڵەتدا هاوڕێ بێت و تەنانەت لەگەڵیشـــــیان

بخواتەوە و گاڵتە و گەپیشـیان لەگەڵ بکات. یان لە کاتێکدا کە لەلایەن بەشـێکی زۆری خەڵکە ئاسـایی و کەسـایەتییە ئاینییەکانەوە وەک کۆمۆنیستێک ناسراوە، کەچی دەتوانێت لەمیانی سـەردان و بەسـەرکردنەوە و دیدارەکانیدا لە کات و شـوێنی پێویسـتدا وەک دینداریێک نوێژ بکات و بەشـدار بێت لە مەراسـیم و بۆنە ئاینییەکاندا. لە هەمان کاتیشـدا دەتوانێت تێکەڵ بەکەشـی ئایینی جوولەکەکان بێت و ببێتە پـارچەیەک لەوان و جێ متمـانەیـان. بۆیە دەتوانین بڵێین موسـا عەنتەر ئاوێنەیەکی پێکهاتووە لە چەندین پارچەی شکاوی جیاجیای کۆکراوە و کەسێکە دەگات بەو ئاواتەی کە مەبەسـتی بووە؛ هاوشـانی شـێخ سـەعیدی پیران و سەیدڕەزا و قازی محەمەد، دەبێتە ناوێکی نەمر.

پاش کوژرانیشـی لە ماڵەکەی خۆیدا و بەرانبەر بەو دار چنارەی کە زۆری خۆشـدەویسـت؛ خرایە ژێر خاک و هاوکات هەمان شـوێنیش کرایە مۆزەخانەیەکی تایبەت بە وێنە و کتێب و کەلوپەلە تایبەتییەکانی و تەنانەت گۆرەوییە خوێناویەکانیشـی وەک تـابلۆو شـایەتحاڵێک لەوێدا هەڵواسراون و گرنگترین وتەیەکی عەنتەریش لە کتێبەکەیدا

سـەبـارەت بەکۆیلەکـانە کە دەڵێـت: "بە بۆچوونی من، شـەهیدی ڕاسـت و دروسـتی مرۆڤایەتیش ئەو کۆیلە و کەنیزەکانەن، ئەگەر نا ئەوانەی لە جەنگ خەڵک دەکوژن و دەکوژرێنەوە شەهید نینە".

سەرچاوەکان:

*https://www.kutubpdfbook.com/book/%D8%AA%D8%AD%D9%85%D9%8A%D9%84-%D9%83%D8%AA%D8%A7%D8%A8-%D9%84%D9%85%D8%AD%D8%A9-%D8%B9%D8%A7%D9%85%D8%A9-%D8%A5%D9%84%D9%89-%D9%85%D8%B5%D8%B1-%D8%A3-%D8%A8-%D9%83%D9%84%D9%88%D8%AA-%D8%A8%D9%83.html

**بیرەوەرییەکانم/موسـا عەنتەر/ لەتورکییەوە محەمەد عزەدین/دەزگای فام٢٠٢١

*** https://alaalam.org/ar/society-and-culture-ar/item/445-622071216

سەرنج: بە دوو بەش لەکوردستانی نویَ/٢٠٢١بڵاو بۆتەوە

نەوا موکرجی خوێنەرە نموونەییەکەی ئولیس

لە دەرەوەی مەدارەکانی زۆرێک لەو تێکستانەی خوێندنەوەیان سانا و بەردەست و فامکراو و چێژبەخشە، بە درێژاییی دیرۆکی نووسین جۆرێک لەو تێکستانە نووسراوون کە نەیانوویستووە ئاسان خۆیان بدەن بەدەستەوە و تەنانەت لە ئاست خوێندنەوەی خوێنەرە جدییەکانیشدا، هەر دەتوانن تا ڕاددەیەکی زۆر بەشێک لە پەنهان و سەخت فامکردنیان بپارێزن.

ئیتر ئەو جۆرە خوێنەرانەی کە مەبەستیانە بچنە نێو قووڵاییەکانی ئەو جۆرە تێکستانەو دەرکە داخراوەکانی ئاوەڵا بکەن، مەگەر لەڕێی ململانێ و کێشمانکێشێکی مەعریفی و فیکرییەوە بگەنە ئەنجام. چونکە هەمیشە پاش خوێندنەوەی چەند دێڕ و پەرەگراف و لاپەڕەیەک ناچاری گەڕانەوە دەبن بۆ سەرەتا و بەمەش کەمن ئەوانەی دەتوانن پاش وزەلێبڕان و دەهریبوون و منجڕی تێکستەکە دەست بەرداری نەبن.

جەیمس جۆیس وەک یەکێک لە کاراکتەرە ئەدەبییە پڕ ئیشکالەکانی سەدەی بیستەم، کەسێکی ناساغ لەڕووی بینایی و بینینەوە، گرفتار بە کۆمەڵێک نەخۆشی لەوانە سوزەنک، نەبوو و نابووت لەڕووی مادی و دەستکەوتی داراییەوە، مەنبوز لەلایەن کۆمەڵگە و مەرجەعە ئاینییەکانەوە، دێت و لە ترۆپکی هەوڵدانێکی چەند ساڵەیدا تێکستی ئولیس دەنووسێت؛ تێکستێکی سەخت و داخراو و تا ڕاددەیەکی زۆر ئەستەم لە ئاست خوێندنەوەدا. بێشوومار زاراوە و وشەی داهێنراو و سەیر و سەمەرەی تێدەترجێنێت، زوبانی نووسین دەگەیەنێتە ئەوپەڕی ئالۆزبوون.

شاین لیزلی لەبارەی ئولیسەوە وتوویەتی: "بۆڵشەفیزمێکی ئەدەبییە، ئەزموونگەرییە، دژ بە تەقلیدییەتە، دژ بە مەسیحییەتە، ئانارشیستییە، بە تەواویش لە دەرەوەی مۆڕاڵەوەیە"

هەروەها ڤێرجینیا وۆڵف-یش لەبارەیەوە وتوویەتی: "ڕۆمانی ئولیس کارەساتێکی لەبیرنەکراوەی تژییە بە بوێری".

کاتێک ئۆلیس لەســـــاڵی ١٩٢٢دا چاپ دەکرێت، ئێرلەندا و بەریتانیا چاپ و بڵاوکردنەوەی قەدەغە دەکەن، دەزگەی ســانســۆری ئەمریکیش نووســخە گەیشــتووەکانی بۆ نێو ئەمریکا دەســووتێنن. گەورەترین تاوانێکیش کە خرایە پاڵ ڕۆمانەکە؛ ئەو وێناندنە نائاســـاییە پۆرنۆگرافیانەی نێوی بوون. بەڵام لای فرۆید ڕۆمــانی ئۆلیس کردنەوەی دەرکەیەکی سایکۆلۆژی بوو بۆ نیو دنیای ڕۆماننووسین. جەیمس جۆیس بە سوودوەرگرتن لە قووڵاییەکانی خەون و زیندەخەون و ئاســـتەکانی خوار نەســـتەوە، لەڕێی مۆنۆلۆگەوە و بە شـــێوەیەکی کەمتر بەکــارهێنراو بە بەراورد لەگەڵ نووسینگەلێکی سەردەمەکەی خۆی، توانی تێکســتێکی ڕکبزووێنی نائاســایی ئەنتی هێرۆی، ئەنتی، بە ئۆنتۆلۆژیا و سۆسێتە و بەها ئەنتێلکتوێلەکان بنووسێت، بە جۆرێک لەوێدا هەموو شـــتێک لەنێو زەلکاودایە و هیچ بەهــایەک نــامێنێــت پەنــای بۆ بەرین و ســـــەرجەم موقەدەسەکان ڕەنگ و دەنگی خۆیان لەدەست دەدەن.

ئەمە جگە لەوەی ئولیس لەو جۆرە تێکستانەیە کە نایەوێت بگۆڕدرێتە سەر زوبانێکی تر و مەبەســتییەتی وەک خۆی

و لەنێو خۆیدا پارێزگاری لە بونیادی تۆکمەی خۆی بکات. بە درێژاییی دیرۆکی نووســــینیش نموونەی ئەم جۆرە نووســــینـانە هەبوون؛ بەپێچەوانەی ئەو نووســــینـانەی نووســەرەکەی بە مەبەســتی وەرگێڕان دەینووسـێت و بۆ ئەمەش بەردەوام لەکاتی نووسینیدا ئاسانکاری بۆ وەرگێڕ و وەرگێڕە چاوەڕوانکراوەکانی دەکات، وەک ئەو شێوازەی ئۆرهــان پــامووک گرتوویەتییەبەر، هــاوکــات لەگەڵ بڵاوبوونەوەی تێکســتەکانی بە تورکی بە زۆرێک لە زمانە زیندووەکانی تریش بڵاو دەکرێتەوە". بۆیە ئاشکرایە کاتێک نووســــەر بە مەبەســــتی وەرگێڕان دەنووســــێت؛ ناچارە تاڕاددەیەکی بەرچاو تۆکمەیی دەق و بەرزی ئاستی زوبان و ڕەوانبێژی و کۆمەڵێک تەکنیکی دیکە بکاتە قوربانی.

وەک وتمـان ئولیس لەو جۆرە تێکســــتـانەیە، نـایەوێـت بگۆڕدرێتە ســــەر زمانەکانی تر و ئاشــــکراشــــە ئەوانەی مەبەســــتیــان بووە وەریبگێڕن تەواو بە وەرگێڕانییەوە گرفتـار و نـاڕەحەت بوون، لەوانەش دەتوانین وەرگێڕانە عەرەبییەکەی بە نموونە بهێنینەوە؛ دکتۆر تەهـا مەحمود تەها پاش شــــەش، حەوت ســــاڵێک لە بگرە و بەردەی

چۆنیەتیی وەرگێڕان و بەدەستهێنانی زانیاری و کەرستەی تایبەت بە وەرگێڕانەکەی، لە ســــاڵی ١٩٦٤ەوە دەســــت دەکات بە وەرگێڕانی ئۆلیس و لە١٩٧٨دا تەواوی دەکات و پــاش بەردەوامبوون لە پێــداچوونەوە و چــاککردنیــدا لە ســاڵی١٩٨٢دا لەیادی ســەد ســاڵەی لەدایکبوونی جەیمس جۆیسدا ڕۆمانەکە بە چاپکراوی بڵاو دەکاتەوە.

لای خۆشـمان بەکۆشـش و هەوڵێکی کەم وێنەی گەنجێکی جدی شــــارەکەمان، ڕێزدار کاک نەوا موکرجی، توانرا لە یادی ســــەد ســــاڵەی بڵاوکردنەوەی ڕۆمانەکەدا، بەرگی یەکەمی بە کوردی و بە پی دی ئێف و لە٥٢٩ لاپەڕەدا بڵاو ببێتەوە.

کەواتە ئەوەی ئەم خوێنەر و وەرگێڕە جــدییەی ئۆلیس کردوویەتی، هەوڵــدانێکی بــاڵای مــامەڵەکردنە لەپێنــاو گوێزانەوەی ڕۆمــانەکە؛ لەڕێی بەکــارهێنــانی زمــانی کوردییەوە وەک پردێک. ئەم ڕۆمانە وەرگێڕدراوە، یان با بڵێین بەرگی یەکەمی؛ ڕاســــتییەکە هەیە و بە وتەی عەلی حەربیش: "ئەوانەی لە کــاتێکـدا بەســــیفەتی کەســــێکی پارێزەری شــوناس و یادەوەری و تێکســت هەڵســوکەوت

دەکەن، لە ڕاستیدا وەک سندوقێکی داخراو مامەڵە لەگەڵ ڕاستیدا دەکەن، وەک ژوورێکی تاریک، بەڵام بەبێ چوونە نێو ئەو ژوورە تاریکە و هەڵوەشاندنەوەی سندووقەکە، مەحاڵە دنیایەکی نوێ لە مانا و بیرکردنەوە چێ ببێ...(وەهم و شوناس، لا ١٤٦-١٤٧)

لەم بەرگەی وەرگێڕانە کوردییەکەدا، وەرگێڕ هەوڵی داوە نەک هەر خۆی، بەڵکوو خوێنەرە جدییەکانی ئولیسیش، هاوشانی خۆی، لەمیانی خوێندنەوەوە، بباتە نێو ژوورە تاریکەکان و لەوێشەوە بیانباتە سەر سندووقە داخراوەکان و ئیدی بێ هەڵوەشاندنەوەی سندووقەکانیش، مەحاڵە ڕۆمانی ئولیس لەڕووی مەعریفییەوە فام بکرێت. لە ناخەوە دەست خۆشی لە نەوا موکرجی دەکەم و هیوادارم تۆکمەتر و بەگوڕتر بەردەوام بێت، بەڕاستی ئەوەی کردوویەتی مایەی سەرسامبوون و ستایشی هەر کەسێکی خوێنەرە کە بزانێت وەرگێڕانی ئولیس چەندە کارێکی نزیکە ئەستەم و بەسامە.

سەرنج: لەچەند سایتێکدا بڵاوبۆتەوە.

فڕینی پیدرۆ لە بێکۆتادا

کورتە ئەنەلەیز و وەرگێڕانی تێکستی فڕینی پیدرۆ لە بێکۆتادا

"نووسەر ئەوە دەنووسێت کە دەتوانێت و خوێنەریش ئەوە دەخوێنێتەوە کە دەیەوێت"

بۆرخیس

ئەم تێکستە گێڕانەوەیەی نووسەری ئەرژەنتینی ئەنریک ئەندرسن ئەمبێرت، بەسەرهاتی ئەو پیاوەیە کە با لەگەڵ خۆی بردی، تێکستێکە دەیەوێت قەناعەتت پێ بکات کە هەر بەڕاستی کەسێک هەیە و ناوی پیدرۆیە و پاش تووش بوونی بە نەخۆشییەکی نەناسراو و دەستنیشاننەکراو لەڕووی زانستییەوە، هێدی هێدی کێشی بەرەو کەم بوون و دابەزین دەچێت و تا دواجار وەک پەڕی باڵندە یان باڵۆنێک با دەتوانێت بەرزی بکاتەوە و لەگەڵ خۆی بیبات.

دانەری ئەم تێکستە لەگەڵ شاراوەترین و کاریگەرترین خەونی دێرینی بنیادەماندا مامەڵە دەکات؛ ئەویش حەز و خولیای فڕینە. توانیوویەتی ناوازەترین تێکستێکی ڕیالیزمی جادوویی‌مان بۆ بخوولقێنێت و لە فەزایەکی فراوان و بەرینی داهێنەرانەدا، فڕینی پیدرۆ بکاتە ڕووداوێکی نامەئلوف و سامناک.

دەکرا خودی نووسەر، ئەم بیرۆکە ناوازە و سەیر و سەمەرەیەی کە بە دابەزین و کەمبوونەوەی کێشی پیدرۆ دەست پێ دەکات و دواجار دەبێتە هۆکاری بەرزبوونەوەو فڕینی؛ لە نووسینەوەی نۆڤلێت و نۆڤێللا و ڕۆمانێکدا بەکار بهێنێت، بەڵام ئەنریک ئەندرسن ئەمبێرت وای نەکردووە و ئەگەر کەسێکیش بیەوێت ئەم بیرۆکەیە بدزێت و لە ژانرێکی ئەدەبیدا تەوزیفی بکات، بەبێ ئاماژەدان و کەشفکرنی سەرچاوەی دزییەکەی، تەسەور دەکەم پێش هەر شتێک، بێ ئەدەبی و بێ ڕێزی بەرانبەر بە خوێنەرانی خۆی کردووە. کەواتە هەرگیز نەیویستووە بۆ ئەو خوێنەرە نموونەییە بنووسێت کە ئیمبێرتۆ ئیکۆ باسی لێوەکردووە. یان تەسەووری نەکردووە، خوێنەرێکی

زیرەک هەبێت و دزییەکەی کەشـــف بکات و ئیتر لێرەوە هەموو دیوارەکانی ئەو کۆشـــکەی ســـاڵانێکە بە دزینی ئەدەبیاتی جیهانی پێکەوەی ناوە، وەک پوولی دۆمینۆ یەک لەدوای یەک دەڕووخێت.

ئاشکراشە دزین جیایە لەکەوتنە ژێر کاریگەری، یان ئیلهام وەرگرتن لە نووســـەرانی تر و یان زۆر شـــێوازی تری ڕێگەپێدراوی ئاشکرا، وەک تەوزیفکردنەوەی فیکرەیەک بە ئاماژەکردن بە ئەسڵ و فەسڵی سکچڕاڵە نێرێتیڤەکەی و دانەرەکەی.. وەک جەلالەددینی ڕۆمی دەفەرمووێت: هەرچییەک فێر بووین بە هەڵەکانیشـــمانەوە، لە عەتارەوە فێر بووین. مەبەستی لە عاریف و شاعیر؛ عەتاری دانەری لۆژیکی باڵندەیە.

ئەنریک ئەندرسن ئەمبێرت، زۆر بەسادەیی و بێ گرێ و گۆڵ، بە خولقاندنی فانتازیایەکی تایبەت و تا ڕاددەیەک هاوشێوەی ئەو ئاڵوگۆڕەی بەسەر کەسایەتیی گریگۆری سامسای کەسایەتی نۆڤێللای مەسخ- ی کافکادا دێت، ئاڵوگۆڕێکی تایبەت بەسەر پیدرۆی کەسایەتیی سەرەکیی کورتە نێرێتیڤی، فڕینی پیدرۆ لە بێکۆتادا دێت. هەرچەند

پیدرۆ وەک گریگۆری سـامسـا، نابێتە قالۆنچە. بەڵکوو پیدرۆ هەر پیدرۆیە، لە شـکڵ و شـێوە بنیادەمییەکەی خۆیـدایە و گەورەترین گرفتیشـی دابەزینی بەردەوامی کێشـیەتی، تا کار دەگاتە بەرزبوونەوە و فڕینی. ئیتر بە ناچاری پیدرۆ داوا لە ژنەکەی دەکات: "- هیبە؛ بێزەحمەت لاقم بە دۆلابی کتێبەکانەوە ببەستەرەوە، تا پزیشکەکە دێت و چارەیەک بۆ ئەم دەردەی من دەبینێتەوە.

هیبە گوریسـێکی قەوی و پەیژەیەکی هێنـا، بە تونـدی گوریسـەکەی بە لاقییەوە گرێ دا و تونـد بەرەوخوار ڕایکێشا.. جەستەی لە بنمیچەکە جودا بۆوەو وەک باڵۆنێک بەنێو ژوورەکەدا فڕی و پاشان نیشتەوە".

ئەو گەمەیەی ئەم نووسـەرە ئەرژەنتینییە لەگەڵ خوێنەری دەکات، جیاوازە لەگەڵ زۆر شـێوازی دیکەی نووسـینی ئەدەبیات، کە کەم تا زۆر و لە زۆر کاتدا بەمەبەسـتی درێژکردنەوەی مەودای تێکست، کۆمەڵێک وەسفی بێکەڵک و پەرەگرافی زیـادە و دیـالۆگی بەزیـاد تێ ئـاخنراو و هەندێک شـتی تری تێکەڵ دەکرێت؛ تا هێندەی نووسـەر مەبەستییەتی درێژ ببێتەوە!

لەم تێکستە و تێکستە نێرێتیڤەکانی تریشیدا، ئەنریک ئەندرسن ئەمبێرت لە پانتاییەکی زۆر بەرتەسک و لەمیانی کەمترین وشە و دەربڕیندا؛ فراوانترین و بەرینترین شێوازەکانی گێڕانەوە دەخوولقێنێت، ئەمە جگە لەوەی لەم تێکستەدا، پیدرۆ تا ئەوپەڕی فڕین؛ لە بێکۆتادا دەفڕێت و کۆتایی تێکستەکەش دەبێتە سەرەتا و دەسپێکێکی تری گێڕانەوەکە و بە تەواوی خوێنەر ڕووبەڕووی چەندین پرسیاری دیکە دەکاتەوە.

ئەلبێرتۆ مانگوێل دەڵێت: "کاتێک کیبڵینگ بە گەنجی لە هیندستان، هەوەڵین نێرێتیڤەکانی خۆی نووسی، دەبا پەیوەست بایە بەو مەودایەی کە ڕۆژنامەیەک بۆی دیاری دەکرد. با بڵێین ڕۆژنامەکە ڕێی داوە لە نووسینەکەیدا هەزار وشە تێپەڕ نەکات؛ بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا سەرکەوتوو بوو لە نووسینی ئەو تێکستە ناوازانەدا، کاتێک پانتایی نووسین بەرتەسک کرایەوە، واتای ئەوە نییە ناتوانیت بنووسیت".

کەواتە هەرچەند درێژدادڕی و زۆربڵێی قەوارەیەکی بەرچاو لە دنیای ئەدەبیاتی گێڕانەوەدا داگیر دەکات،

بەتایبەتیش لە ئێستادا، بەڵام هەمیشە کەم تا زۆر کۆمەڵێک نووسـەری زۆر باش لە دنیای ئەدەبیاتدا هەبوون، کە توانیویـانە لەمەودای کۆمەڵێـک وشـە و پەرەگرافی دیـاریکراودا، فەزایەکی زۆر گەورەتر و کـاریگەرتر لە فەزای زۆرێک لە ڕۆمـانە درێژەکـان بخوولقێنن! ئەنریـک ئەنـدرسـن ئەمبێرت، یەکێکە لەو گێڕەڕەوە دەگمەنـانەی کەبەمەبەسـت و لەپێناو دروسـتکردنی شـێوازێکی نوێی گێڕانەوەی ئەنتی؛ بە هەر درێژدادڕی و زۆربلێییەک، جۆرێک لە کورت و چڕ و پوختکردنەوەی هاوچەرخانەی لە دنیـای گێڕانەوەدا داهێنـاوە کە هەر لە سـەرەتـاوە هەڵتدەداتە دەریایەکی بێکۆتا لە مانا و دەلالەت و سـیمبۆل و خوێندنەوەیەکی نوێی کەڵچەریـانە، بۆ هەموو ئەوەی لە دنیادا دەگوزەرێ.

چەند سـەیرە هێدی هێدی پیاوێک کێشـی کەم بکات و دواجار بفڕێت!؟ چەند سەیرە پێویست بکات وەک باڵۆنێک بە پەتێک بە شوێنێکەوە شەتەکی بدەیت، یان بە دەستتەوە بیگریت و بترسـیت لەوەی کە نابێت پەتەکەت لەدەسـت دەربچێت، چونکە بوونی ئەو پەتە لە دەسـتدا گرەنتی

مـــانەوەی ئەو کەســـــەیە لای تۆ و لەنێو خـــانەوادە و کۆمەڵەکەیدا.

دەشـێت خوێندنەوەیەکی سـەرپێی تێکسـتی فڕینی پیدرۆ لە بێکۆتادا، بەتایبەت ئەگەر خوێنەرەکەی وریاو بەڵەد نەبێت لە دۆزینەوەی کۆدەکاندا، بەلاڕێدا بمانبات و نەزانین ئەم تێکســـــتە چەند ســـــامناکە و بگرە زۆر ســـــامناکترە لەو بەیانییەی کەگریگۆری ســـــامســـــای تێدا دەبێتە قالۆنچە و دواتر چۆن دەنگی دەگۆڕێت و چۆن چۆنی لە شـــــەرماندا لەپشـــت کەلوپەلەکانی ژوورەکەیدا خۆی دەشـــارێتەوە و چۆن چۆنی وامـان لێ دەکـات، وەک خۆی هەســـــت بە نامۆبوون و ترازانە ئەنتۆلۆژی و کولتووری و ژیارییەکان بکەین.

پیـــدرۆ لە جوگرافیـــایەکی بەرفراوانتر بە بەراورد لەگەڵ پانتاییی ژوورەکەی کەسایەتیی سەرەکیی نۆڤێللای مەسخ هەڵدەســـووڕێت. بەڵام ســـامناکیی کێش ســـووک بوونی بەردەوامی و ترســـــی لە فڕین، بە جۆرێکە کە خوێنەر دەزانێت، فڕین لای ئەو کارەسات و نەگبەتی و بەربوونەوە و خزان و هەڵدێرانە بۆ نێو بۆشاییەکی بێکۆتا.

نووسەری ئەم تێکستە لە ساڵی ١٩١٠دا هاتۆتە دنیاوە و لە ٢٠٠٠دا کۆچی دوایی کردووە و لە دنیای ئەدەبیاتی جیهانیدا نووسەرێکی بەنامێیە و تێکست و کتێبەکانی لەوانە کتێبی (میتۆدەکانی هەڵسەنگاندنی ئەدەبی)و (کورتە نێرێتیڤ / تیۆر و تەکنیک) وەرگێڕدراونەتە سەر زۆربەی زمانە زیندووەکانی دنیا.

لە زانکۆی هارڤاردی ئەمریکی ئوستادی ئەدەبیات بووەو لە ساڵی ١٩٦٧دا بۆتە ئەندامی ئەکادیمیای ئەمریکی و لە ساڵی ١٩٨٧یشدا بۆتە ئەندامی ئەنجومەنی ئەدەبیاتی ئەرژەنتین.

❊❊❊

فڕینی پیدرۆ لە بێکۆتادا

دوو مانگە وەک خۆیەتی، تا ئەو پەڕی مەترسیداربوون دەردەدارە، پزیشکەکەی لەم حاڵەی بێزارە، چونکە هێشتاکە نەخۆشییەکەی پیدرۆ، جۆرێکی پەنهان و نەناسراوە؛ هەر بۆیە نەیتوانی چارەسەری بکات و چاکبوونەوەی

نەخۆشـەکەشـی دایە دەسـت قەدەر و ئەویش وردە وردە، ئارامی دڵ و دەروون و ئەو سووکنایەتییەی کە لە دەستی دابوو، بەدەسـت هێنایەوە.. بەڵام زۆر لەڕو لاواز بوو بوو، ئەمەش هەموو شــتێک بوو.. پاش چەند هەفتەیەک لەخۆ مەلاسدانی لەنێو جێگەدا، بەتەواوی شیفای بۆ هات و چاک بۆوە.. هەوڵی دەدا بیر لە لەڕ و لاوازییەکەی نەکـاتەوە، بەڵام کاتێک گەیشتە ئەوەی هەست بەکێشی خۆی نەکات، بە ژنەکەی وت:

- هەسـت دەکەم ڕندو تەندروسـتیم باشـە.. بەڵام نـازانم بۆ وا هەســت دەکەم، ڕواڵەت و شــێوەم هیچ پێوەندییەکی بە منەوە نەبێت!! کێشـم سـووک و لۆژە لۆژ هەر دەڵێی خەریکە ڕۆحم جەستەم جێ بهێڵێت.

- پیربوویت! (لەوەلادا ژنەکەی وتی)

لە ئێستادا پێدەچێت وابێت.-

لە سەرەخۆیی خۆی پاراست و لە پانتاییی خانووەکەیدا لە جموجۆڵـدا بەردەوام بوو.. خواردنی دایە مریشــکـان و

ئـالیکی لە بەردەم بەرازانـدا ڕۆکرد، پـاشـــــان قەفەزی چۆلەکەکانی بەڕەنگێکی کەســـک بۆیە کرد، دواتر دار و تەختەکەی بڕیەوە و بە عەرەبانەیەکی یەک چەرخەیی کە لە گەراجەکەوە هێنابووی گواستییەوە.

ڕۆژان دەڕوا و جەســـتەی پیدرۆ تا دێت ســـووکەڵەتر دەبێت.. شـتێکی زۆر نامۆیە.. چاڵ و کلۆریی و بۆشـاییەک لە ناوەوەڕا، وای لێ کردبوو هەســت بە خاوبوونەوەیەکی بێزارکەر بکات. ئەم خاوبوونەوەیەی بە باڵۆن و بڵقەهەوا دەچوو.

بە توانسـتێکی باڵا؛ توانی باز هەڵبداتە سـەر دیوارەکە و بە پەڕاندنی پێنج پلە، بەسـەر پەیژەکەدا سـەرکەوێت و بە خۆ هەڵدانێک سێوێکی لە بەرزاییی درەختەکە کردەوە.

- خاسـبوونەوەت لە نەخۆشـی، لە جاران زێدەتر دەچێتە پێش!

پیدرۆ زۆر ترسـا، خێراییی جموجۆڵی؛ تووشـی دڵەڕاوکێی کرد، چونکە بەلای ئەوەوە ئەو خێراییی جموجۆڵەی کە

هەیبوو شتێکی ئاسایی نەبوو.. بەبێ ویستی خۆی لەسەر ئەم ڕیتمە بەردەوام بوو.. ڕۆژێکیان لە بازدانێکدا سەرکەوتوو بوو کە بەسەر پانتاییی مەیدانی خانووەکەیانەوە، لە هەوادا بە هەڵواسراوی مایەوە.. ئەمە شتێکی نائاسایی بوو، بەڵام جێگەی سەرسامی نەبوو.

ئەو سەیر و سەمەرەیەی کە بەسەریدا هات، لەو بەیانییەدا بوو کە وەک هەر بەیانییەکی تر، ڕاهاتبوو بە وریایی و ئاگاییەوە هەنگاو بەرەو تەویلەی ئەسپەکان بنێت. چونکە دەیزانی یەک پێداکێشانی بنەپێی بە عەرددا، بەس بوو بۆ ئەوەی هەڵبەزێتەوە و بە درێژاییی هۆڵی تەویلەی ئەسپەکان بە هەوادا بفڕێت. هەر بۆیە قۆڵی لێ هەڵکرد و پاش ئەوەی خۆی دایە پاڵ قەدی درەختەکە، دەستی دایە تەورەکە و لەناکاو خۆی بەفڕێدراوی دوور لە تەورەکە بینییەوە.. تەورەکە هەڵیخەڵەتاند. هەستی کرد کە ئیدی دەفڕێت.. تاوێک ڕاوەستا، تا بڕوانێتە جێگیربوونی تەورەکە؛ ئینجا هێندەی بەرزاییی بنمیچەکە لە هەوادا بەرز بۆوە، وەک پەڕێک هەوای پانکە بەرزی کردبێتەوە، کەوتەفڕین و پاشان بە هێوری گەڕایەوە و جارێکی تر لە

شـوێنجێگەیەکی سـەر عەردە ڕەق و تەقەکە ئۆقرەی گرت. بەدەنەی کەوتەلەرزین و کـاتێـک بـاوەشـــی بەقەدی درەختەکەدا کردبوو، ڕەنگی مردووان لە ڕووکاری نیشت.

خێرا ژنەکەی گەیشتە لای..

- هیبە؛ هەڵگەڕامەوە و بەرەو ئاسمان فڕیم!

- قســـەی پڕوپووچ! هیچ بنیادەمێک نییە بەرەو ئاســـمان هەڵگەڕێتەوە.. چیت لێ بەسەرهاتووە!؟

پیدرۆ دەســتی کرد بەباس و خواســی ئەوەی بەســەریدا هـاتبوو، تـا قەنـاعەتی پێبهێنێت.. بەڵام ژنەکەی بـاوەڕی بە ڕوودانی ئەو موعجیزەیە نەکرد و سەرکۆنەی کرد و وتی:

- ئەمەت بۆیە بەســەردا هات، چونکە هەمیشـە بیر لەوە دەکەیتەوە ببیتە یاریزانێکی سـێرک.. چاوەڕێی ئەمەم لێ دەکردیت.. ئەزیزەکەم یەک بازی لەم جۆرە، ڕۆژێک لە ڕۆژان ملت دەشکێنێت.

- نـا.. نـا.. (پیـدرۆ جەختی کردەوە).. من ئێســـــتـا لێرەوە دەخزام و ئـاســــمـان لەلای من وەک هەڵدێرێکی لێهاتبوو!

پیدرۆ دەســتی لەنێو قەدی ئەو درەختە بەردا کە خۆی پێ ڕاگیرکردبوو، باوەشی کرد بە ژنەکەیدا و لە ڕێگەی بەرەو ماڵەوەیاندا، کردییە کۆڵەکەی خۆڕاگیرکردنی.

-مێردە خۆشەویستەکەم (هیبە وتی)

لە کاتێکدا باوەشــــی بەجەســــتەیدا کردبوو، وەک ئەوەی حەیوانێکی بچووک بێت، ئاوا دەیگوشــــی.. خوازیار بوو، بەرەو مێرگەکە هەڵبێت و لەوێندەر خۆی حەشار بدات.

-پیاوەکە؛ تۆ منیش لەگەڵ خۆتدا ڕادەکێشــــیت.. ئەوەتا بە مەبستی هەڵفڕین، هەڵدەبەزیتەوە!

-دەبینیـت، چەنـد ترســــنـاکە لە مەداکـانی بینین بترازێیت، هیبە تەنها یەک جووڵەی ســــانا و ســــەفەری ئاسمان دەست پێ دەکات!

دەمەو عەسر، پیدرۆ بەهێمنی دانیشتبوو، گاڵتەوگەپەکانی ڕۆژنامەیەکی دەخوێندەوە، لەناکاو لەناخەوە توند پێکەنی. ئەم پێکەنینە ڕۆچووە نێو هەناوییەوە و پاشان وەک بلّقێک، بە چەشنی خستنەکاری بزووێنەری مەکینەیەک، لە هەڵکشانی بەرەو سەریدا تەقەی لێهەڵسا.. خۆشنوودی و شادییەکەی، بەفڕینی؛ بووە ترس و هاوارکردن.

هیبە بە خێرایی فریای کەوت و توانی لایەکی پانتۆڵەکەی بگرێت و بەرەو زەمین ڕایکێشێت.

ئیدی هیچ گومانێکی نەما. گیرفانەکانی پڕ لە بارستە قورسایی؛ بزماری گەورە و وردە ئاسن و قوڕقوشم و بەرد کرد.

بە هەرحاڵ، ئەم سەنگ و قورساییانە، کێشێکی زۆریان بۆ جەستەی زیادکرد.. خواروخێچ بەپلیکانەکاندا بەرەو ژوورەکەی ڕێی کرد.

بە نارەحەتی توانی جلەکانی لەبەر خۆی دابکەنێت.. ژنەکەی گیرفانەکانی لەسەنگ و قورسایی خاڵی کردەوە.. پیدرۆ لەسەر جێگەکەی ڕاکشا، بەڵام چۆن ئەم دیوو ئەو

دیو بکات لەپێخەفەکەیدا!؟ لەکاتێکدا دەسـتی بەکۆڵەکەی سیسەمەکەوە گرتبوو، بەژنەکەی وت:

-هیبە.. دەبێت بەجێگیری بمێنمەوە، ناماقوولە بە نووسـاوی بە بنمیچی ژوورەکەوە بخەوم. سبەینێ بەیانی بانگهێشتی پزیشکەکە بکە، تا بزانێ چیمە؟! تا سەقامگیر و جێگیر بم؛ هیچم لێ بەسەرنایەت.. بەڵام کەمترین جووڵە و لەرزین دەمخاتە فڕین.

-حەز دەکەیت کەمێک بەرەوسەر بەرزت بکەمەوە؟

-ناسپاس ئاوا باشە.

- هیوادارم شەوێکی شاد بەڕێ بکەن.

- هیبە گڵۆپەکە بکوژێنەرەوە.

بەیانی کاتێک هیبە چاوی کردەوە، پیدرۆی بە نووسـاوی بە بنمیچەکەوە بینی، وەک باڵۆن یان زارۆکێک بە باوەش هەڵگیرابێت خەفتبوو!!

-پیدرۆ (هاواری کرد) لە بنمیچەکە وەرە خوارێ.

پیدرۆ بە ترس و تۆقینەوە وەخەبەر هات.. گشت بەشەکانی جەستەی دەئێشـان.. پێش ئەوەی بخەوێت، ماوەیەکی زۆر لەژێر پەتۆکەدا ئەملاو ئەولای کردبوو.. ویســتبووی خۆی ئاوەژوو بکاتەوە.. هەوڵیدابوو بەرەوســـەر خۆی هەڵبدات، بەڵکوو بکەوێتە خوارەوە، بەڵام پەتۆکەی ســـەری بەرەو خوارەوە ڕایکێشابوو.

-هیبە.. بێزەحمەت لاقم بەدۆڵابی کتێبەکـانەوە ببەســـتەرەوە.. تا پزیشـــکەکە دێت و چارەیەک بۆ ئەم دەردەی من دەبینێتەوە.

هیبە گوریســـێکی قەوی و پەیژەیەکی هێنـا، بەتونـدی گوریسەکەی بە لاقییەوە گرێداو توند بەرەوخوار ڕایکێشا.. جەســـتەی لە بنمیچەکە جودا بۆوەو وەک باڵۆنێک بەنێو ژوورەکەدا فڕی و پاشان نیشتەوە.

دەرکەی ژوورەکە کراوەبوو، تەوژمێکی هەوا جەســـتە ســـووکەڵەکەی پیدرۆی گســـک داو وەک پەڕێک بەرەو پەنجەرەکە بەرزی کردەوە؛ هەموو ئەمە بە خێراییەکی سەرسامکەر ڕوویدا.

کاتێک گوریســەکە لەنێو دەســتی خلیســکا، هیبە قیژاندی.. دەیبینی چۆن مێردەکەی بە پەنجەرەکەدا چووە دەرێ و لۆژە لۆژ وەک باڵۆنێکی ڕەنگاوڕەنگ، بە ئاســـمانی ئەو بەیـانـیـیەدا، تـونـدو خـێـرا بەرەو ســـەر بەرزبـۆوە.. دوورکەوتەوە تا بووە خاڵێک و پاشــان لەبەر چاوان بزر بوو.

ژێدەر :

- 1 ســـەرچـــاوەی وەرگـــێـــڕانەکەمـــان
https://www.almothaqaf.com/index.php?option=com_content&view=article&id=62942&catid=162&Itemid=305

- 2 سەرچاوەی نێریتیڤەکە بەزمانی زگماکی نووسەرەکەی

https://ciudadseva.com/texto/el-leve-pedro/

ســـەرنج: لەئەدەب و هونەری کوردســـتانی نوێ ژمارە (١١٧٢) بەرواری ٢٢-٤-٢٠٢١دا بڵاو بۆتەوە.

وەڵامی کۆمەڵێک پرسیاری کوردپرێس

سازدانی: ئەفشین غوڵامی

ئەفشین غوڵامی: تاڕادەیەکی بەرچاو ئەوەی بەدی دەکرێت، لەوەسەتی ئەدەبیاتی کوردیدا بەگشتی و لە باشووریشدا بەتایبەت، جۆرێک لە هێرشکردنی شەخسی و پرۆسەی ناشیرینکردنی بەردەوام هەیە بۆ نووسەرە جدییەکانی، ئیتر بە ناوی ڕاستەقینە یان خوازراوەوە لەڕێی سایت و فەیسبووک و تۆڕەکۆمەڵایەتییەکانەوە یان بە شێوازی تر؟

یوسف عزەدین: لە جێی وەڵامی ڕاستەوخۆ، حیکایەتی کەسایەتییەکی واقیعیت بۆ دەگێڕمەوە کە ناوی "تیۆدۆر لینت" بووە، ئەم زاتە هیچ بەهرەیەکی بۆ ناوبانگ و خۆدەرخستن نەبووە و هەمیشە زانیویەتی لە دنیای کەسە ناسراوەکاندا هیچە! بۆیە لەپێناو خۆدەرخستندا چووە ئافرەتێکی ڕموورزنی تیسکنی زیاتر لە ئاژەڵ چووی بە ناوی "جولیا باسترانا" دۆزیوەتەوە و کردوویەتییە هاوسەری خۆی و بەم هۆیەشەوە توانیویەتی لە هەموو

ســــێرکەکانی دنیادا ژنەکەی خۆی نمایش بکات، نەک بۆ ئەوەی ئەو بناسێنێت بەڵکوو بۆ ئەوەی خەڵک خۆی بناسن و لەم ڕێیەوە بەناوبانگ بێت.. بەمەشـــەوە نەوەســتاوە لەم ڕمووزنە سەیرە منداڵێکی هاوشێوەی دایکەکەی لێ دەبێت و بۆ بەدبەختی هەر کە لەدایک دەبێت منداڵەکە دەمرێت و پاش پێنج ڕۆژیش ژنەکەی دەمرێت.. ئیدی "تیۆدۆر لینت" لە جێی ئەوەی بیانێژێت هەردووکیان مۆمیا دەکات و لەنێو تابووتێکی شـــووشـــەیدا و لەپشـــتی عەرەبانەیەکدا هەموو کوچە و کۆڵانەکانی ئۆروپایان دەگەڕێنێت.. دواجار ئەم پیـاوە هـاوشـــێوەیەکی تری ژنەکەی پێشـــووی دەدۆزێتەوە و ئەویش مارە دەکات و هەمان کاری ئەوەی پێشتری پێ دەکات، ئیتر لە خاڵێکدا ئەم پیاوە پاش ناسران و ناوبانگ دەرکردنی شێت دەبێت و دەخرێتە شێتخانەوە و تا مردنی لەساڵی ١٨٨٤دا تێیدا دەمێنێتەوە.

کاری ئەم کەسە نەخۆشانەی لای خۆشمان کە حیکایەتی هەڵبەســـتراو و قســـەی ناشـــیرین دەرحەق بە کەســـە بەتوانـاکـان دەکەن.. بـابەت یـان کۆمێنـت لەژێر بـابەتی سایتەکان و فەیسبووک و تۆڕەکۆمەڵایەتییەکان و یان بە شێوازی تر بڵاو دەکەنەوە، نەک هەر لە کارەکەی "تیۆدۆر

لینـت" دەچێـت، بەڵکوو ئەوەی ئەو تێپەڕ دەکەن، چونکە ئەوەی ئەو مەعســـوومـانە و بێزیـان بووە، لە ڕێیەکی شـــەرعییەوە ژنی هێناوە و ئافرەتە ڕمووزنە تیســکنەکەی خۆشـی کردۆتە هۆکاری خۆدەرخستن و ناسرانی... بەڵام ئەوانەی لای ئێمە، ڕێچکەو ڕێگەی وا نـاپـاکـانە بەکـار دەهێنن، پێنـاچێت لە فەرهەنگی کارە خراپەکانی ئیبلیس- یشدا جێی بێتەوە!.

ئەفشـــین غولامی: خـاتوو "بوشـــرا کەســـنەزانی" لە دیراسـەیەکیدا بە ناوی"کاراکتەر لە چیرۆک و ڕۆمانی پاش ڕاپەڕیندا" کە لە ژمـارە٤٠-٤١ی گۆڤـاری هەنـار- دا بڵاو بۆتەوە و لە لاپەڕە ٣١دا دەڵێت: (یوسف عزەدین لە ڕێگای سـەلمانی ناسـراوەوە چەندین سـەلمانی گەردانکراوی دیکە دەخوڵقێنێت و بەزەمەندا پەخشـــیان دەکات و شـــوێنیان دەگۆڕێت.. ئەگەرچی ئەم ســـەلمانانە دواجار یاخی نابن لەیەکە وێنەی ســـەلمانە ڕەســـەنەکە؛ "هەرچەند لەلایەن خودی نووســـەرەوە گۆڕاوە" بە هەموویان یەک ماجەراو ڕووداو دروســـت دەکەن وەک لە ناونیشـــانەکەشـــیەوە

دیارە"ماجەراکانی سەلمانی فارسی" نەک"ماجەراکانی سەلمانەکان".. ماجەرا کراوە بەکۆ و سەلمان هەمان سەلمانە، ڕووداو وادەکات وێنەکان بگۆڕێن) ئەوە جگە لەوەی لە درێژەی دیراسەکەیدا شتی زۆر گرنگتری دەربارەی رۆمانەکانتان وتووە.. ئێوە ڕاتان چییە؟

یوسف عزەدین: بێگومان خاوەن خوێندنەوە و دیراسەکان دەرحەق بە تێکستە جۆرا و جۆرەکان هەمیشە ئازادن لە خوێندنەوە و چۆنیەتیی تێڕوانین و دواتریش خستەڕووی ئەو دنیایەی کە کەشفی دەکەن، بەو چەشنەی کە مەبەستیانە.

ئەفشین غولامی: ئەی خۆتان چۆن دەڕواننە ناونانی کاراکتەری ڕۆمانەکانتان؟

یوسف عزەدین: هەموو جۆرە مامەڵە و ناونانێکی ناوی کاراکتەر، هێندەی ئەوەی شیاو و دروستە هێندەش جێگەی پرسیارە؟ دەشکرێت کاراکتەر هەر ناو نەنرێت! هەروەک چۆن "بلزاک" کاراکتەری یەکێک لە کارە

سەرەکییەکانی ناو نانێت و تا کۆتا بە"سفری کۆمەڵایەتی" لە کاراکتەرەکانی دیکەی جیا دەکاتەوە.

ئەفشین غولامی: هۆکاری بینینەوەی بێهوودەیی لە سەرجەم ڕۆمانەکانتاندا چییە؟

یوسف عزەدین: هەردەم بێهوودەیی بوونمان لە ژیان سەرجەم پێودانگەکان تێپەڕ دەکات و ڕەنگە هەر ئەمەش یەکێک بێت لە هۆکارەکانی ڕانەوەستانمان لە ئاست تەقلیدییەتی تان و پۆ و ئەتمۆسفێر و کیمیای خوڵقاندنی ماجەراکان.. ئەو ماجەرایانەی چەند پەیوەست بێت بە ژیانەوە هێندە ڕۆچوونە بۆ نێو قووڵاییە واقیعی و غەیبییەکانی مەرگەوە. ئیدی ئەوە ئێمە خۆمانین لە یادەوەرییەکانی خۆمانداو یان ئەوانن لە یادەوەرییەکانی ئێمەداو ئێمەین لە یادەوەرییەکانی ئەواندا.. ئەی ئاخۆ بەدەر لە یادەوەری یان ئەو دیوی یادەوەرییەکان هیچ هەیە؟ ئەی کە نەبوو چ عەبەسێکە نووسینەوەی هەموو ئەوەی کە دەینووسینەوە!

ئەفشـــین غولامی: خوێندنەوە و نووســـین، کامیان زیاتر کاتتان داگیر دەکات و ئەهمیەتی سەرەکی دەدەنێ؟

یوســـف عزەدین: بێگومان خوێندنەوە و هەر لەمنداڵییەوە ئەمە پیشـــە و کـاریکی بەردەوامی ڕۆژانەمە و نـاتوانم دەستبەرداری بم.

ئەفشـــین غولامی: هەر بۆیە کەمتر دەنووســـن، هەن لە نەوەی خۆتان زۆر زیاتریان لە ئێوە نووســیوە و تەنانەت هەیانە ڕۆژانە لێرەو لەوێ شتێک بلاو دەکاتەوە؟

یوســـف عزەدین: ئاســـاییە و دەشـــێت.. ئیدی هەر کەس ئازادە، بەلام خودی ئەو کردەی نووســـینە خولقێنەرانەی تێکستی زیندوو دەهێنێتە بوون، شتێکی ترە!

ئەفشین غولامی: دیالۆگ لە ڕۆماندا دەبێت چۆن بێت؟

یوسف عزەدین: واباشە دیالۆگ لەو چەشنە بێت کە"بیکیت" لە تێکستەکانیدا بەکاری هێناوە. هەرچەند سادە و ساکار دێتە پێشـــچاو، بەلام بۆ هەتـا هەتـایە لە یـادەوەریـدا

دەمێنێتەوە.. یان واباشە لەو چەشنە بێت کە"هێرمان هیسە" لە ڕۆمانی"کنۆڵب"دا بەکاری هێناوە.. هەر بۆ نموونە بڕوانە لە کۆتاییی ڕۆمانەکەدا دەنگێکی غەیبی دەڵێت: (نەدەکرا بە شـــێوەیەکی جیاوازتر لەمە بەکارتان بهێنم).. هەر بەمەش جــارێکی تر دەچینەوە نێو نەهــامەتییەکــانی ژیــانی کەسایەتییەکە و داخڵ بە ڕۆمانەکە دەبینەوە.

ئەفشین غولامی: ڕۆمان چی پێ دەکرێت؟

یوســــف عزەدین: ڕەنگە لەڕووە عەمەلییەکەوە هیچی پێ نەکرێت، بەڵام لەڕوویەکی ترەوە دەکرێت هەندێک شــــتی پێ بکرێــت، وەک تەفکیکی بونیــادی کۆمەڵایەتی و کولتووری و فیکری و ســـیاســـی ئەمەش لەڕێی زمانەوە وەک ئۆرگــانێکی پێکهێنــانی ســـــەرەکیی ڕۆمــان. بە تێپەڕبوونی بە گەمەکردنێکی مەجازیدا کە دەشـــێت پاڵنەر بێت بۆ هەوڵدانمان، بۆ کەشفکردن و وتنی ئەو شتانەی کە ڕاســـتەوخۆ وتنیان ڕێگر دەبێت لە بەردەم ڕۆچوونمان بۆ نێو قووڵاییییەکان.

ئەفشین غولامی: درێژی و کورتی ڕۆمان چ کاریگەرییەکی هەیە؟

یوسف عزەدین: پێدەچێت کاریگەرییەکی ئەوتۆی نەبێت. گرنک ئەو ئەندازەکارییە سەرد- ییەیە کە فەزایەکی ئازادانەی دینامیکیانە دەخوولقێنێت. ئەگەر مەبەستیشتان کاریگەری لەسەر خوێنەر بێت، ئەوە ڕەنگە ڕۆمانە کورتەکان کاریگەرییان زیاتر بێت، بۆ نموونە ڕۆمانی"کنۆڵب"ی "هێرمان هیسە" یەکێکە لە ڕۆمانە کورتە جوانەکان.

ئەفشین غولامی: چەند پاڵەوانی ئیجابی لە ڕۆمانەکانتاندا بوونی هەیە و کاریگەرییان لەسەر ڕووداوەکان چییە؟

یوسف عزەدین: لە ئێستای دنیادا پێناچێت شوێنێک بۆ پاڵەوانی ئیجابی و تەقلیدی مابێتەوە.. ئەوەی هەیە "ئەنتی هیرۆ"یە و سیفاتی پاڵەوانە ئیجابییە تەقلیدییەکانی جارانی نییە.

ئەفشـــین غولامی: ســــوپاس بۆ ئەم کورتە گفتوگۆیە و وەڵامەکانتان.

یوسف عزەدین: سوپاس بۆ ئێوەش.

*لەسایتی کوردپریس- / ساڵی ٢٠١٥ بڵاو کراوەتەوە.

هەڤپەیڤینێکی تایبەت بە یەشار کەمال

یەشار کەمال؛ یەکێکە لەو نووسەرە جیهانییانەی خوێنەری کورد وەک زۆربەی خوێنەرانی دنیـا، بە خوێنـدنەوەی کتێبەکانی سەرسامە و لەبەر ئەوەی کە کوردیشە هێندەی تر لای ئێمە جێگەی بایەخ و گرنگی پێدانە، هەر بۆیە دەبوو لە ڕێی شـارەزایەکی زمانی تورکی و کەسـێکی ئەدیب و ڕۆمـاننووســـەوە، هەوڵی دۆزینەوەی کۆمەڵێک وەڵام و زانینی کۆمەڵێک نهێنی ئەو نووســـەرە بدەین، بۆیە بۆ ئەم مەبەســتە ئەم گفتوگۆیەمان لەگەڵ ڕۆماننووس و لێکۆڵەر؛ یوسف عزەدین سازکرد.

سازدانی: وریا باقر

وریا باقر: چۆن دەڕواننە ئەو نووسەرانەی توانیویانە بە زمانێکی تری بێجگە لە زمانی دایک، بنووسن و لەو ڕێیەشەوە خێراتر لە دنیادا بناسرێن؛ وەک یەشار کەمال ؟

یوسف عزەدین: وتەیەکی ئەمیل سیۆران هەیە کەدەڵێت: (مرۆڤ لە وڵاتدا نیشتەجێ نییە؛ بەڵکو لەزماندا نیشتەجێیە و هەر ئەویشە وڵاتمان و بێجگە لەوەش هیچ شتێکی ترمان نییە!) بەڵام هەر خودی ئەم نووسەرەی زمان دەکاتە جوگرافیایەک بۆ نیشتەجێ بوونمان! هەر خۆشیەتی کە توانیویەتی دەستبەرداری زمانی زگماکی خۆی، لە نووسیندا ببێت و بە زمانی فەڕەنسی، واتە بە زمانی دووەم زۆر شارەزایانە باشترین و کاریگەرترین کتێبەکانی خۆی بنووسێتەوە. لێرەشەوە ئەو ئیشکالە دروست دەبێت، ئاخۆ ئەوەی نووسیویەتی لەبەر ئەوەی خۆی بە ڕەگەز خەڵکی ڕۆمانیایە، دەستکەوتێکە بۆ کولتوور و ئەدەبیاتی ڕۆمانی، یان وەک هەر نووسەرێکی فەڕەنسی ئەوەی نووسیویەتی لە خزمەت کولتوور و ئەدەبیاتی فەڕەنسیدایە؟ یاخود هیچیان نییە و زمان تەنها هۆکارێکە و مەبەستی سەرەکی لە نووسین، تەنها گەیاندنی

نووســـراوە بە خوێنەرانی زمانی نووســـراو و لێرەشـــەوە وەرگێڕان دەبێتە ئەو پردەی کە پێوەندی لەنێوان سەرجەم مەعریفە و کولتوور و تێفکرین و ئـاڵوگۆڕە فەلســـەفییە جیاوازەکاندا دروست دەکات!

وریا باقر: ئەی سەبارەت بە یەشار کەمال ڕاتان چۆنە؟

یوســـف عزەدین: ئەو کێشـــمانکێشـــە کرتیکییەی ئەمیل ســـیۆران و هاوشـــێوەکانی دەگرێتەوە، ســـەلیم بەرەکات و جان دۆســـت و یەشـــار کەمال-یش دەگرێتەوە، چونکە هەم کوردن و هەم بە زمانی دووەمیش نووســـیویانە. بەشـــی هەرە زۆری ناوبانگ و ناســـینیشـــیان، دەگەڕێتەوە بۆ خوێنەرانی زمانی دووەم کە وەک غەوارە تێی نەڕوانیوون و بەڵکوو باوەشـــیشـــی بۆ کردوونەتەوە! هەروەها زمانی دووەم وەک پردی پەڕینەوەی تێکســـتەکانیـان، لەمیـانی وەرگێڕانەوە بەرەو خوێنەرانی زمـانەکـانی دیکە ڕۆڵێکی سەرەکی بینیووە.

وریا باقر: ئێوە پێتان وایە؛ نەدەبوو یەشار کەمال بە زمانی دووەم بنووسێت؟

یوسف عزەدین: کاتێک لە پەنجاکانی سەدەی پێشوودا بە زنجیرە چەند بەشێکی ڕۆمانی "ئینجە مەمەد - حەمەدۆک" لە ڕۆژنامەی جمهورییەتدا بڵاو دەبێتەوە، لەسەروو تایتڵی ڕۆمانەکە و ناوی یەشار کەمال-ەوە نووسراوە؛ (حیکایەتی تورکی) و یەشار-یش، هیچ کاتێک نەیوتووە ئەوەی نووسیوویەتی کەم تا زۆر لە بەسەرهات و داستان و گێڕانەوە کوردییەکانەوە هەڵیهێنجاوە.. لە کاتێکدا نکووڵی لە کاریگەریی زمان و ئەدەبیات و داستان و ئەفسانەی تورکی و میللەتان و گروپە ئیتنیکییەکانی تری ناوچەکەی نەکردووە، بەڵام بەبێ ئەوەی بالابوونێک بە ئەدەبیاتی کرمانجیی دەڤەرەکەی خۆی بدات، دەشێت بۆ ئیستیهلاکی مەحەلی و لەپێش وەرگرتنی خەڵاتی ئاشتی لە ئەڵمانیا، یان پێش بڵاوکردنەوەی کتێبە وەرگێڕدراوەکانی و چوونی بەپیر بانگهێشت و مەحفەل و کۆڕ و سیمیناره کاریگەرە جیهانییە تایبەتەکان؛ بە بارودۆخی دیموکراسیی تورکیا، باس و خواسێکی سەبارەت بە دۆزی کورد ورووژاندبێت.

بەڵام بەئاشـــکرا لە پرۆگرامی "ئەکڵن یۆڵو" کە پێشکەشکارەکەی ئاشنا و هاوڕێی نزیکی یەشار کەمال بووە و دیارە لە دنیای میدیاتیکی تورکیدا (زولفو لیوانلو) هونەرمەند و نووسەر و پێشکەشکاری سەنگینی پرۆگرامە و کەسێکی ناسراوە و ماوەیەک لە پارتی جەهەبە و لەگەڵ "دەنیز بایکاڵ" کاری کردووە. جا یەشـــار کەمال لە یەکێک لە پرۆگرامەکانی ئەو پرۆگرامە کولتوورییەدا بە ئاشـــکرا دەڵێت: "وڵاتێک حەزرەتی مســـتەفا کەمال پاشـــا ئەتاتوورک"ی هەبێت، بەئاســـانی ناڕووخێت." و هەر لە هەمان پرۆگرامدا ئەســـڵی باوانی لە باوکەوە دەباتەوە بۆ تورکمەنی "تەرەکەمە" و گوایە لە قەفقاســـیاوە هاتوونەتە بورســـا و پاشـــان هاتوونەتە ڤان و لەوێش لەڕێی ژنخواستنەوە تێکەڵ بە کورد بوون و ئیتر ئەو سولالەیەی لێ دروســت بووە کە دواجار باوکی و خانەوادەکەی پێش لەدایکبوونی یەشـــار، پاش هێرشـــەکانی ســـپای تزاری ڕووســـیا بۆ ســـەر ناوچەکە و بەتایبەتیش ڤان، لەگەرمەی جەنگی جیهانیی یەکەمدا، ئەمانیش هەڵدێن و یەکێک لە دیمەنە کاریگەرەکانیش کە دواتر دوای لەدایکبوونی یەشار کەمال و گەورەبوونی تا ڕادەی فامکردن بۆی دەگێڕنەوە،

بەسەرهاتی تراژیدیانەی باوکی بووە کە بە درێژاییی سەفەرە دوور و درێژەکەیان، تا گوندی حەمیدی ناوچەی چقورئۆوا زۆربەی کات دایکی بەکۆڵ هەڵگرتووە.. هەر ئەمەشە دواتر لای یەشار کەمال ئەو دیمەنە کاریگەرەی نێو ڕۆمانی کاریتەی لێ دروست دەبێت.

وریا باقر: ئەم وەڵامەتان خوێنەر تووشی شۆک دەکات. بەتایبەت ئەوەی لەو پرۆگرامەدا وتوویەتی، چونکە لای خوێنەری خۆمان بە جۆرێکی تر ناسراوە؟

یوسف عزەدین: ڕاستییەکەی دەبێت لەوە بگەین، چۆن یەشار کەمال توانی ئەو هاوکێشە جێگیرەی نێو دنیای نووسینی پێشووتری تورکی هەڵگێڕێتەوە، بە تایبەتیش لەبواری نێرێتیڤ و ڕۆمانووسیندا! چونکە پێشتر زۆربەی ئەو نووسەرانەی هەبوون لە ئەسڵ و فەسڵێکی ئۆرۆستۆکراتی و خوێنەواری زمانزانی نێو ئیستانبووڵ و شارە سەرەکییەکان دەهاتنە نێو دنیای نووسینەوە و هەر ئەوانیش بوون جارێکی تر لە نووسینەکانیاندا ڕووداو و بەسەرهات و واقیعی ژیانی گوندنشینەکانیان دەکردە

بابەتی گێڕانەوەکانیان؛ بۆ نمونە ڕۆماننووس کەمال تاهیر لە ئیستانبووڵ لەدایک بووە و هەر لەوێشدا وەفاتی کردووە، بەڵام زۆربەی بابەتەکانی باسی ڕووداو و بەسەرهاتی گوند و گوندنشینەکان دەکات. یەشار کەمال ئەو هاوکێشەیە پێچەوانە دەکاتەوە و لە قووڵاییی داستان و ئەفسانە و گێڕانەوە و حیکایەتەکانی گوندەکانی ئەنادۆڵەوە دێتەدەرو بۆ یەکەمجار کەسێکی گوندی لە زاری خۆیەوە کارەسات و بەسەرهاتی بنیادەمانی گوند و گوندنشینان دەگێڕێتەوە و بەپێی هەلومەرجی بارودۆخی سیاسی و کۆمەڵایەتیی تورکیا لەو کاتەدا ئەو دەرکەوتنەی یەشار کەمال لە پەنجاکانەوە و بە تایبەتیش کاتێک ڕۆمانی (حەمە دۆک) لە نێوەڕاستی دەیەی شەشەمی سەدەی پێشوودا وەک کتێب بڵاو دەکاتەوە و پاشان لەلایەن (یاڕڵک دەرگیسی) بەکۆی دەنگی حەوت کەسی لیژنەکە لە کۆی نۆ دەنگ خەڵات دەکرێت. جێگەی باسیشە لە ئەندامانی لیژنەکە لەوانەی دەنگ بە خەڵاتکردنی دەدەن؛ ڕووناکبیران و نووسەرانی وەک یاقوب قەدری و سەلاحەددین باتۆ و یەشار گولتەکین-یان تێدا بووە.

یەشـــــار کەمـــال هەر بە منــدالّی دوو کـــارەســـــات، شــوێنجێگەیەکی قوولّ لە دەروونیدا جێ دەهێڵن، یەکێکیان کــاتێــک تەمەنی ســـێ ســـــالّ و نیو بووە؛ وەختــایەک ڕوانیوویەتە ســــەربڕینی ئــاژەڵێــک و دوور و نزیــک، ویســـــتویەتی لە بابەتەکە بگات و بە جۆرێک لە جۆرەکان تێیدا بەشـــدار ببێت. بەپێی جیاوازیی گێڕانەوەکان، هەن دەڵێن چەقۆکە، لە دەســـــتی بــاوکی یــاخود دەوترێــت لە دەســتی مێردی پوورێکی، چاوی ڕاســتی دەکاتە نیشـــان.. ئیــدی هەن دەڵێن تێی دەچەقێــت و هەن دەڵێن بەری دەکەوێت. بەڵام بەهەر جۆر و شــــێوازێک بووبێت، لەو ســـاتەوەختە زۆر هەســتیارەی تەمەنییەوە چاوی ڕاســتی کوێر دەبێت.

بەســەرهاتی دووەمیش پاش ســالّێک یان ســالّ و نیوێک لە ڕووداوی یەکەم بە بەرچــاوی خۆیەوە لە مزگەفتــدا؛ هەر دوا بەدوای ئەوەی بـــاوکی نوێژ تەواو دەکـــات.. بکوژ بروســکەئاســا لەناکاو بەخەنجەر ســادق-ی باوکی یەشـار دەکوژێــت و هەڵــدێــت.. دوا دەنگێــک کە لە بــاوکییەوە دەیبیســـــتێت، هــاواری کوژراوێکە دەڵێت؛ کوڕینە منیـان

کوشـــت... تا بەیانی بە کۆڵی دایکییەوە هاواری کردووە و گریـاوە و کـاتێکیش ڕۆژ بۆتەوە، زانیویەتی کە ئیتر لاڵ بووە و ئەم لاڵ بوونەشی حەوت هەشت ساڵ دەخایەنێت و بە شـــێوەیەکی چاوەڕواننەکراویش، بە ســـتران وتن و بەستەبێژی دێتەوە نێو دنیای ئاخافتن!

وریا باقر: بۆ ئەوەی لای خوێنەر ڕوون بێت، مەبەســـتتان چییە کە دەڵێن بە بەستەبێژی دێتەوە نێو دنیای ئاخافتن؟

یوســـف عزەدین: نـاوچەی ئەنـادۆڵ بەگشـــتی و بەبێ جیاوازی جۆری ڕەگەز و مەزهەب و درەنگ و زووی ئەو خەڵکانەی تێیدا نیشـــتەجێ بوون، هەر هەموویـان وەک خۆیان خاوەن چەندین داســـتان و ســـەرگوزشـــتە و بەســـەرهات و گێڕانەوە و هۆزان و بەسـتە و سـترانن.. تا دەگاتە ئەو میللەتانەی لە ڕێی جینۆســـاید و ڕاگوازتنەوە خاکی لە مێژینەی خۆیانیان پێ چۆڵ کرا وەک ئەرمەنەکان. ئەمە جگە لەو هەموو قەومـانەی بە درێژاییی شـــەڕ و شـــۆڕەکان هەر لە ســـەردەمی مەغۆلەکانەوە، لەتاو گیانی خۆیـان لە شـــوێنـانی ترەوە بەرەو ئەنـادۆڵ هـاتوون،

خانەوادەی مەولانای ڕۆمی، یەکێکن لەو نمونە دیارانەی کە لە ترسی هێرشەکانی مەغۆل؛ گەیشتوونەتە ئەو ناوچەیە. هەروەها بە درێژاییی مێژوو، بەپێی بەرژەوەندیی هێزە دەسەلاتدارەکان؛ چەندین نەتەوە و ئایین و مەزهەبی جودای تێدا جێ بۆتەوە.. وەک ئەبخازیی و چەرکەس و لاز و گورجی و یەهودییە هەڵهاتووەکان لە ئیسپانیا و دەیان و سەدان چیچانی و ئۆزبەکی و داغستانی و قرغزی و تەنانەت ئۆروپایی هەڵهاتووش، یان بەدیل گیراو لە جەنگەکاندا، لە جوگرافیای ئەنادۆڵدا جێی خۆیان کردەوە و ئەمەش جۆرە مۆزایکێکی بێوێنەی لە تێکەڵە کولتوور و داب و نەریت و ئەدەبیاتی ئۆرێنتاڵ و گێڕانەوە و داستان و ئەفسانەکانی ئەو پانتاییە جوگرافیەدا دروست کردووە.. هاوکات ناشبێت شارستانییەتی گریکی و ڕۆمانی و میدیی و میتانی و زیلانی و هەخامەنشی و پاشان بێزەنتییە ئەرسەزۆکس مەزهەبەکانی ناوچەکەش لەبیر بکەین. ناکرێت هۆمیرۆس- ی نابینا و ئەلیادە و ئۆدیسەکەشی بە فەرامۆشی بسپێرین؛ بۆیە بەخۆڕا بە یەشار کەمال-یان نەدەوت هۆمیرۆسی سەدەی بیستەم!

هەر لە سـەرەتاوە سـالانی بێدەنگی و لالێتییەکەی لە کۆکردنەوەو سـەیڤکردنی چەندین داسـتان و بەند و بەسـتەی دێرینی ناوچەکەدا بەکار دەهێنێت و کاتێکیش دەنگی لێوە دێت، بە شـیعری ئیرتیجالی و سـازژەنین و سـترانبێژی دەسـت پێ دەکات. یەکێک لەو سـترانبێژە بەناوبانگانەی ئەو سـەردەمەی یەشـار تێیدا پانزە شـانزە سالان بووە، کەسێک بووە لە ناوچەی یاپۆزی مەراشەوە، بە ناوی عاشـق ڕەحمی هاتۆتە ناوچەی چقورئۆواوو شەوێک تا بەیانی لەگەڵ یەشار کەمال بە وتنەوەی داستانە شـیعرییە کۆنەکان و گۆرانییە میللییەکان دەباتەسـەر.. کاتێکیش ڕۆژ دەبێتەوە، عاشـق ڕەحمی سـازەکەی خۆی پێشـکەش بە یەشـار دەکات و داوای لێ دەکات پێکەوە گوند بە گوند بگەڕێن و کەسایەتیی داستان بێژ و شاعیری میللی، قەرەجەئۆغلانی نیمچە ئەفسـانەیی پێکەوە زیندوو بکەنەوە. پێش ئەوەی ئەم زاتەش بناسـێت، لەگەڵ بەسـتەبێژی میللی، ئاشـق کەمال ناو، گوند بە گوندی چقورئۆوا دەگەڕێت و بە دیداری داسـتان بێژی وەک "مورتەزا ئەمە" و "کوچک مەمەد" و "گویلەمەن ئەحمەد" دەگات و لەسـەر دەسـتی "گویلەمەن ئەحمەد"ی داسـتان

بێژی گوندی قەزمەجا، داستانی کوێر ئۆغلی بەتەواوی فێر دەبێت و تەنانەت لە تەمەنی حەڤدەسـالێدا توانیویەتی بە ستایلێکی جیاوازتر سەرلەبەری بڵێتەوە.

وریا باقر: ئەی چۆن لەم سـتران بێژییەوە دەچێتە ناو دنیای نووسینەوە؟

یوسـف عزەدین: لێرەوە ڕۆڵی عـابیـدین دینۆ، گەورە ئەنتەلەکتوێل و سـیناریسـت و دەرهێنەری سـینەمایی و هونەرمەنـدی شـێوەکـاری؛ هـاوڕێی نـازم حیکمەت و تریسـتان تزاراو پاپلۆ بیکاسـۆ و سـێرگی ئایزنشـتاین و ئەندرێ مارلۆ دەسـت پێ دەکات. ئەم و نازم حیکمەت بە گەنجی و لە گەرمەی شـەڕەکـانی ئەتـاتورکـدا لەگەڵ سـەرجەم هێزەکانی سـەر خاکی ئەنادۆڵ، ئەتاتوورک دەبینین و ئەویش پێیان دەڵێت، دەبێت بۆ میللەت بنووسـن و کاتێکیش نازم حیکمەت پێی دەڵێت؛ پاشـام مەبەسـتتان چییە؟ ئەتاتوورک دەڵێت وەک مایکۆفسـکی بن. ئیتر هەر ئەمەیە ئەو سـەرەتایەی ئەو دوانە دەگەیەنێتە سـۆڤێتی جاران و هەردووکیشـیان بەپێی ناونانی سـەردەمەکەیان

دەبنە دوو کەســی چەپخواز و ڕادیکاڵ، ئیتر نازم حیکمەت بە ســاڵانێکی دوور و درێژی زیندان باجەکەی دەدات و لە مابەینی چل و پەنجاکانی سەدەی پێشووشدا، ئابیدین دینۆ و عاریفی برا گەورەی و گوزین دینۆی هاوســەریشــی بە دوورخســـتنەوەیان بۆ شــــاری ئەدەنە لە زیندانکردن ڕزگاریان دەبێت و لەوێ کەمال ســـادق کە دواتر لە نووســـیندا بۆ چەواشـــەکردنی پۆلیس ناوی خۆی دەنێت یەشـــار کەمال، دەناســـن و خودی یەشـــار کەمال-یش لەبارەی هەردوو برا؛ عابیدین دینۆ و عاریف دینۆ-وە وتویەتی: "دوو مرۆڤی ڕۆح مەزن؛ ســـەبارەت بە فیکر و دنیابینیشیان پێشـەنگی پێشکەوتنخوازەکانی ئەو سەردەمە بوون. من یەکێک بووم لە کەسە ڕەش و ڕووتەکانی گەل، بەڵکوو لە خراپترین بارودۆخی کۆمەڵگەدا، بە میراوی و کشـــتکارییەوە خەریک بووم. لە کاتێکدا ئەوان باڵاترین ڕۆشـــنفکر و بیرمەند بوون.. منیان گرتەخۆ و گۆشـــیان کردم، بەرەو فیکر و ئەدەبی جیهانی ڕەهبەرییان کردم و دۆن کیخۆتە و مارکس و ئەنگلز و لینین و گۆرکی-یان پێناساندم".

دواتریش هەر خودی عابیدین دینۆ، وا لە یەشـــار کەمال دەکات بە یەکجارەکی ئیستانبووڵ بکاتە شوێنی نیشتەجێ بوونی و لە هەمووشی گرنگتر دەبێتە هۆکاری وەرگرتنی وەک ڕۆژنامەنووس لە ڕۆژنامەی جمهورییەتی تورکی و ئیتر ســـەرەتای کارە جدییەکانی یەشـــار کەمال، لەو ڕیپۆرتاژانەدا ڕەنگ دەداتەوە کە ســـەبارەت بە کێشـــەی خەڵکانی زەحمەتکێش و لانەوازانی ناوچەی چقورۆئوواو قاچاخچییەکانی سنوور و زۆر بابەتی کاریگەر؛ بەو زمانە سەرنج ڕاکێشەی خۆی دەنووسێتەوە.

وریا باقر: وەک هەر خوێنەرێکی کورد ئاگاداری ئەوەین یەشـــار کەمال، دەرفەتێکی وای لە قۆناغەکانی خوێندنی فەرمیدا بۆ نەڕەخســـاوە و مەگەر هەر قۆناغەکانی ســـەرەتایی تەواو کردبێت؟ بەڵام ئاشـــکرایە ئەو ڕۆشنبیرانەی ناوتان هێنان، توانیویانە دڵسۆزانە گۆشی بکەن!

یوسف عزەدین: بەڵێ خۆی مایەی ئیعجابە، کاتێک زانکۆی ئەدەنە، بەو پەڕی شـــانازییەوە دکتۆرای فەخری دا بە

یەشـــار کەمال و بە حەقیقەتیش شـــایانییەتی. ئەم جۆرە کەسە بلليمەتانەی وەک یەشار کەمال، هیچ کات پێویستیان بە تەواوکردنی ســـەرجەم قۆناغەکانی خوێندنی فەرمی و تەقلیـدی نییە! لە دەرەوەی ئەو دنیـا داخراوەوە دەتوانن شـــتانێک بکەن، بە هەموو خاوەن بڕوانامەکانی بەشـــە جیاجیاکانی ئەدەبیات نەکرێت. بێجگە لەوەی بە دڵنیاییەوە ئەو چەند ســـاڵ خوێندنە فەرمییەی یەشـــار کەمال لەو زەمەنە ڕابردووەی گوندێکدا، بەشی ئەوە فێری خوێندنەوە و نووســـینی کردووە، کە بتوانێت لە بەردەم مزگەوتێکی ئەدەنەدا ببێتە عەرزوحاڵچی و تەنانەت یەکێک لەو حاڵەتە دەگمەنانەی کە بەتووشـــییەوە دەبێت، هاتنی کەســـێکە بۆ لای بە ناوی ئەحمەد دۆغان تا عەریزەیەکی بۆ بنووسـێت. بەڵام هێندە بەسەرهاتی کەسەکە کاریگەر و سەرنجڕاکیش دەبێـت، کـابرا لەگەڵ خۆی دەبـاتە مـاڵەوە و لەوێ بەدوورودرێژی بەسـەرهاتی ئەحمەد دۆغان دەنووسێتەوە و لەماوەی پانزە ڕۆژیشـدا دەسـتنووسـەکەی دەبێتە پێنج سـەد لاپەڕە و بەتاسـەوە پیشـانی عابیدین دینۆی دەدات و پێی دەڵێـت؛ دەمەوێـت ئەم بـابەتە بکەمە ڕۆمـان.. بەڵام کاتێک عابیدین دینۆ دەیخوێنێتەوە، بە سـەرسـامییەوە پێی

دەڵێت؛ چی دەکەیتە ڕۆمـان، خودی ئەوەی نووســـیوتە ڕۆمانە!؟

وریا باقر: پێمان باشـە زیاتر خوێنەران بەسـەرەتاکانی ئەو گۆشــکردن و ئاڕاســتەکردنە فیکری و ئەدەبیانەی یەشــار کەمال ئاشنا بکەیت؟

یوســف عزەدین: حەتمەن هەموو شــتێک لەبارەی جۆر و شــێوەی ئەو گۆشــکردنەوەوە نەزانراوە و بەشـــە هەرە زۆرەکەی شــاراوە و پەنهانە. بەڵام ئەوەی ئاشــکرایە هەر لە سەرەتای ئەو ناسینەی نێوانیانەوە، عاریف دینۆی برای عابیدین دینۆ گوێنییەک کتێب دەداتە یەشـــار کەمال و پێی دەڵێت؛ بیبە و بیخوێنەرەوە، ئەویش کاتێک دەگاتە ماڵەوە و گوێنییەکە هەڵدەڕژێت، دەبینێت پێنج نووسخە لە ڕۆمانی دۆن کیخۆتەی تێدایە و پێدەچێت وای زانیبێت، بە هەڵە پێنج نوســـخەیان داوەتێ، یان لەوانەیە تاقی بکەنەوە. ئیتر هەرچۆنێک بێت، چوار نوسخەیان دەگەڕێنێتەوە بۆ عاریف دینۆو پێی دەڵێت؛ بەهەڵە پێنج نوســـخەتان لەم ڕۆمانە بۆ دانـابووم. ئەویش لە وەڵامـدا پێی دەڵێـت؛ نەخێر بەهەڵە

دامنەناوە، چونکە ئەگەر لە داهاتوودا مەبەستتان بێت، ببنە نووسەر، بەردەوام پێویستان بە خوێندنەوەی دۆن کیخۆتە دەبێت! تۆ بڕوانە ئەو کاتەی ئەوان یەشار کەمال لە ئەدەنە دەدۆزنەوە، دەبینین گەنجێکی شاعیر و بەستەبێژە، وەک هەر شاعیرێکی میللی ئیریتجالی، توانای شەڕەشیعری درێژخایەنی لەگەڵ بەرامبەرەکەیدا هەبووە، هەروەک پێشتریش ئاماژەمان پێدا لەگەڵ یەکێک لە ناسراوەکانی ناوچەی یاپوزی شاری مەراش توانیویەتی تا بەیانی بێ وەستان پێکەوە ببنە تەواوکەری یەکتر، واتە ئەو جۆرە کەسە میللیانەی کەناچارن ڕاستەوخۆ بە بەرچاو خەڵکەوە بەستە و داستان و ڕووداوەکان لە چوارچێوەیەکی شیعریی و بەگۆرانی بڵێنەوە، ئەو جۆرە کەسانە توانایەکی بێسنووری ئیمەیجنەیشین و داهێنانی گێڕانەوەی نوێیان هەیە.. هەر ئەمەشە وا لە نووسینەکانی داهاتووی یەشار کەمال دەکات، هاوشێوەی کەم بێت لە توانای وەسفی و ئیرتیجالییەتی بەدواداچوونی ڕووداوەکاندا.

وریا باقر: باشـــە ئەو شـــیعرە ئیرتیجالی و گۆرانییە میللیانەی کە لە گەنجیدا وتوونی، بە چ زمانێک بووە؟

یوسـف عزەدین: دەتوانین لەم پرسـیارەوە، بچینە نێو زۆر وردەکاریی دنیای یەشـــار کەمال-ەوە، لە ئەسـلْدا ناوی کەمال ســـادق گۆیکچەلی-یەو دایکیشـــی نێوی نیگار-ەو یەشـــار لە گوندی حەمیدی تورکمەن نشـــین، هەر لە منداڵییەوە لەدەرەوەیماڵەوە بە تورکی قسـەی کردووە و لەماڵیشـــەوە بە کوردی و وەک خۆشـــی دەیگێڕێتەوە، کاتێک لە قسـەکردنی نێو ماڵەوەیاندا یەک وشـەی تورکی لەدەم دەرچووە، دایکی بە شـــەپازلەیەک تەختی عەرزی کردووە و هەر ئەمەشە وا لەیەشار کەمال دەکات، هەرگیز کوردی لەبیر نەچێتەوە و پاش سـاڵانێکی دوور و درێژ لە ئاخافتن و بیرکردنەوە و نووسین بە زمانی تورکی، کەچی هەر زمانی دایکی لەبیر بمێنێت.

ئەوەندەی ئاگاداریشین یەکێک لە شیعرە کۆنەکانی یەشار کەمال، کاتێک هەڤدەســـاڵان بووە، بە زمانی تورکی نووسـیویەتی و شـیعرێکی ئەنتۆلۆژیی جوانیشـە؛ باس لە بوونی تەنهایانەی خۆی دەکات. دیمەنی کاریگەری تێدایە،

چۆن بە چیایەکدا هەڵدەزنێ و ئارەق دەکاتەوە، ماندوو شـــەکەت دەگـــاتە ئەو بەرزیـــیەی هەورەکـــانـــی لـــێ وەدیاردەکەوێت و لە کۆتاییی شـــیعرەکەشـــیدا داوا لە خوا دەکات؛ تەنهایی لەو چەشـــنەی ئەو بەکەس نەدەدات. ئەمە بەڵگەیەکە بۆ ئەوەی هەر لە ســـەرەتاوە زمانی تورکی لە نووســـیندا بەکار هێناوە و جا مەســـەلەیەکی تریش هەیە، هەر خودی یەشـــار کەمال لە زۆر شـــوێندا ئاماژەی بەوەداوە؛ ئەمـان تـاکە مـاڵیکی کورد بوون، لەو گونـدە تورکمەن نشینەی ناوچەی چقوورئۆوای سەر بە ئەدەنەی پێنجەم شـــــاری گەورەی تورکیـا لەڕووی ژمـارەی دانیشـتووانەوە، لەوێ جێی خۆیان کردۆتەوە و تەنانەت لە هەموو ئاخافتن و ئاماژەپێدانەکانیشـــدا، بەڕێزەوە باســـی خەڵکی گوندەکەی بەتایبەتی و ناوچەی چقورئۆواشـــــی بەگشـــتی کردووە و بە درێژاییی تەمەنیشـــی هێندەی دەرفەتی هەبایە ساڵانە سەردانی دەکردن و ئەوانیش وەک کەســـێکی ئەزیزو بگرە وەک پاڵەوانێک پێشـــوازییان لێ دەکرد. ناشـێت ئەو دەمەی دەسـتی داوەتە بەسـتەوتن، بە کوردی گۆرانی بۆ خەڵکە تورکمەنەکەی ئەو نـاوچەیە و دەوروبەری وتبێت.. بۆیە دەبێت بە دوور لەو نەخشـــە

پۆلەتیکەی دەخرێتە پێش چاومان؛ لە قووڵاییی قسـەو باسـەکانی خودی نووسـەر و هاوڕێکانییەوە، شـتگەلێکی نوێ هەڵبهێنجین. لە زاری نووسەرەوە بەسەرهاتی داستان ئامێزانەی کوێرئۆغڵو داسـتانێکی تورکییە و هەروەها بەسەرهاتی حەمەدۆک و زۆر بابەتی تریشی. بەڵام جێگەی باسە کاتێک لە مەراسیمی مەرگی، مەمەد ئوزون-دا دەڵێت؛ بەتەما بووین پێکەوە داسـتانی کۆنی کوردی، مەمۆئالان بنووسینەوە، بەڵام مردنی ڕێی نەدا ئەم پرۆژەیەمان سەر بگرێت. ئەم یەکێکە لە ئاماژە ئیجابییەکانی یەشـار کەمال بە بوونی کولتوورییـانەی کورد لە ئەنـادۆڵـدا، بەڵام نەنووسـینەوەی دواتری ئەو داسـتانە لەلایەن خودی ئەو نووسـەرەوە، جێگەی پرسـیارە و لەوەش گرنگتر ئەو پرسـیارەیە کە لام دروسـت دەبێت؛ ئاخۆ ئەگەر مەمەد ئوزون نەمردایە، یەشـار کەمال ناوی خۆی دەخسـتەپاڵ ئەو و وەک بەشـدارێک لە نووسـینەوەی هەمان داسـتاندا، کتێبێکی هاوبەشـیان بڵاو دەکردەوە. پێناچێت و بەڕای من هەر بۆ ئیستیهلاکی محەلی و ڕاکێشـانی خوێنەرانی کورد، قسـەوباسـێکی لەو جۆرەی وروژاندووە.. چونکە هێندەی کەسـێکی کارێزمایی شـارەزاو قاڵبوو لە دنیای سیاسـەتدا،

شـــــارەزاو بەڵەد بوو، لەڕێی عابیدین دینۆ-ەوە نەک هەر تێکەڵ بە دنیـای ئەدەبیـات و کەڵچەڕی جیهـانی بووە، بەڵکوو تێکەڵ بە فیکر و ئـایـدیۆلۆژیـای چەپخوازانەی سەردەمەکەشی بووە و هەر لە سەرەتای دەستپێکیشییەوە، بە گەنجی لە ئەدەنە دەگیرێـت. لەڕووی ڕێکخســـتن و پێشـڕەوێتی جەماوەری زەحمەتکێشـەوە، کەسـێکی کردەو بەتوانا بووە لە جووڵاندنی شـــەقامدا. هەمیشـــە خاوەن جموجۆڵ و چالاکی کۆمەڵایەتی و سـیاسـی بووە و ئیتر کـاروکردەوەکـانی چەنـدی هەڵقووڵاووی ڕاســـتەقینـانەی ناخی خۆی بوون و چەندیشـــی گەمە و نمایشـــێک بوون کـردوونـی، ئەوە مەســـەلەیەکـی تـرەو ڕەنـگە لـێـرەدا ساغکردنەوەی ئاسان نەبێت.

وریا باقر: باشە نووسەران بەگشتی، جۆرێک لە تەکتیک و سیاسەتیان نییە بۆ ڕاکێشانی خوێنەران!؟

یوسـف عزەدین: دروسـتە، بەڵام دەبێت بپرسـین چ جۆرە تەکتیک و سیاسەتێکە؛ دۆستۆیڤسکی بۆ ڕاکێشانی خوێنەر دەیکات، کەســێکە دەبرێتە بەردەم لیژنەی گوللەبارانکردن

و پاشـــــان لەپڕ بە لێبووردنێک لە مەرگ دەگەڕێتەوە! کەسـێکە کاتێک قەرزدار دەبوو، پێشـوەخت بڕە پارەیەکی لە خانەی چاپکردنێک وەردەگرت و بەڵێنی دەدا لەماوەیەکی کەمدا ڕۆمانێکی ئەوەندە لاپەڕەییان بخاتە بەردەســـت و بەحەقیقەتیش بە چەشـنێک کە جێگەی سـەرسـامییە، لەو ماوە دیاریکراوەدا، بۆ نموونە توانی لەماوەی پانزە ڕۆژدا یەکێک لە ڕۆمانە باشەکانی خۆی تەواو بکات. یان چ جۆرە سـیاسـەتێکە؛ کافکا بۆ ڕاکێشـانی خوێنەر دەیکات، پیاوێکە بە بێـدەنگی دەژی و بە گەنجی دەمرێـت. گەورەترین داهێنان لە بواری نووســـینی نۆڤێللا و ڕۆماندا دەکات. چ جۆرە ســـیاســـەتێکە؛ وا لە نابیانەیەکی وەک بۆرخیس دەکات، لەپێناو بەردەوامی لە داهێنان و جدیەتی نووسیندا، ناچار بێت لە تەمەنێکی هەڵکشـــاوی ژیانیدا بە وتنەوەی موحازەرە و داهاتی کتێبەکانی بژی؟!

لە کاتێکدا گابریل گارســـیا مارکیز، دەبێتە هاوڕێی چەند دیکاتۆرێکی وەک عومەر تۆریخۆس و فیدڵ کاســـترۆ و هەروەهـا لە زۆر بـگـرە و بەردەی ســـەردەمەکەیـدا شـوێنپەنجەی دیاربووە. حەتمەن نووســەران دابڕاو نین،

لەهەموو ئەو جموجۆڵە کۆمەڵایەتی و سـیاسـییانەی کە شـەقام دەورووژێنێت، بەڵام جۆری بەشـداربوون و ئامانجی سـەرەکیی بەشـداربوونەکە گرنگە. بۆ نموونە لە ئان و ساتێکی مێژوویدا گۆنتەر گراس، ددان بەوەدا دەنێت بەگەنجی و لە سـاڵانی جەنگی جیهانیی دووەمدا، سـەر بە هێزەکانی بروسکەی ئێس ئێسی نازییەکان بووە. هەرچەند سەرپێی وا دێتەپێشچاو وەک کەسێکی ئاشق بە شوهرەت و بە مەبەستی ڕاکێشانی زیاتری خوێنەران، ئەمەی وتبێت، بەڵام بەو پێیەی ئەم ئیعتیرافەی پـاش وەرگرتنی خەڵاتی نۆبڵ و لە تەمەنێکی هەڵکشاویدا بوو، پێناچێت بە مەبەستی ڕاکێشانی زیاتری خوێنەران بووبێت.

زۆربەی ئەم بگرە و بەردەیەش کە ژمـارەیەکی زۆری نووسـەرانی دنیای ناشـرین کردووە، دەرئەنجامی ئەو کردەی بەبـازاڕکردنی کتێبەیە.. تۆ نووسـەرێکـت هەیە نووسین بۆتە پیشـەی و ناچارە بنووسێت تا بژی. کەواتە ناچارە ئەوە بنووسـێت کە بازاڕی کتێب لێی داوا دەکات. ناکرێت شـتێکی موخالیف بنووسـێت، بەوەی تەوژمەکە دەیخوازێت، چونکە بۆی بڵاو نـاکرێتەوە. یـان بەدەگمەن

شـــوێنێکی دەســـــت دەکەوێت، بۆی بڵاو بکاتەوە، بۆیە سـػـەردەمانی پێش داهێنانی چاپکردن! کاتێک نووســـین دەســـتخەت بوو، نەســـاخەکان دەیاننووســـییەوە و وەک گەوهەرێکی گرانبەها نرخ و بەها بۆ نووسـین دادەنرا، ئەو دەمە نووســین خۆی بوو، وەک خۆی، دەربڕی ئەوە بوو، دانەرەکەی دەیویست.

وریا باقر: کێن ئەو نووسـەرە جیهانی و تورکانەی کاریان کردۆتە سەر نووسینەکانی یەشار کەمال؟

یوسـف عزەدین: ئەم پرسـیارەتان ئەو پرسـیارەی خانەی چاپ و بڵاوکردنەوەی گالیمار-ی فەرەنسیم بیر دەخاتەوە، بەڕێوەبەری گالیمار لەڕێ و ڕەسـمی خەڵاتکردنی یەشـار کەمال-دا، ڕووی تێ دەکات و پێی دەڵێت: دەبێت منەتباری ئەو دوو خانمە بیت؟

ئەو خانمانە یەکێکیان خاتوو منەوەر، هاوسـەری پێشـووی نازم حیکمەت بووە و وەرگێڕی نزیکەی بیســـت ڕۆمانی یەشـــار کەمال-ە بۆ فەرەنســـی. دووەمیشـــیان یەکەمین

هاوســـــەری یەشـــــار کەمال-ە خاتوو تیلدا-ی بە ڕەگەز جوولەکەی زمـانزان و ئەنتەلکتویـل و نەوەی یەکێکە لە پزیشـــکە تایبەتەکانی ســـولتان عەبدولحەمید و ناوبراو نزیکەی هەڤدە ڕۆمانی یەشـــاری کردۆتە ئینگلیزی و جگە لەوەی هەر ئەویش بووە یەشـــار کەمالی لە نووســـەرێکی لۆکاڵییەوە کردە جیهانی. جێگەی باســـە کاتێک تیلدا، پێش مردنی بۆ ماوەی حەوت ســـاڵێک نەخۆش و دەردەدار دەبێت، یەشـار کەمال بە پارەش کەسـی دەسـت ناکەوێت، ڕۆمـانەکـانی بکـاتە ئینگلیزی. چونکە ئەو هێنـدە بە تورکییەکی تـایبەت و تـاڕاددەیەک کۆن و جـار جـارەش، داهێنراو و جیاواز دەنووســـێت، لەگەڵ ئەو هەموو ناوە نەبیســـتراوە دەگمەنانەی ســـەبارەت بە ناوهێنانی گوڵ و گوڵزار و ڕووەکە کێویلییەکـان بەکـاریـان دەهێنێت، وای کردووە نووسەرێکی وەک عەلی پسکولئۆغلۆ، فەرهەنگێکی تایبەتی، تورکی تورکی بۆ خوێندنەوەی ڕۆمانەکانی یەشار دابنێـت، تـا خوێنەری تورک لەکـاتی خوێنـدنەوەیـانـدا لە تێنەگەیشتنی هەندێک وشە و دەستەواژە و زاراوەدا دۆش دانەمێنن. بابچینەوە بچینەوە ســـەر باســـەکەمان، کاتێک بەڕێوەبەری گـالیمـار، بە یەشـــــار کەمـال دەڵێت: (دەبێت

منەتبـاری ئەو دوو خـانمە بیـت؟!) بە شــێوەیەکی چاوەڕواننەکراو، لەگەڵ ئەوەی هەردوو خانمەکە بەرانبەری دانیشتوون، یەشار کەمال لە وەڵامدا دەڵێت: (من مەمنوونی هیچ کـامێکیـان نیم و نـابێـت مەمنوونیـان بم، چونکە من مەمنونی یونس ئیمرەو قەرەجەئۆغلان و چیخەف و چارڵی چـاپلنم...) دیـارە بەمەش وەفـاداری خۆی بەرانبەر بەو هەموو مـانـدووبوونەی ئەو دوو خـانمە دەردەبڕێـت و چاکەی مـاندوبوون و شــەونخوونی و شــەکەتبوونی ساڵانێکیان دەداتەوە.

وریا باقر: کەواتە یەشـار کەمال، وەفای بۆ ئەو دوو خانمە وەرگێڕە نەبووە، باشــە هەر هیچ نەبێت هاوســەرەکەی بێ هیچ بەرانبەرێک و لە خۆشــەویســتییەوە بە درێژایی تەمەنی ڕۆمانەکانی وەرگێڕاوە؟

یوســف عزەدین: جا شــتێکی تریش هەیە، خۆ دەکرا هەر هیچ نەبێت. لەپاڵ نـاوی یونس ئیمرەو قەرەجە ئۆغلانـدا، ناوی ئەحمەدی خانی-یشــی لە ڕیزی ئەو ناوانەدا هێنابا.. لە کاتێکدا شـایانی ناوبردنە و مەم و زین-یش تێکسـتێکی

ناسـراو و وەرگێڕدراوە بۆ زمانە ئۆروپاییەکان.. هەرچەند ئینکاری توانای یونس ئیمرە ناکرێت، وەک شـــاعیرێکی قووڵ لە دنیای تێڕامان و تەســـەوفدا؛ ئێمە وەک خۆمان، ئەوەی بەلامانەوە گرنگە کاریگەری و جدییەتی دەقە، ئیتر هەر کەسێکی سەر بەکامە ڕەگەز نووسیبێتی، مەسەلەیەک نییە. بەڵام ئەمەی یەشـار مەســەلەیەکی ترە و کۆمەڵێکی مەحروم لە بەکـارهێنـانی زمـانی خۆی، چـاوەڕێی دەمی نووســـەرێکە کە قەولە کورد بێت، ئەمە جگە لە خودی ئاماژەدانەکەی بە دوو ناسراوی دنیای ئەدەبیاتی ئۆرێنتاڵی تورکی، لە کاتێکدا کەسێکی خاوەن تێکستێکی نووسراوی وەک مەم و زین، پشـــتگوێ دەخـات.. هەروەهـا مەلای جزیری-ش یەکێکە لە ناوە دیارەکانی دنیای نووســین. لە هەمووشـی سـەیرتر دواتر لەکەناڵە ناوخۆییەکانی تورکیادا لەپـاڵ ئەدەبیـاتی ڕەنگـاوڕەنگی جوگرافیـای دەوڵەتی تورکیـادا، لەژێر لێوەوە نـاوی ئەحمەدی خـانی و مەلای جزیریش دەهێنێـت، بەڵام حەتمەن وتنی ئەو نـاوانە لە شـوێنێکی کولتووری و هەسـتیاری وەک گالیماردا شـتێکی تر بوو، دەیتوانی لەمیـانی کەمترین ئـامـاژەپێـدانییەوە،

دنیایەک پرسیار و مەراقی ئامادەبووانی ئەو مەراسیمە بەلای کولتووری کوردیدا ڕابکێشێت.

وریا باقر: بەڵام لە میدیای کوردیدا، بە جۆرێکی تر یەشار کەمال-مان پێ ناسێنراوە و زیاتریش وەک داکۆکیکار لە کولتووری میللەتێک ناسیومانە؟

یوسف عزەدین: لەپرۆگرامی ٣٢گوین-ی پێشکەشکاری ناوداری تورک؛ مەمەد عەلی بیراند-دا، کاتێک بە بۆنەی وەرگرتنی خەڵاتی ئاشتی لە ئەڵمانیا، لە یەشار کەمال دەپرسێت؛ ئەوەی ئەم خەڵاتەی وەرگرتووە، یەشار کەمال-ی کوردە یان یەشار کەمال-ی تورک؟ لە وەڵامدا یەشار کەمال پێدەکەنێت و دەڵێت کوردی چی؟ من لە هەموو ژیانمدا یەک ڕستە کوردیم نەنووسیوە؟ من هەموو نووسینەکانم بە تورکییە و چەند مەولانا جەلالەددینی ڕۆمی نووسەرێکی تورکە، منیش ئەوەندە کوردم.. لە درێژەی قسەکانیدا دەڵێت، مەولانا لە لوتکەی ئەدەبیاتی فارسیدایە و نووسەرێکی فارسە.. مەبەستی ئەوەیە مادام بە فارسی نووسیوویەتی کەواتە فارسە، بەو پێیەش ئەم

بە تورکی نووسیوویەتی، کەواتە تورکە و ڕاستە لە درێژەی قسەکانیدا باس لەوە دەکات کە دەبێت شەڕ لەگەڵ کورد ڕابگیرێت و درێژەی پێ نەدرێت و هۆکارەکەشی دەباتەوە بۆ ئەوەی نایەوێت بە هیچ شێوەیەک تورکیا دابەش بکرێت و هەوڵەکانی ئەو بۆ مانەوەی سانترالیزمی دەوڵەتی تورکییە. خۆی لە ڕاستیدا یەکێک لە نووسەر و ڕۆماننووسەکانی تورک کە ناوی سەعید فایەقە و یەشار بە ئوستادی خۆی لە ڕۆمانووسیندا وەسفی دەکات، هەر لە سەرەتای دەرکەوتنی یەشار کەماڵەوە، لەبارەیەوە وتوویەتی: (یەشار کەمال؛ تورکترین کورد و کوردترین تورکە)

سەرنج: لە ئەدەب و هونەری کوردستانی نوێ/ژمارە٨٢٥٦ی ٢٠٢٠وژمارە ٨٢٦١ی ٢٠٢١بڵاوبۆتەوە

گفتوگۆیەکی ئەدەب و کلتووری ڕۆژنامەی ڕووداو

سازدانی: پێشەوا محەمەد

پێشەوا محەمەد: ڕێک ئێستا چ کتێبێک دەخوێنیتەوە؟

یوسف عزەدین: هەرچەندە لەو جۆرە خوێنەرانە نیم، ڕۆژانە و بە هەمان ڕیتم، تا کۆتایی؛ تەنها یەک کتێب بخوێنمەوە.. مەبەستم ئەوەیە پێکەوە، زیاد لە کتێب و بابەتێک دەخوێنمەوە. بەڵام ڕێک لەم کاتەدا کە وەڵامتان دەدەمەوە، پاش تەواوبوونم لە موتاڵاکردنی کتێبی "پەنهانەکانی تەورات"ی "کەمال سەڵیبی"، وا خەریکی خوێندنەوەی کتێبی "ئەگەر موسافیرێک لە شەوێکی زستاندا"ی "ئیتالۆ کالڤینۆ"م، ئەم ڕۆمانەی هاوشێوەی ڕۆمانەکانی تری و بگرە زیاتریش یەکێکە لەکارە جدییەکانی ئەو نووسەرەی کە توانی لە دنیای نووسیندا؛ پێودانگە تەقلیدییەکانی فانتازیا و خەیاڵکردنەوە تێپەڕ بکات. ئەم ڕۆمانەی"کالڤینۆ"کە لە ئێستادا، وا سێهەمین

جاره بیخوێنمەوە، بریتییە لە زنجیرەیەکی –سەرد–ی پێکەوەگرێدراوی داهێنەرانە و توانیویەتی هاوکێشەی کردەی نووسین و خوێندنەوە بگۆڕێت و جۆرە خوێنەرێکی جودا لە خوێنەری دەرەوەی تێکست، یان خوێنەری شاراوە، یان لەو جۆره خوێنەرەی کە بۆی دەگێڕێتەوە؛ بەڵکوو جۆرە خوێنەرێکی تری ئافەریدە کردووە. چونکە لای ئەو ڕۆمان هونەری بینراوە و هەر وەک خۆی ئاماژە بەوە دەدا کە هونەری بینراو لە ڕۆماندا، لە بلزاک و ستاندال–ەوە دەست پێ دەکات و لەفلۆبێر–دا دەگاتە لوتکەی پێوەندی نێوان؛ پەیڤین و وێنە.

پێشەوا محەمەد: کتێبێک کە ژیانتی گۆڕی؟

یوسف عزەدین: پێناچێت کتێبێکی لەو جۆرە لە دنیادا هەبێت! بەڕەهایی؛ توانستی گۆڕینی ژیانی من و تۆی خوێنەری هەبێت. دەشێت بڵێین ئەوەی من و تۆ و ئەوانەی تر لە مەنزڵێکی تێڕامان و وردبوونەوە و تێفکرینەوە، دەباتە مەنزڵێکی تر؛ بیرۆکە بێت. بیرۆکەش لە قووڵاییی کردە ئەزمونئامێزەکانەوە هەڵدەقوولێت.. وەک

ئەزمونکردنەکانی بودا و غەزالی و عەتتار و شـــەمســـی تەبریزی و مەولانا جەلالەددینی ڕۆمی و ســـەدرەددینی شـــیرازی و زۆرێکی تر لەوانەی، هـاوکـات بە بوونی بـاکگراونـدێکی مەعریفی، توانیوویـانە بە ئەزمونکردن، شتێکی نوێ؛ بخەنەڕوو و دواتریش لەوانەوە بپەڕێتەوە بۆ موریدان و سالیکانی ڕێگەکەیان.

بە مەبەســـــتـی دوورنەکەوتـنەوە لەو وەڵامەی ئـێـوە مەبەســـتتانە وەچنگی بهێنن، دەتوانم بڵێم کۆمەڵێک کتێبی زۆر کاریگەر هەبوون و هەن لە ژیانمدا، لەوانە؛ "فیهی ما فیهی" و "مەســـنەوی" مەولانا جەلالەددینی ڕۆمی و "چوار ســـفەرە ئەقڵییەکەی" ســـەدرەددینی شـــیرازی و هەردوو کتێبەکەی "ئیبن قرناس" کە ناوێکی خوازراوی کەســـێکی تائێســـتا نەناســـراوە و خانەی چاپ و بڵاوکردنەوەی "جەمەل- کۆڵۆنیـا"، دوا بەدوای زنجیرە کتێبێکی زۆر کریتیک و پڕ ئیشکالدا ئەمانیشی چاپ کردووە... هەروەها لەکتێبە کاریگەرەکان؛ هەردوو کتێبە گرنگەکەی تۆڵســتۆی "ددان پێدانان" و " مەلەکوتی خودا لەناختاندایە" و سەرجەم نووســـینەکـانی غەزالی و ئیبن ڕوشـــــد و فـارابی و

ئیبنوئەلعەرەبی و ویڵ دیۆرانت و زۆری تر و دەبێت ئەو ڕاســـتییەش لەیاد نەکەین، هەرگیز نووســـین ناتوانێت، بەتەواوی و ڕەهـایی ئەزموونە قووڵەکـانی بنیـادەمـان لە زیندەگیدا بگوازێتەوە بۆ نێو دنیای نووســـین. یەکێک لە ســـۆفییە مێینەکانی چاخی نۆزدەیەم دەڵێت:(تێکســـتی چاپکراو ناکرێت لەگەڵ ئەزموونەکانم یەکبگرنەوە).. پێش ئەم و ئەوانەی دیکەش، ســوکرات یەکێکە لە پێشــەنگی ئەو فەیلەســووفانەی باوەڕیان وابووە، کتێبی نووســراو ڕێگرە لە بەردەم کردەی فێربووندا، تا دەگەینە لای نووســـەر و ڕەخنەگری ئەڵمانی "هانس ماگنۆس ئینســـنســـبێرگەر" کە داکۆکی لە ئەدەبی شـــەفەهی کردووە و هەروەهـا لای زۆری تر لە نووســـەران، دیاردەی ئەم دژە نووســـینە دەبینینەوە؛ چونکە لەبنەڕەتدا ئاخافتن بنەچەیی و ڕیشــەیی ترە، لەچاو بنیاتنانی بیرۆکەکان و گێڕانەوەکان؛ لەکردەی نووسینەوەی نێو تێکستیاندا.

پێشەوا محەمەد: کتێبێک کە بۆچوونتی گۆڕی؟

یوســــف عزەدین: ڕەنگە ســــەرجەم ئەو کتێبانەی کە بە درێژاییی مێژووی خوێنەربوونم.. خوێندومنەتەوە؛ دواجار بووبێتنە باکگراوند و هەبوونە مەعریفییەکەی ئێســــتام، بەتایبەتیش وەک خۆم حەزم بە خوێندنەوەی کتێبە دژەباو و پڕئیشـکالەکانە.. وەرە کتێبە هەشـت سـەد لاپەڕەییەکەی "عەبدوڵڵا قوسەیمی" بە ناوی "عەرەب دیاردەیەکی دەنگییە" بخوێنەرەوە.. یان کتێبەکانی ڕەشید ئەلخەیون و کتێبەکانی ســــتیڤان تســــڤایگ و بە تایبەتیش کتێبی" کاتژمێرەکانی قەدەر لە مێژووی مرۆڤایەتی"دا.. یـان کتێبەکـانی ئەلبێرتۆ مانگوێل و سیۆران و زۆری تر لەو نووسـەر و بیرمەندانە بخوێنەرەوە کە دەشــــێت، هەندێکیان تاڕادەیەکی بەرچاو، زانراوەکانی پێشــــووترت لا بکەنە نەزانراو و ڕاســــتییە ســــەلمێنراوەکانیشــت بخەنە ژێر پرســـیارەوە و هەروەک "ئەمیل سیۆران" ئەڵێت: (کتێبی حەقیقی دەبێت سوێ بخاتە زامەکانەوە و بەڵکوو دەبێت هەر خۆشــــی هۆکار بێت. دەبێت کتێب ببێتە مەترسی)

پێشـــــەوا محەمەد: کتێبێـک کە خۆزگە دەخوازی تۆ نووسیبات؟

یوسف عزەدین: کتێبێکی لەو چەشنە شک نەبام، بەشێکی هۆکارەکەشـــی پەیوەســـتە بەوەی هیچ کاتێک نووســـین نەگـاتە ئـاســـــت کـامڵبوونی ڕەهـا؛ هەر تەســـــەور و پێداهەڵدانێکیش بۆ هەر کتێبێک کە گوایە گەیشـــتۆتە ئەو ئاستە.. کارەساتە و سیۆران ئەڵێت؛ ئاماژە و باسکردن لە کتێبە پێرفێکت و کاملەکان دەمرشـــێنێتەوە. ئەوەی کردەی نووسـینیشـی تا ئەمڕۆ هێناوە، نیسـبییەت و ناکامڵبوون و ناپیرۆزبوونی نووســـینە.. نموونەیەکی ســـادە بهێنینەوە، کاتێک شـەفەندەفەر لە سـەرەتاکانی وەکارخسـتنیدا، وەک هۆکارێکی گواسـتنەوە دنیا سـەرسـام دەکات.. زۆرێک لە نووسـەران، هەر بۆ نموونە نووسـەرە ئەڵمانەکان دەکەونە ژێر کـاریگەریی جـادوو و ســــیحری ئەو داهێنراوە و "لۆدفیک بۆرنە" پێی وابووە، شەمەندەفەر دەبێتە شکێنەری زوڵم و زۆر و جەنگ کردن دەگەیەنێتە ئاســـتەم بوونی و لەوەش هەزەلیتر شـــاعیرێکی ڕۆمانســـی وەک "فۆن ئێرنیم"، چامەیەک بە ئەڵمانی لە مەدح و ســـەنای

شـەمەندەفەردا دەنووسـێت. بەڵام هەر لەو سـەروبەندانەدا "گۆتە" و دواتریش "هـاینریش هـاینە" پێچەوانەی تێڕوانینی تەقلیدی و باوی سـەردەمەکەی خۆیانیان سـەبارەت بە شـەمەنـدەفەر وتووە، هەر بۆ نموونە "هـاینە" ئەڵێـت: (شـەمەندەفەر بەشـێکی نوێیە لە مێژووی مرۆڤایەتی.. ئەو شوێن دەکوژێت و بێجگە لە زەمەن هیچی تر نامێنێتەوە)

پێشـەوا محەمەد: کتێبێک کە کاری لە سـتایلی نووسـینت کردووە؟

یوسف عزەدین: نازانم هەیە یان نییە؛ لام ڕوون نییە؟!

پێشەوا محەمەد: کتێبێک کە تۆی گریاندووە؟

یوسـف عزەدین: کتێـب چەنـد کـاریگەر و تراژیـدی و سـەرسـامکەر و پڕئیشـکال بێت؛ نامخاتە گریان.. بەڵکوو دەشـێ ماوەیەک ئاخافتنم لەبیر بباتەوە و ڕاپێچی دنیای بێدەنگبوونم بکات.

پێشەوا محەمەد: کتێبێک کە بە دیاری دەیبەخشیت؟

یوسف عزەدین: کتێبەکانی تۆڵستۆی بەگشتی و بەتایبەتیش کتێبی "ددان پێدانان" و " مەلەکوتی خودا لەناختاندایە".

پێشەوا محەمەد: "ساڵی ١٨٨٦ ئانتوانت فۆر، کچی سەرۆککۆماری ئاییندەی فەڕەنسا- فلیکس فۆر، داوای لە مارسێل پروست کردووە تا وەڵامی چەند پرسیارێک لە دەفتەرە تایبەتەکەیدا بداتەوە، (دەفتەری دانپیانانەکان، ئالبوومی تۆماری فیکر، هەستەکان و هیتر) ئەم داوایە دوو جار لە مارسێل پروست کراوە، جارێکیان لە چواردە ساڵیدا، جارێکی تر لە بیست ساڵیدا.. بە هەمان شێوە من ئەو پرسیارانە ئاراستەی بەڕێزت دەکەم: چاکە لای تۆ کامەیە؟"

یوسف عزەدین: لەم ساتەوەختەدا؛ بەلامەوە ماهییەت و شوناسێکی دیاریکراوی نییە.

پێشەوا محەمەد: تایبەتمەندییە باشەکانی پیاوان کامانەن؟

یوسف عزەدین: پێ ناچێت تەواو دیاریکراو و سەقامگیر و ڕەها بێت.. بەڵام با بڵێین؛ هەمان تایبەتمەندییە باشـــەکانی مرۆڤە بەگشتی.

پێشەوا محەمەد: تایبەتمەندییە باشەکانی ژنان کامانەن؟

یوسف عزەدین: هەمان وەڵامەکەی پێشووترە...

پێشـــەوا محەمەد: بەنرخترین تـایبەتمەنـدیی هـاوڕێکـانت کامانەن؟

یوسـف عزەدین: هەمان ئەو وەڵامە دووبارە دەکەمەوە کە لە دیــالۆگێکی بڵاوکراوەی" ئەدەب و کلتووری ڕووداو ٢٠١٧"دا وتومە: "مەولانا جەلالەددینی ڕۆمی، تەســەوریکی جوان و ناوازە و دانسقەی هەیە کەدەفەرمووێت: (هاوڕێی

هەمووان بە، بەڵام وەک ئەوانەی بت دروســـت دەکەن، لە بەرد هاوڕێیەک بۆ خۆت دروســت بکە).. واتە تەنها لەڕوو و بەنـاچـاری هـاوڕێی هەمووان بەو خەڵکی بنـاســـە!؟ بەڕاســتی و بەدڵ، ڕاز و نهێنییەکانت، تەنها لای هاوڕێ لە بەرد دروســـتکراوەکەت بدرکێنە و تەنها هـاوڕێی ئەوبە.. ئەوێک لە هیچ ئان و ســاتێکدا ناتوانێت ئێرەیت پێ بەرێت.. نـاتوانێـت ببێتە نـاحەز و دوژمنـت.. نـاتوانێـت زیـانـت پێ بگەیەنێت.. نـاتوانێـت هەموو شـــتێکـت لێوە فێر بێـت و پاشـــانیش خیانەتت لێبکات. ناتوانێت چەندین گێڕانەوەی ناڕاســـت و درۆت لەبارەوە دروســـت بکات.. ئەو هاوڕێ لەبەر دروســتکراوەکەتە؛ نەدەبێتە تۆ و نەدەبێتە وێنەیەکی ناحەزو دوژمن، ئەو هەر ئەوە، هاوڕێ ڕاســتەقینە لەبەرد دروستکراوەکەتە".

پێشەوا محەمەد: حەزت لە چییە؟

یوسف عزەدین: تەنهایی...

پێشەوا محەمەد: بەختەوەریی ئایدیاڵ چۆن پێناسە دەکرێ؟

یوسف عزەدین: یەکێکە لەپرسیارە پڕ ئیشکالەکان و بەگومانەوە تێی دەڕوانم.

پێشەوا محەمەد: مەزنترین چارەڕەشی کامەیە؟

یوسف عزەدین: تێنەگەیشتن و کێشمانکێش و پێکدادانی، ئەندامانی کۆمەڵێک لە خەڵکی هاوچارەنووسی؛ دەرەوەی خولگەکانی مێژوو. دەرئەنجامەکەشی دەبێتە مایەی کلۆمدانی بچووکترین دەرکەیەکی مێژوو؛ بۆ چوونە نێو مێژووی ڕاستەقینە و هەمیشەش لەدەرەوەی مێژوو وەک سەیرکەر و لەنێو مێژووشدا وەک کۆمەڵە جەنگاوەرێکی ئازای ئامادەباشی مەرگ؛ لەپێناو ئەوانەی ترداو وەک خۆشیان بەبێ شوناسیی و لەدەرەوەی کیانێکی سەربەخۆدا، وەک بەدبەخترین سولالە لەکۆیلەکانی مێژووی بنیادەمان دەمێننەوە.

پێشەوا محەمەد: حەز دەکەی لە کوێ بژی؟

یوسف عزەدین: هەر شوێنێک.. بتوانم؛ بە تەنهایی ڕۆژەکانی تێدا بەڕێ بکەم.

پێشەوا محەمەد: ڕەنگ و گوڵی دڵخوازی تۆ کامەیە؟

یوسف عزەدین: دیاریکراو نییە.. گوڵێکی دزێو و ڕەنگێکی ناشیرین شک نابەم!

پێشەوا محەمەد: نووسەرە دڵخوازەکانت کامانەن؟

یوسف عزەدین: یەک و دووان نین.. چ بە ژمارە کەم نین و چ مەرجیش نییە، ڕەهاو جێگیربن.

پێشەوا محەمەد: شاعیری دڵخوازی تۆ کێیە؟

یوسف عزەدین: هەموو ئەو شاعیرانەی مەبەستیان نەبووە شیعر بڵێن.. بەڵام کەوتویانە؛ وەک سەنائی و عەتار و

مەولانا و شـــەمســـی تەبریزی و حەللاج.. تەواو قووڵ و کاریگەر شیعریان وتوە.

پێشـــەوا محەمەد: کام پاڵەوانە پیاوەی ئەدەبیات لای تۆ دڵخوازە؟

یوسف عزەدین: کۆمەڵێکن...

پێشـــەوا محەمەد: کـام پـاڵەوانە ژنەی ئەدەبیـات لای تۆ دڵخوازە؟

یوسف عزەدین: کۆمەڵێکن...

پێشەوا محەمەد: میوزیسیانە خۆشەویستەکانت کامانەن؟

یوسف عزەدین: زۆرن یەکێک لەوانە؛ ئەلێکس گارۆبێ...

پێشەوا محەمەد: نیگارکێشە خۆشەویستەکانت کامانەن؟

یوسف عزەدین: کاراڤاجیۆ، ڕۆفائیل، داڤینچی و کۆمەڵێکی تر...

پێشەوا محەمەد: حەزت لە کام ناوانەیە؟

یوسف عزەدین: هیچ جیاوازییەک لەنێوان ناوەکاندا نابینمەوە.

پێشەوا محەمەد: زیاد لە هەر شتێک ڕقت لە چییە؟

یوسف عزەدین: پێناچێت ڕکم لەشتێکی دیاریکراو ببێتەوە!

پێشەوا محەمەد: حەزت لێ بوو چ تایبەتمەندییەکت هەبوایە؟

یوسف عزەدین: حەزێکی لەو چەشنەم نییە.

پێشەوا محەمەد: حەزت لێیە چۆن بمریت؟

یوسف عزەدین: حەزم لێیە بە تەنهایی و لە خامۆشی و بێدەنگییەکی تەواودا، وەک هەر درەختێکی دوورەپەرێزی نێو جەنگڵستانێکی سامناک، بە نەناسراوی و بەپێوە بمرم؛ دوور لە دنیای ڕەنگاوڕەنگی لافیتە هەڵواسین و چلەگرتن و هەندێک بۆنەو مەراسیم کە کارێکی زۆر دزێو و ناقۆلا و هەلاوگێڕە. ئەوەی کە لە دوای نووسەران جێ دەمێنێت تەنها ئەو نووسین و کتێبانەیە کەسالانێکی تەمەنیان سەرقاڵی بوون؛ بەلام ئەو نووسەرانەی دەزانن پاش خۆیان ئیمکانی مانەوەیان زەحمەتە، هاوکات لەگەڵ نەرجسییەتبوون وتەنانەت هەندێک کات ناتەواویشیان لەڕووی دەروونییەوە، بەتایبەت لەکاتی ئامەدەگی بیرۆکەی سامناکانەی مەرگ و نزیکبوونەوەیدا؛ ڕەنگە هەبن لەبەر هەر هۆکارێک، زانراو یان نەزانراو؛ ناچاربن، داوای ناشتن لەشوێن و پارکی تایبەت و دروستکردنی باڕ نزیک مەزاریان و هەندێک داواکاری لەو جۆر و تەرزە هەزەلییانە بکەن؟! مەرگ کردەیەکی ئاساییەو پێشتریش هەر بەگەنجی

ئەزموونێکی بەراییم لەگەڵ مەرگــدا هەبووەو بەشـــێوە مەجازییەکەی لەنزیکەوە دیالۆگم لەگەڵی هەبووە، مەبەستم ســـەردەمی پێش ڕاپەڕینە، ئەو دەمەی وەک زیندانییەکی سیاسـی چاوەڕێی گوللەبارانکردن بووم؛ دەرئەنجامی ئەو پێکدادان و ململانێ ناوەکییەی ناوەوەی خۆم، گەیشـــتمە فــامکردنی ئەوپەڕی ئەوەی ئەگەر بمرم و بمێنم چی ڕوودەدات، وەک ســـۆفۆکلیس-یش ئەڵێت؛ نەهاتنە بوون باشترین بارودۆخە بۆ مرۆڤ.

پێشەوا محەمەد: ئا ئێستا دۆخی ڕۆحیت چۆنە؟

یوســـف عزەدین: ئاســـاییە و بەتـایبەتیش ئەو دەمەی دەتوانیت بگەیتە ئەوەی تۆڵســـتۆی و هاوشـــێوەکانی لە ئەزمونکردنی ژیاندا پێی گەیشتوون.

پێشەوا محەمەد: دروشمی تۆ چییە؟

یوسف عزەدین: هیچ دروشمێکم نییە و ناشمبێت.

پێشـــەوا محەمەد: ئەگەر بتگەڕێنەوە بۆ ســـەرەتـای سەرەتاکان، دەتەویێت لەم بارودۆخەی ئێستا تێیدایت، هەر ببیتەوە بە نووسەر؟

یوسف عزەدین: بەڵی هەر بەوەی ئێتسا قایل و ئاسوودەم.

پێشـەوا محەمەد: مامۆسـتای بەڕێز، سـەبارەت بە دوایین بەرهەمی خۆت بۆمـان بـدوێ، ئێش لەســـەر چ کـارێک دەکەی، هەندێ وردەکاریمان لەســـەری پێ بڵێ، کارەکەت لە چ قۆناغێکدایە؟

یوسـف عزەدین: ناشـێت؟! هەر وەک مارکیز ئاماژەی پێ دەدات؛ دەبـێـت بە چـاوی بەزەیـیەوە بـڕوانـینە ئەو نووســـەرانەی، پێش تەواوبوون و چاپ و بڵاوبوونەوەی کتێبەکانیان، لە میدیاکانەوە باسی لێوە دەکەن.

ســــەرنـــج: لە"ئەدەب و کـــلـــتــــوور"ی ڕۆژنامەی"ڕووداو"ژمارە١٢٧ی٢٠١٩/٨/٥بڵاو بۆتەوە.

کورتەیەک سەبارەت بە نووسەر:

لە ساڵی ١٩٩٠-١٩٩١یەکێک بووە لە زیندانە سیاسییەکانی مودیریەتی ئەمنی سلێمانی، ناسراو بە"ئەمنەسوورەکە"، دوای ئەوەی خۆی و کۆمەڵێک هاوڕێی، فەرمانی گوللەبارانکردنیان بۆ دەردەچێت، تا لە بەرواری ٢١-٣-١٩٩١دا لە مەلعەبەکەی سلێمانی بە بەرچاوی خەڵکەوە گوللەباران بکرێن. بەڵام لە نیوەڕۆی ٨-٣-١٩٩١ پاش شالاوی خەڵکی ڕاپەڕیوو بۆ سەر ئەمنەسوورەکە و سەرکەوتنی زیندانییەکانی هۆڵی ژمارە یەکیش،لە شکاندنی دەرکەی هۆڵەکەیاندا لە نێوەوەڕاو دواتر یەکگرتنەوەیان لەگەڵ خەڵکە ڕاپەڕیوەکەی دەرەوەدا؛ ئەم و سەرجەم زیندانییەکان ئازاد دەبن.

یەکەمین بابەتی بلاوکراوەی؛ شیعرێکی تایبەتە بە موعاناتی زیندان و پاش ئازادبوونی نووسیویەتی و لەساڵی ١٩٩٢ لەلایەن مەڵبەندی ڕۆشنبیری کورد لە لەندەن، لەنێو کۆمەڵێک شیعری تری نێردراودا، هەڵبژێردراوە و لە ڕۆژنامەی مەڵبەند-یاندا بلاو کراوەتەوە.

ژمارەیەکی بەرچاو بابەتی لە زمانی تورکی و عەرەبی و جار جارەش لە ئینگلیزییەوە کردۆتە کوردی و کۆمەڵە بابەتێکیشی لە جۆری لێکۆڵینەوە و گێڕانەوەی بە زمانی عەرەبی نووسراوی، لە هەندێک سایت و گۆڤار و پێگە ئەلکترۆنییەکاندا؛ بەتایبەتیش مەغریبییەکاندا بڵاو کراونەتەوە.

لەلایەن نووسەر و وەرگێڕی مەغریبی "سەعید بلغربی"، کۆمەڵێک تێکستی کراونەتە ئەمازیغی و لەدوو توێی کتێبێکدا بەناوی "ئەنفارار"، لەمەغریب ٢٠١٥چاپ و بڵاوکراونەتەوە و ئەمەش نموونەی یەکەمین ماتەڕیاڵێکی ئەدەبیاتی کوردییە وەرگێڕدرابێتە سەر ئەو زمانە. هەروەها دەقی لەلایەن کەسانی تریشەوە وەرگێڕدراون وەک؛ عەلی ئەشرەف دەروێشیان و موکەڕەم ڕەشید تاڵەبانی و...

ئەندامی هیچ یانەو کۆڕو کۆمەڵێکی ئەدەبی و فیکری و فەرهەنگی و سیاسی نییە.

لەکتێبە چاپکراوەکانی نووسەر:

ئەودیوی حیکایەتە نەنووســـراوەکان/ڕۆمـان/چاپخانەی شڤان-سلێمانی ٢٠٠٦

پێخەفێک لەخوێن/ گێڕانەوە /دەزگەی ئاراس/هەولێر٢٠٠٨

تەنهـا ڕۆژێکی ســــارد/ڕۆمــان /دەزگەی موکریـان /هەولێر٢٠٠٨

مــاجەڕاکــانی ســـەلمــانی فــارســـی/ڕۆمــان/یــانەی قەڵەم/سلێمانی٢٠٠٩

وێڵگەی یادەوەرییە گریمانکراوەکان/ڕۆمان/ بەڕێوەبەرێتی چاپ و بڵاوکردنەوە/سلێمانی٢٠٠٩

وەهم و شـوناس/ دیالۆگ و وتار/ چاپخانەی یاد/سـلێمانی ٢٠١٢

ئەنـفـارار-کـۆتـایـی/ گـێـڕانەوە /خـانەی کەبەدانـی/ مەغریب٢٠١٥

هەمیشـــە جەللادو هەردەم قوربـانی/دیـالۆگ و وتـار و وەرگێڕان/ چاپخانەی کارۆ/سلێمانی٢٠٢٠

نهێنییەک لەنێوەڕاستی ڕووبارێکدا/ ڕۆمان و گێڕانەوە/چاپخانەی کارۆ/سلێمانی ٢٠٢٠